PANAIT ISTRATI

CODIN

Panait Istrati
Codin

ISBN 978-606-600-327-8

elefant.ro

Cuprins

MOŞ ANGHEL

În seara aceea de început de april, cătunul Baldovineşti, din apropierea Brăilei, sărbătorea întâia zi a Paştelui. Prin toate ogrăzile, ţăranii aprindeau glugi de stuf uscat: de peste tot răsunau focuri de puşcă - închinăciuni creştin-ortodoxe aduse de sătenii noştri pomenirii Aceluia care fu cel mai bun dintre oameni.

În căsuţa lui moş Dumitru - mezin între doi fraţi şi două surori - veniseră de la oraşul vecin mama Joiţa şi fiul ei Adrian, ca să petreacă împreună sfintele sărbători.

Mama lui Adrian era întâia născută în familie, rămăsese văduvă încă de pe când îşi purta pruncul în braţe, şi acum, când acesta împlinea optsprezece ani, tot văduvă se afla, trăind din munca braţelor sale.

Nu prea era loc de găzduit în fostul cămin părintesc, căci fratele Dumitru, deşi tânăr, era înconjurat de o numeroasă familie. Buna soră se mulţumea însă şi cu un colţ al încăperii, în vreme ce Adrian - bucuros să-şi revadă leagănul copilăriei - se ducea să se culce cu unchiul său în fânul din podul grajdului, să-i asculte poveştile ca altădată şi să-i istorisească fapte de pe la oraş.

De altfel, chiar şi fără musafiri, unchiul Dumitru tot prin pod, pe câmpuri şi prin bălţi îşi petrecea nopţile de vară, ceea ce îl făcea pe Adrian uneori să se mire;

— Matale te culci în pod, iar nevasta cu copiii; ce viaţă e asta?!

— De, băiete, sunt nevoit... Altmintrelea, cum să-ţi spun: *copchiii se-mbulzesc prea repede!*

— Iaca vorbă! Şi când te dai jos din pod? - Mă duc la baltă, să tai stuf!...

— Şi când te-ntorci de la tăiat stuf?!... - Mă urc în pod!...

— Atunci de unde vin „copchiii”?!... - Dumnezeu îi trimete.

Deşi oameni săraci, se mai aflau la masa lor şi alte câteva neamuri din sat. Cina strămoşească - un borş de miel, cu miel fript, cu cozonaci şi ouă roşii - fu veselă, plină de glume; la sfârşit, moş Dumitru ieşi afară ca să dea şi el foc glugii şi să sloboadă focurile de puşcă tradiţionale.

Toată laia de copii, ba chiar şi cei mari, îl urmară. Noaptea era înstelată. Dumitru trase cu urechea la zgomotul îndepărtat al

trenului care se ducea spre Galaţi, şi zise:

— Trece „ixpresu” de nouă...

Apoi dădu foc stufului. Numaidecât, flăcări fumegânde se înălţară drept către cer, în mijlocul ţipetelor asurzitoare ale copiilor, care dănţuiau împrejurul glugii ca nişte drăcuşori cu feţe roşii. Zarva fu şi mai mare când Dumitru descărcă cele două ţevi cu fultuială oarbă ale puştii sale de vânătoare, zicând, cu credinţă creştină, după fiecare foc:

— Christos a înviat!

În clipa asta, mama Joiţa îşi luă fiul de braţ, îl trase mai la o parte şi-i zise pe un ton poruncitor şi cam sugrumat:

— Dă fuga la părintele Ştefan, vărul nostru, şi roagă-l din parte-mi să vie aici pe curând. Apoi întinde-o până la moş-tu Anghel şi adu-l cu tine!...

Adrian tresări ca şi cum i s-ar fi cerut să ia un şarpe în mână:

— Ce spui, mamă!... Cum să-l aduc pe moş Anghel, când ştii bine că el e supărat pe toată lumea şi nu vrea să mai vadă om în ochi?!...

— Tocmai pentru asta trebuie să vie aici... Spune-i că-l chem *eu,* sora lui mai mare. Aleargă iute!...

Andrei se supuse, luă un băţ, strigă pe Sultan, dulăul, şi dispăru în noapte fără ca cineva să-l fi văzut.

În această familie de dezmoşteniţi, fratele Anghel era al doilea născut. O crâncenă soartă se abătuse peste capul lui şi făcuse dintr-un om voios şi bun creştin un învrăjbit şi un păgân.

Copii de ţărani iobagi pe pământul boieresc, cei doi fraţi şi cele două surori se pomeniseră, la moartea tatălui lor, stăpâni doar pe grinzile căsuţei părinteşti, pe arborii din grădină şi pe butucii de viţă. Ţarina nu era a lor. Şi asta-i hotărî să se răspândească pe alte meleaguri, afară de Dumitru, mezinul, care rămase să poarte de grijă mamei văduve. Surorile plecară să trăiască cu doi greci înstăriţi, care îşi râdeau de căsătoria legitimă. Iar micuţul Anghel, în vârstă de-abia de nouă ani, se duse la Brăila şi intră băiat de prăvălie la un crâşmar. El avea un adânc dezgust pentru munca cu palmele pe ogorul altuia.

Timp de zece ani, „Angheluţă” stătu neclintit la acelaşi stăpân, om de ispravă, care-l răsplăti cu mărinimie pentru slujbele aduse. Apoi, reîntors în satul lui, se îndrăgosti cu patimă de cea mai săracă fată din cătun, cu care se căsători pe loc. Fiind scurt de vedere, fu reformat de ostăşie, cumpără o bucată de pământ şi

deschise crâşmă pe drumul mare dintre Brăila şi Galaţi, la ieşirea din sat.

Întreprinderea îi fu norocoasă, mai ales că vremurile de belşug care urmară războiului cu turcii îi ajutară mult. După zece ani de crâşmărit, izbuti să agonisească o avere care îi îngădui să cumpere o altă bucată de pământ, între sat şi crâşmă, sădi arbori altoiţi şi vie renumită, clădi acareturi mândre, cu grajd şi pătule, aduse vaci de rasă, păsări, oi, porci şi toate cele trebuincioase unei gospodării de om chiabur, în curând, „curtea lui Angheluţă" avea să fie pizmuită nu numai de către iobagii cătunului, ci şi de însuşi moşierul domeniului, Alexandru Vulioti, care deseori, oprindu-şi brişca dinaintea cârciumii lui moş

Anghel, îi spunea acestuia cu vădită pică:

— Tu, măi Angheluţă, te iei la întrecere cu mine! Ia te uită: vaci tărcate, cai cerchezeşti, ba până şi bibilici bune de nimic, până şi porumbei rotari, cum numai la curtea mea se văd! Ce-i cu tine, mă?...

— Ce să fie „boierule": nimic nu-i de furat în tot ce vezi! răspundea gospodarul cu semeţie.

Dar dacă norocul îi fu mare în treburi bănoase, nefericirea îl păştea în căsnicie. Nevasta lui era o femeie trândavă, chiondorâşă, greoaie în tot ce făcea, murdară până la dezgust şi cu totul nevrednică a conduce o astfel de gospodărie. Nepăsarea ei mergea până la a lăsa toate nevoile curţii pe seama unui argat trudit, iar dânsa, lungită pe o ţoală la umbra unui nuc, dormea ceasuri întregi, cu gura căscată şi plină de muşte, în vreme ce pruncul se tăvălea în scutece scârnave şi ţărână, bocind în preajmă-i. Vaci nemulse, vite neadăpate zbierau de sete şi de neorânduială. Casa, ograda, vraişte; intra, ieşea cine voia.

Anghel sângera văzând cum i se prăpădeşte munca. Ţintuit la cârciumă, şingur lupta cu valurile de cărăuşi; ziua şi noaptea în picioare, el găsea cu greu clipa de răgaz până să dea o fugă până la „curte". Adrian îşi aminti cum, într-o zi de vară, îl văzuse pe unchiul său spărgând toate geamurile casei din cauza scârnăviei de muscă, atât de gros depusă, că împiedica lumina de a pătrunde în odăi. Femeia dormea dusă şi nu se deşteptă tot timpul cât ţinu sfărâmatul geamurilor. Anghel trecu pe lângă dânsa, o privi cum sforăia, îi scuipă în obraz şi plecă. Ea îşi continuă somnul.

Crezând să facă din ea cu răul ceea ce n-a putut face cu binele, o bătu adesea. Nevrednica se tâmpi şi mai tare.

Atunci, în neputinţă de a ţine piept la două întreprinderi, bietul om se văzu nevoit să vândă toate dobitoacele, părăsi avutul în voia soartei şi nu mai dădu pe la femeia lui decât o dată pe lună. Iar ca să înlăture de sub ochii copiilor săi priveliştea unei astfel de mame, el îi ridica pe măsură ce împlineau vârsta de cinci ani şi-i depunea la o rubedenie a sa de la Galaţi, unde se ducea de mai multe ori pe an, ca să urmărească de aproape creşterea ce li se da.

Cu chipul acesta, el rupse ultima legătură ce-l mai ţinea de nevastă-sa. Căsnicia din dragoste, năzuinţele omului cu stare, gospodăria care trebuia să fie cea mai înfloritoare din partea locului căzură toate în ruină: „curtea lui Angheluţă” deveni un mare grajd omenesc, în locul frumoasei crâşmărese, cu poalele-n brâu, zorind după treburi - aşa cum visase Anghel s-o vadă pe femeia sa - o umbră mototolită zăcea acum pe un colţ de prispă ori se strecura cu paşi tărăgănaţi de-a lungul pereţilor stropiţi cu noroi şi prin curtea pustie.

La început, neobositul soţ mai speră să-şi readucă nevasta în şimţiri, înşelând-o pe faţă. N-o făcea din înclinare firească, ci, aşa, ca să-şi răzbune dragostea batjocorită şi poate, cine ştie, să-şi „trezească” femeia, pe care tot o mai iubea. Dânsa ascultă spusele, văzu cu ochii şi nu făcu nici un caz. Somnul îi era mai scump. Ba nu-şi mai dădu nici osteneala de a se spăla pe obraz şi adormea mâncând.

Dar răutatea omenească atotpizmuitoare nu fu mulţumită numai cu durerea casnică a omului înstărit: nenorocirile soţului nu-i fură îndeajuns. Şi într-o noapte, cunoscând lipsa de pază, dădură foc orăşeneştilor acareturi.

Din odaia crâşmei, Anghel privi printre obloane flăcările care mistuiau frumoasa-i locuinţă cu acoperiş de tablă galvanizată şi rămase surd la strigătele celor ce-l chemau în ajutorul propriului său avut. Îşi zicea, înghiţind amarul: „Numai dacă ar arde şi *ea!*”

Ea nu arse; şi continuă să doarmă la umbra celor scăpate de la pârjol de către vecini, până în ziua când, înjunghiată de o aprigă răceală, Creatorul - care o trimisese pe pământ ca să arate bărbaţilor câte rele se pot ascunde din-dosul unor frumuseţi femeieşti - o chemă la el, ca să înspăimânte cu dânsa pe ticăloşii din Purgatoriu.

Moartea ei neaşteptată, oricum, nu lăsă rece pe nefericitul Anghel. Adrian fusese adesea martor al înduioşărilor lui la amintirea celei plecate din lume, tot aşa de muţeşte după cum trăise.

Nepoţelul iubit şi alintat venea din când în când să citească

unchiului minunăţii de prin cărţi: să-i explice „şistemul planetar", „ facerea lumii", „ce e cerul" - învăţături de care bravul cârciumar era veşnic setos.

Şi de câte ori, pe frumoase nopţi cu lună, colindând amândoi printre ruine, n-a văzut Adrian pe moş Anghel scoţând batista şi ştergându-şi lacrimile!

Pustiu înfiorător... Sub acoperişurile prăbuşite: grinzi arse, lemnărie ciopârţită, sfărâmături de mobile putrezeau claie peste grămadă în băltoacele formate de ploi prin camere. Pe alocurea, nu se mai vedeau decât bucăţi de zidărie. Grajdul cel mare, rămas neatins de foc, părea că se tânguie după acele mândre vite, care prea fuseseră pizmuite de oameni pentru ca să fi putut dăinui. Cucuta, căprişorul, dracila creşteau înalte cât un stat de om în frumoasa curte de altădată.

„Vezi, Adriene?" îi spunea bietul om, cu glasul sugrumat de durere, vezi tu ţintirimul ăsta? El se datoreşte pe jumătate oamenilor, iar cealaltă jumătate, soartei. Dacă aş fi moştenit acareturile astea de la părinţi, aş fi îndrituit pe cojani să mi le prăpădească, deşi ei nu se duc să dea foc conacelor boiereşti. Dar casa asta era ieşită din sudoarea frunţii mele, după douăzeci de ani de trudă. Şi nu era un lux, ci tocmai cât trebuie unui om să trăiască omeneşte, el şi familia lui, iar nu ca dobitoacele. Nu mi se poate nici imputa de a fi fost avar: flămândul găsea oricând la mine cu ce-şi potoli foamea; şi când veneau sfintele sărbători, gândul meu era totdeauna la văduva fără sprijin şi împovărată de copii; la Paşti, îi duceam ouă, cozonac, ciozvârta de miel; la Crăciun, bucata de slănină şi halca de porc. Nu făceam pomană, ci numai datoria mea: Dumnezeu mă ajutase, ajutam şi eu din ce aveam de prisos şi fără să mă mândresc. Nici n-aveam dreptul, căci văzusem pe alţii întrecându-mă în bine: erau aceia care îşi împărţeau bucata de pâine cu flămândul întâlnit pe drum.

Putea-va oare cineva să mă învinovăţească de a fi despuiat pe muşteriii mei ca să mă îmbogăţesc? Nici atât. Dacă câştigul mi-a fost mare, a fost din cauză că mă duceam la podgorii să aduc vinul şi rachiul, când curgeau ca nişte râuri în ani de belşug. Pe cărăuşul care intra iarna în prăvălie, cu mustaţa plină de chiciură, eu nu-l priveam ca pe un muşteriu, ci ca pe un frate trudit, îi strângeam mâinile înmărmurite şi-i făceam loc lângă sobă. Pentru a-i adăposti vitele, am ridicat o perdea cum nu se mai afla la cinci poştii împrejur; iar pentru braţul de fân ce li-l aruncam dinainte, nu primeam să fiu

plătit. Vinurile şi rachiurile mele erau dintre cele mai bune şi pot să jur pe lumina ochilor că nu le-am „botezat” niciodată, aşa cum se obişnuieşte peste tot. Şi când vedeam că omul şi-a băut tainul şi că, luat de patimă, voia să treacă măsura, să-şi bea mintea şi să-şi uite de treburi, eu îi vărsam un pahar de la mine şi-l sfătuiam să-şi vază de drum. Adesea eram nevoit să i-l arăt. Astfel eram ca un fel de slujitor al lui, căci stăteam în picioare ca să-l aştept din zori şi până în miez de noapte. Ba nu pregetam să mă scol din pat şi să deschid cui bătea în uşă, chiar după închidere, uitând că aş fi putut să mă pomenesc în faţa unui răufăcător.

Dar pilda binelui nu serveşte la mare lucru - şi dacă pământul nu e locuit numai de nemernici, mâna unui şingur ticălos, între o sută de drepţi, ajunge ca să-l prăpădească. Mâna asta mă pândea şi pe mine în întuneric, gata să mă izbească. Ea nu putea să-mi ierte belşugul. Ea nu suferea ca eu să fiu altceva decât o mână râioasă, asemuitoare ei, bună să cerză de pomană ori gata să lovească pe furiş. Şi ea mă lovi. Îi fu uşor, nevasta dormea. O, Adrian!... Aci, mâna ticălosului întâlni în ajutor, ca să pustiască, mâna mult mai ticăloasă a Soartei - şi amândouă se uniră în îndeplinirea faptei grozave!... Făcut-am un păcat îndrăgind pe cea mai frumoasă fată din sat? Îndrăgeşte cineva pe cea mai urâtă? Nu ştiu. Ceea ce ştiu astăzi e că am fost orb în dragostea mea şi că n-am căutat să văd dacă sub patul dragei mele era măturat, dacă din-dosul urechilor ei nu era murdar şi dacă picioarele îi erau spălate. Adriene, în ziua când ţi se va aprinde pieptul de focul sfânt care l-a ars pe-al meu, adu-ţi aminte de cuvintele mele; şi înainte de-a te arunca cu trupul şi cu sufletul în braţele putreziciunii omeneşti, fă ce n-am făcut eu: uită-te sub patul mândrei tale, cată din-dosul urechilor ei şi vezi-i picioarele ascunse în ghetişoare frumoase. Iar dacă cumva uiţi de vorbele mele, aminteşte-ţi de cimitirul ce-l vezi aci! Umple-ţi ochii cu grozăvia acestui prăpăd; priveşte buruienile astea sălbatice care cresc ca o blestemăţie aruncată pustiului omenesc; grajdul ăsta care-şi jeleşte vitele; zidurile astea afumate care îşi strigă disperarea către cer; grămezile de tablă ruginită şi scâlciată, care străluceau pe vremuri ca o oglindă în soare, de pe un acoperiş ce se ridica mândru de dreptul omului de-a trăi în curăţenie şi înlesnire, nu ca sobolul temător de lumină. Aminteşte-ţi! Şi dacă sângele tău pătimaş vrea să te târască la genunchii celei mai frumoase fete din partea locului, opune-te, cheamă în ajutorul tău aceste ruini şi zi-ţi aşa: „Moş Anghel şi-a zdrobit viaţa fiindcă a iubit orbeşte pe cea mai frumoasă

fată din satul lui, fără ca mai întâi să-i fi căutat sub pat, nici dindărătul urechilor, nici la degetele picioarelor...” Şi înlătură de la tine mâna soartei nemiloase!..."

După moartea femeii sale, Anghel continuă timp de câţiva ani să lase în părăsire o locuinţă nestrăjuită, îşi propusese să-i redea strălucirea cuvenită, doar în ziua când copiii vor fi în stare s-o stăpânească. Ridicându-i tot ce avea mai de preţ şi îngrămădindu-l în jurul dughenei, el începu să ducă o viaţă de pustnic, de un pustnic care lua obiceiul de-a gusta cam prea des din rachiul ce-l vindea muşteriilor.

Om voinic, înalt, bine făcut, mers mândru, barbă frumoasă, creaţă şi căruntă ca şi părul, unchiu Anghel impunea tuturora. Vederea-i scurtă, care-l făcea să înainteze cu pieptul în pieptul celui ce intra pe uşă, pentru ca să-şi dea seama cu cine avea de-a face, impreşiona şi mai mult. El era om bun, dar nu prea suferea să fie sâcâit, cum nu suferă mai toţi aceia care „ajung” prin puterile lor. Conştient de ale sale, Anghel le înzeci ca să-şi atingă scopul care era, spunea el, „să prefacă ruinele într-un palat”, în ziua când copiii vor fi demni de el. Astfel, cu toate nenorocirile, trecea drept un om avut.

Dar adevărata lui avuţie, fericirea şi nădejdea lui, erau cei trei copii pe care îi creştea la Galaţi: un băiat de şaptesprezece ani şi două fetiţe de opt şi zece ani. Flăcăul urma să-şi ia bacalaureatul peste un an, apoi: „Voi vedea, zicea el într-o zi mamei lui Adrian; după ce va ieşi din gimnaziu, se va duce să-şi facă stagiul de un an în armată. Dacă are gustul armelor, aş vrea să fac din el un ofiţer, un braţ voinic şi priceput pentru apărarea ţării; dacă nu, îşi va alege meseria care-i va plăcea.”

Din fetele sale nu voia să facă altceva decât „bune gospodine”, să le înzestreze şi să le mărite la oraş.

Omul îşi propune...

Într-o zi de iarnă viforoasă, pe când sta cu gândurile sale şi privea la viscolul care mătura întinsa câmpie şinguratică, patru oameni intrară în crâşmă, patru necunoscuţi.

Aşa cum îi era obiceiul, el dădu cu pieptul înainte, ca să-i recunoască, dar inima i se strânse ca şi coarnele melcului când sunt atinse: mutrele nu-i plac.

„Dacă oamenii aceştia sunt cumsecade, nu mai cred inimii mele!” Îşi zise, strângând în buzunarul cojoacei revolverul care nu-i lipsea niciodată.

— Bună ziua Angheluţă!... făcură cei intraţi; e cald la tine!...

— Bun venit, călători! Ger, hai?

Dar adăugă în gând: „Dracu m-a luat! Astea-s glasuri de sugrumători!...”

— Ni-e foame, Anghelache, şi-am vrea să bem... Se ştie că vinul tău topeşte gheaţa!...

— S-o fi zicând... Eu ştiu însă că este o gheaţă pe care nici un vin nu poate s-o topească.

— Ha, ha!... Eşti şugubăţ, Angheluş!... Şi care-i gheaţa asta? - Ei bine, trebuie s-o cunoaşteţi: i se spune „inimă de câine”, dar e greşit, căci se nedreptăţesc bietele animalele astea, care sunt nişte adevăraţi prieteni, răspunse crâşmarul, arătând lângă dânsul doi câini ciobăneşti care nu-l slăbeau de-un pas.

— Ei... ai gânduri negre! Nu-i lumea aşa de rea...

— Se poate... Dar când cineva e, ca mine, crâşmar la drumul mare, vede câte alea şi doarme noaptea cu un ochi deschis.

Această făţişă încunoştiinţare făcu pe clienţii noştri să şimtă cu cine aveau a face. Fură serviţi: pâine, slănină, vin.

— N-ai vrea să ne scoţi olecuţă de vin proaspăt,

Angheluş?... întrebă unul care făcea pe pişica blândă.

Unchiul rânji în şinea lui: „Aha! Mă poftiţi la capcană!...” Răspunse:

— Acuşi scosei un urcior de cinci oca!... Dacă cunoaşteţi la vin, o să-l şimţiţi pe limbă că-i proaspăt.

Asta le încurcă socotelile. Dar ei nu erau degeaba hoţi. Ceva mai târziu, unul ieşi afară pentru o „treabă mică”. Anghel înţelese că acesta era semnalul de atac: banditul se ducea să facă de strajă, îngălbeni şi se ţinu gata. Un moment îi veni în gând să scoată arma şi să strige: „Sus mâinile!”. Îşi zise însă că poate să fie prada unei închipuiri înşelătoare.

Câteva clipe în urmă, părerea sa de rău fu amarnică. Cei trei muşterii vorbeau, în dorul lelei, de lucruri care n-aveau nici cap, nici coadă. Ei cerură chibrituri. Unchiul îşi zise: „Haiti! Acu-i acu!...”

Dârz la inimă şi la pas, cu mâna dreaptă pe armă în fundul buzunarului, el se apropie şi le întinse, cu stânga, cutia de chibrituri. Cel mai ţeapăn dintre tâlhari dădu s-o ia, domol, tot vorbind în lături, dar când fu s-o atingă dintr-o săritură înşfacă pumnul crâşmarului ca într-o menghină; şi dacă în aceeaşi clipă nemernicul căzu trăsnit de glontele plecat din buzunarul victimei sale, ceilalţi nu mai dădură timp lui Anghel să scoată arma: îi sfărâmară pe loc

ţeasta, cu reteveiurile, în vreme ce dulăii le sfâşiau groaznic pulpele picioarelor. Amândoi fură culcaţi la pământ, unde zăcea şi stăpânul lor, într-un lac de sânge. După care ispravă hoţii luară în grabă banii ce se aflau în tejghea şi fugiră lăsând în urmă-le mărturia netăgăduită a tâlhăriei lor: tovarăşul greu rănit.

Moş Anghel scăpă atunci de la o moarte şigură datorită numai neputinţei ucigaşilor de-a lua cu dânşii pe hoţul doborât de glonte. Ei fuseseră aşa de rău muşcaţi de câini, încât de-abia îşi mai putură târî picioarele.

La vrun ceas după crimă, câţiva cărăuşi trecură pe la circiumă, ridicară din sângele lor pe victimă şi pe bandit, ambii încă în viaţă, şi-i transportară la Brăila, unde fură tămăduiţi amândoi.

După cincizeci de zile de spital, unchiul ieşi slăbit, dar nu pierduse decât sângele. Şase luni mai târziu, avea să piardă ceva ce-i era mai scump decât viaţa: pierdu pe cele două fetiţe, înecate în Dunăre, împreună cu altă lume, pe când se plimbau în bărci care, surprinse de valuri, se răsturnară.

Aici el văzu de aproape mâna neagră a soartei nemiloase. Dar omul acesta era menit să cunoască toată grozăvia cuvântului românesc: *Să nu dea Dumnezeu omului atâta cât poate să ducă pe umeri!* Şi câte nenorociri nu poate un om să ducă pe umerii lui!

Întors de la biserică, unde dăduse o liturghie spre odihna sufletelor celor două copile rămase fără mormânt, moş Anghel se zăvorî în crâşmă şi, timp de câteva ceasuri, se plimbă cu mâinile în buzunare. Apoi deschise larg uşa, se opri în prag şi scuipă drept înainte, ca în obrazul cuiva, zicând:

— Na! Soartă ticăloasă... Tu mă-ncovoi, dar eu mă-ndrept
şi te scuip în faţă: na!

Şi scuipă încă o dată.

Îi rămăsese flăcăul, ultima flacără care să-i lumineze noaptea creierului său, răpus de durere şi de rachiu.

Soarta suflă şi în această flacără şi o stinse...

Unsprezece luni după angajarea fiului său într-un regiment de infanterie şi a doua zi după primirea unei scrisori în care tânărul îi spunea că doreşte să rămâie în armată, cel mai nenorocit dintre oameni închidea prăvălia - fericit de vestea primită, tot fericit! - şi încăleca pe Roibu ca să se ducă în târg să tocmească meşteri pentru recon- struirea caselor arse.

Nu făcu însă două sute de paşi, când un poştar călare îl opri în drum şi-i înmână o telegramă. Inima nu-i spuse nimic. Desfăcu

hârtia liniştit, şi citi: „Fiul dumitale, Alexandru Anghel, a căzut de pe cal într-o şarjă de cavalerie şi a murit pe când...”

Foaia îi scăpă din mâini; un răget de tigru îi ieşi din piept; se înălţă în scări şi se rostogoli la pământ ca un stâlp ce se prăbuşeşte.

Astfel, moş Anghel îşi bău paharul până la drojdie.

S-ar crede că această culme a nenorocirii ar fi trebuit să-i aducă şi sfârşitul. Da' de unde! Ceea ce putea să-i vie ca o uşurare, adică moartea, nu veni; şi nimeni *n-a* ştiut de ce omul ăsta nu şi-a pus capăt zilelor.

Nu s-a omorât. Dar se ucidea zilnic, înghiţind fără întrerupere păhăruţe din rachiul lui cel mai tare.

Procesul de descompunere al acestui om, tată duios, bun cetăţean şi creştin cu evlavie, e cea mai fioroasă din tragediile pe care autorul acestor rânduri le cunoaşte. Aci e descris numai începutul. Sfârşitul ei - tristeţe care rupe inima - va fi povestit mai departe.

Feciorul său mort, Anghel ceru ca înmormântarea să se facă în cătun. Ea fu urmată de toţi locuitorii. Şi când puştile traseră salvele, în momentul scoborârii coşciugului, toată adunarea, în lacrămi, se aruncă în genunchi. Plângeau ostaşii, plângea şi ofiţerul care comanda onorurile militare. Un şingur om nu plângea: tatăl.

În picioare, descoperit, cu pălăria în mână, el sta pe marginea groapei şi privea coşciugul în fund.

În clipa asta, un cojan se rupse din mulţime, se aruncă la picioarele sale, îi înlănţui genunchii şi strigă:

— Anghel!... Anghel!... iartă-mă: eu am dat foc casei tale! Fă-ţi dreptate!... Da' iartă-mă-ntâi!...

Anghel întoarse capul şi privi îndelung la omul care se tăvălea la picioarele sale, se frigărea ca pe cărbuni aprinşi

şi răcnea:

— Iartă-mă!... Şi omoară-mă!... Aruncă-mă în temniţă!...

El rosti:

— Iertat să fii...

Şi plecă... Nimeni nu îndrăzni să-l urmeze.

Ajuns acasă, desprinse din pereţi icoana împodobită cu busuioc a Sfintei Fecioare ţinând în braţe pe Iisus, precum şi portretele regelui, reginei şi al prinţului moştenitor; luă un hârleţ, făcu o groapă în grădină, le aşeză în fund şi le acoperi cu pământ.

Apoi se zidi în cârciumă şi se dădu cu trup şi suflet rachiului.

Din ziua aceea şi timp de un an nimeni nu ştiu dacă se afla

cineva înăuntru, ori de nu cumva prăvălia era pustie. Locuitorii treceau parcă temători, se smereau în faţa ferestrelor cu perdelele trase şi îşi căutau de drum. Moş Anghel ieşea noaptea, însoţit de-un câine, şi se ducea să rătăcească printre ruinele caselor arse. Ziua, împietrit cu coatele pe masă şi cu bărbia sprijinită în pumni, bea păhăruţ peste păhăruţ, fără să se-mbete, şi printr-o crăpătură a obloanelor privea la dărâmăturile fostelor acareturi.

Când se împlini anul grozavului doliu, pustnicul redeschise crâşma, sau, mai curând, tot ţinând-o închisă, dădea de băut unuia şi nu dădea altuia, fără ca cineva să fi înţeles vreodată pe ce motiv se bazau atât refuzul, cât şi preferinţele sale. Trecătorii îi respectau ciudăţenia voinţei, nenorocirile lui fiind cunoscute de toate satele megieşe. De altfel, el nu mai aducea nici un fel de băutură nouă, căci avea hruba plină de vinuri şi de rachiuri.

Adrian şi mama lui fuseseră şingurele făpturi omeneşti cărora Anghel conşimţise să le vorbească de două ori în cursul anului care urmă redeschiderii. Mereu aşezat la fereastră, cu sticla şi paharul dinainte, cu câinele lângă el, cu uşa zăvorâtă, unchiul privea neîncetat printre perdele. Adrian văzu un car oprindu-se şi doi oameni venind să bată în obloane. Anghel stătu nemişcat, şi cărăuşii plecară. Un alt car trecu; fără să se dea jos, omul strigă din drum:

— Anghel!... Aş vrea să beau un pahar! Fu servit.

* * *

În seara aceea de Paşti, ducându-se la unchiul său, după porunca mamei, Adrian se gândi la toate aceste nenorociri şi-şi zise: „Mama se înşală când şi-nchipuie că am să reuşesc să scot pe moş Anghel din vizuina lui!...”

Într-adevăr, însărcinarea nu prea era uşoară, căci nu era vorba numai de o vizită, ci de o împăcare. Cei doi fraţi, Anghel şi Dumitru, se sfădiseră, cu opt ani în urmă, la moartea mamei lor, pe o ticăloasă chestie de moştenire. N-aveau de moştenit decât bulendre, dar Anghel, care era avut şi gata oricând să ajute pe fratele său, o ţinea morţiş cu împărţitul:

— Vreau să am un leu moştenire de la mama, ca să-mi cumpăr un şirag de mătănii, pe care să le spânzur la icoană şi să ştiu că sunt de la mama!...

Dumitru pretindea, cu drept cuvânt, să rămâie stăpân pe ale

casei, ca unul care îngrijise de bătrână până la moarte. Mama lui Adrian se opunea din răsputeri la împărţire. Sora cealaltă însă, deşi înlesnită, şi mai ales Anghel îşi cereau fiecare partea. Şi în focul certei, mezinul aruncă o sudalmă fratelui său. Acesta îl pălmui. Atunci Dumitru săvârşi greşeala de-a izbi cu băţul în frunte pe Anghel, însângerându-l.

Lovitul ieşi din casa părintească, zicând celuilalt:

— N-am să mai intru aici, şi nici tu la mine, până nu mi-i săruta în faţa lumii talpa ciubotelor!...

De-atunci au rămas certaţi, înainte ca Anghel să-şi fi pierdut copiii, Dumitru se opusese cu încăpăţânare la rugăminţile sorei de a se duce să ceară iertare fratelui supărat; iar după aceste morţi năprasnice, nimeni nu mai îndrăznise să-i tulbure sihăstria cu un fleac.

Acum, mama lui Adrian voia cu stăruinţă să-şi împace fraţii. Chemând pe cel jignit, în loc să meargă cu toţii la dânsul, ea se bizuia pe durerea lui, care trebuia să-i fi înmuiat mândria, precum şi pe precăderea pe care, ca soră mai mare, o avusese întotdeauna în ochii fraţilor ei, mai ales în ochii aceluia care, deşi bogat, ceruse împărţirea împiedicată de dânsa, femeie sărmană.

Erau ceasurile nouă seara când Adrian ajunse la crâşma unchiului. La fereastra dinspre miazăzi, care dă spre sat, se vedea lumină. Tânărul se cutremură, gândind la omul de din dosul acelor perdele trase. El se apropie de geam şi lipi urechea. Nici un semn de viaţă, afară doar de lampa care arde. Sultan, nerăbdător, lătră. Câinele unchiului îi răspunse, dar perdeaua nu se mişcă. Adrian ştia că era zadarnic să bată, îşi sprijini fruntea de cercevea şi zise, cu sfială:

— Unchiule! Eu sunt!... Adrian... am să-ţi spun ceva. O clipă de aşteptare, apoi perdeaua se dădu la o parte; mâna pustnicului făcu semn băiatului să treacă la uşa crâşmei. Moş Anghel veni cu lampa să deschidă. Adrian intră, urmat de Sultan.

De la prima aruncătură de ochi înlăuntrul slab luminat al prăvăliei, inima i se strânse şi mai tare. Tristeţe a lucrurilor părăsite de mâna minunată a omului, ce puternic e graiul tău!... Nu mai erau pahare şi sticle pe tejghea; nici pâine pe masa mare, nici slănină spânzurată de tavan ca nişte bucăţi de scândură groasă; nici covrigi înşiraţi pe vergea... Pulbere, uitare, părăşire, pace ucigătoare...

În mijlocul acestui nou ţintirim, moş Anghel, cu gheba pe umeri, tot înalt, dar gârbovit, vai, încovoiat, omul care mergea pe

vremuri cu pieptul înainte şi cu capul sus, ca un leu, moş Anghel îşi privea nepotul cu aer liniştit. Adrian îi apucă cu ambele mâini mâna sa liberă şi i-o sărută, gata să plângă. Fără să scoată o vorbă, unchiul îl duse în odaie.

Aci, aceeaşi părăsire. Pereţii, goi şi îngălbeniţi, nu mai răspândeau plăcutul miros de văruiala proaspătă. Patul, un adevărat culcuş de cerşetor, murdar şi răvăşit, părea că se răzvrăteşte el însuşi împotriva unui trup greu de nenorociri. Soba rânjea prin toate crăpăturile-i negre de fum. Tavanul cu corzile lui afumate şi pline de case de păianjen; ai fi zis o potcovărie. Două scaune hodorogite, masa, o puşcă cu două ţevi, spânzurată în cui de cureaua ei, precum şi alte câteva hârburi era tot ce se putea vedea. Pe masă: clondirul cu rachiu şi paharul, *Biblia*, un catastif cu plaivazul legat de sfoară, o pâine începută şi un cuţit.

Adrian izbucni în plâns.

Moş Anghel, aşezat pe scaun, îl trase lângă dânsul şi-l sărută, pentru prima oară de la nenorocirea care puse vârf celorlalte. Cu glas bărbătesc, dar dogit, lipsit de sunetu-i de altădată, el îi zise, părinteşte:

— Sunt mulţumit că te văd, Adriene... dar, ia spune-mi, de ce plângi?...

— Unchiule... e cu putinţă!... Să mănânci pâine goală... în sfânta zi de Paşte, când până şi câinii gustă azi din cozonac!... Ce blestem!...

Adrian îşi şterse lacrimile şi, privind pe unchiul său în faţă, îl văzu surâzând cu bunătate, bunătatea neîndurată a omului ucis de suferinţă. Capul începea să pleşuvească, obrajii erau palizi, barba şi părul albiseră cu totul; iar hainele şi cămaşa: murdare şi fără nasturi.

Răspunse nepotului cu un grai şi mai stins:

— Dacă numai de atâta lucru plângi, linişteşte-te şi spune-mi de ce-ai venit la mine?...

— Am venit să te întreb dacă mai duşmăneşti pe moş Dumitru...

— Nu mai duşmănesc pe nimeni...

— Ai vrea să-i ierţi greşeala?...

— Nu mai am de iertat nimic şi nimănui...

Anghel răspundea cu lipsa de însemnătate cu care ar fi zis: „Pâinea e pe masă”, ori: „Afară e întuneric”.

— Ei bine, adăugă Adrian, cam cu şovăială, mama mă trimite să te rog să vii astă-seară până la noi.

— Mama ta te trimite... repetă moş Anghel, clătinând din cap. Mama ta e o sfântă, Adriene...

Apoi, după un moment de cugetare, adăugă:

— Da' tu ce zici?... Să viu?

— Mă mai întrebi, unchiule?... Eu o vreau din tot sufletul!...

— Şi ceilalţi o vor?

— Bineînţeles; toată lumea o doreşte...

— Dacă e aşa, iaca: o vreau şi eu, ca voi toţi...

Ce amarnic „o vreau şi eu” fu rostit de buzele sale care surâdeau neiertător!... Ce înfrângere a oricărei voinţi!... Adrian se înspăimântă.

Ieşiră împreună, însoţiţi de câinii lor.

* * *

Părintele Ştefan, pe care Adrian îl înştiinţase în treacăt, era un bătrân de optzeci de ani. El nu mai slujea la biserica din Cazasu, se retrăsese în căscioara lui de la Baldovineşti şi aducea mari foloase consătenilor săi, ţinându-le loc de judecător şi de sfătuitor înţelept. Vederea i se cam slăbise; dar picioarele nu se dădeau bătute nici când o lua la sănătoasa lângă un om tânăr. Cum locuia în vecinătatea lui moş Dumitru, îşi luă toiagul şi merse să bată la uşa acestuia.

La ivirea feţei sale apostolice, încununată de barbă şi plete gălbui-fumurii, toată adunarea se ridică în picioare şi-i sărută dreapta, pe care o punea de cincizeci de ani sub buzele păcătoşilor.

— Hristos, a-nviat, feţii mei!... zise el cu glasu-i obişnuit de biserică.

— Adevărat a-nviat!... i se răspunse.

Mama lui Adrian, din capul mesei, îl pofti să ia loc pe scaunul ei, pe care preotul îl şi ocupă fără multe mofturi, ca un drept al său; iar ea rămase în picioare, se lipi cu spatele de perete şi încrucişă braţele la piept.

Cei de faţă, oarecum nedumeriţi de această vizită neprevăzută, întoarseră cu toţii privirile spre sora mai mare, cătând o lămurire. Dânsa, slabă, dreaptă, cu obrajii întinşi, îşi plimbă ochii, cu bunătate, pe deasupra adunării şi cuvântă:

— Te-am chemat, părinte Ştefane, cu gând să-ţi cer ajutorul matale ca să-mpăcăm astă-seară pe fraţii mei Dumitru şi Anghel... - sper să vie şi acesta numaidecât. După cum ştii, iată opt ani de când

nu-şi mai dau mâna, se ocolesc şi lasă să treacă cele mai sfinte sărbători fără să guste pâinea şi vinul laolaltă. Ţi se rupe inima. Nu vreau să trec în ochii nimănui drept o femeie fără pată. Am şi eu păcatele mele, între care ăl mai mare e c-am dat naştere unui copil care n-are tată, după ce am trăit zece ani cu un om, fără să fi avut binecuvântarea bisericească... Dar cel mai trist dintre păcate cred că e duşmănia, orice duşmănie între oameni, şi cu atât mai amarnic între doi fraţi...

— Eu nu mai duşmănesc pe fratele Anghel... întrerupse Dumitru, posomorât.

— Sunt bucuros s-o aud, Dumitre... făcu preotul, numai atât că nu te-ai prea grăbit să ne-o spui mai curând...

— Vezi că el a fost nedrept cu mine...

— Da; el a fost nedrept cu tine, încuviinţă slujitorul dreptăţii, dar tu ai fost nelegiuit cu dânsul: l-ai lovit şi ai însângerat pe fratele tău mai mare. Ai uitat sfânta credinţă a părinţilor noştri, care spunea că *„acela care va lovi pe fratele său mai mare îl va purta în cârcă pe lumea ailaltă”;* ba chiar credeau că le şi vedeau umbrele în luna plină.

Dumitru tăcu. Soră-sa continuă:

— E adevărat: Anghel a fost nedrept atunci. El n-a ţinut seamă de faptul că Dumitru a purtat de grijă bătrânei noastre mame, în vreme ce noi am apucat fiecare încotro ne-a mânat ursita. Dar Anghel, ca om cu avere, voia să-l ajute pe frate-său mai mic să-şi refacă un cămin; şi aci stă vina lui Dumitru; el era mândru, nu voia să datorească nimic celui înstărit. Bănuiesc chiar că-l duşmănea de pe-atunci. Astfel, cearta şi bătaia mocneau în sufletul lui ca jarul sub cenuşă - şi s-au bătut. Acuma, sărmanul Anghel şi-a răscumpărat toate păcatele: nefericirea l-a despuiat de tot ce avem mai omenesc în noi, şi azi el nu se mai numără printre cei vii decât cu bietu-i trup, care de-abia se mai târăşte. Din parte-mi, aş fi vrut mai curând să-l văd mort, căci ce face el acum e mai rău decât moartea. El bea, dar băutura îl bea pe dânsul: i se dă ei cu sufletul.

N-am mai fost pe la dânsul de la Crăciun, şi nici el nu mai dă pe la nimeni. Odată i-am spus că dacă nu se lasă de rachiu, mai de dorit ar fi să moară. El mi-a răspuns: „Am şi murit...” Dar eu tot nădăjduiesc că l-om putea smulge băuturii. Mai ales sfinţia sa părintele Ştefan ar avea poate o înrâurire hotărâtoare asupra lui. Dacă vine astă-seară la noi, ne-om duce să-l vedem mai des. De-asta îl rog pe fratele Dumitru să-i ceară iertare, cu umilinţă...

În clipa asta uşa se deschise largă şi, în cadrul ei, apăru deodată moş Anghel cu Adrian dinapoia lui. El voia să se ţie drept şi credea că surâde. Cu veşmintele dezmăţate, cu gheba mototolită pe umeri, ciubote pline de noroaie d-anţărţ şi căciula-n mână, l-ai fi luat drept un bătrân cerşetor.

El salută ca pe alte vremuri:

— Bună seara, cinstită adunare!..

Ivirea lui fără de veste în halul acesta disperat mişcă pe toată lumea. Dumitru şi sora sa izbucniră în lacrimi. Cel dintâi căzu la picioarele nenorocitului frate şi-i sărută cizmele. Cealaltă îi plângea pe mâini, care miroseau a rachiu.

— Sărmane frate!... sărmane frăţior!... cum ai ajuns!... Moş Anghel, netulburat de nimic, ridică pe fratele său şi-l îmbrăţişă, precum şi pe soră-sa. Se duse de sărută mână preotului, o strânse pe-a celor de-o seamă cu dânsul şi-o lăsă pe-a sa să-i fie sărutată de cei tineri. Apoi se aşeză la locul ce i se făcu la celălalt capăt al mesei, în faţa părintelui Ştefan.

În tăcerea ce urmă, şingure se auzeau sughiţurile înăbuşite, ale fratelui şi sorei, care continuau să plângă.

Anghel îşi şterse surâsul binevoitor de îndată ce luă loc la masă. Privirea i se încruntă. Zise:

— De ce plângeţi?... Ce îndreptaţi cu lacrămile?...

Liniştea veni, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească.

Bătrânul preot ţintea cu ochi pătrunzători pe nefericitul său văr, aproape tot atât de îmbătrânit ca şi dânsul. El ii zise, cu glas hotărât, plin de bunătate:

— Anghel, mă socot în dreptul meu să-ţi aduc aminte c-ai intrat aci, în sfânta zi de Paşti, fără să rosteşti salutul oricărui bun creştin ortodox.

Mustratul, vădit neştiutor, întrebă nedumerit, ca şi cum venea de pe alte tărâmuri:

— Ce salut, părinte?!

Preotul îi înţelese starea de necunoştinţă şi lămuri cu răbdare:

— Ei bine, vorba noastră cuvioasă: „Hristos a înviat!”, Anghel plecă fruntea, atinse cu degetul o fărâmitură de pâine ce se afla dinaintea lui, pe masă, apoi, căutând drept la preot, răspunse:

— Eu nu cred că Hristos a înviat!.. Morţii nu înviază. - Anghel!.., eşti un nelegiuit! Hristos nu-i un „mort”, ci Fiul lui Dumnezeu, şi Dumnezeu el însuşi!... exclamă omul bisericii, mereu stăpân pe şine, dar cu vocea cam tremurătoare.

— Nu ştiu nimic... făcu Anghel, nepăsător.

Zicând aceasta, scoase dintr-un buzunar al ghebei o sticlă cu rachiu, din alt buzunar un păhărel, îl umplu pe-ndelete, în văzul tuturora, şi puse sticla la loc. Din pahar sorbi o duşculiţă, pe care o plimbă prin gură înainte de-a o înghiţi, apoi aşeză păhărelul pe masă, cu băgare de seamă, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l vadă răsturnându-se.

Cei de faţă se priviră înmărmuriţi. Mama lui Adrian făcu mâna streaşină deasupra ochilor şi plânse în tăcere. Anghel, neclintit, nu înţelese nimic din groaza pricinuită, îşi preumblă ochii cu linişte pe deasupra mesenilor, ca şi cum ar fi săvârşit fapta cea mai firească. Şi, într-adevăr, pentru el firească devenise, tot săvârşind-o de-o sută de ori pe zi, de trei ani încoace, şingur în odaia lui, în afară de putinţa oricărei mustrări.

— Sărmane Anghelache!... compătimi preotul. Te plâng... Ai încetat nu numai de a fi creştin, dar chiar şi de-a fi om!

Drept orice răspuns, Anghel îşi reluă păhărelul, îl duse domol la buze şi trase o nouă înghiţitură. Pe urmă, cu un aer plictişit, zise, ca pentru şineşi, parcă i-ar fi scăpat un geamăt uşor:

— Eu nu ştiu de ce m-aţi făcut să viu aici...

Atunci, soră-sa, care sta în dreapta lui, îşi şterse lacrimile, îi luă o mână şi-i zise ca unui copil:

— Dragă frăţioare... Te-am chemat fiindcă dorim să te readucem în sânul nostru, să te iubim şi să te facem să ne iubeşti. Nu-ţi mai place viaţa?!... Nu-ţi mai place nimic?!...

— Dacă-mi place, ori dacă nu-mi place, e totuna... Şi tot nimic... Dar de ce te osteneşti cu mine, soro?

— Cum aşa, Anghelache? Sunt sora ta mai mare, şi nenorocirile tale sunt şi ale mele...

— Asta nu-i adevărat! Ai suferit şi mai suferi nefericirile matale, dar nu pe ale mele.

— Ce fel vorbeşti tu, frate?... Suferim, da, prin legăturile sângelui nostru.

— Nu sunt nici un fel de legături: dacă-mi retez un picior, sângele meu curge, nu al matale.

— Oricum... chinurile sufleteşti le şimţim îndeobşte.

— Nimic... nimic... Să fie o vorbă în vânt ce-oi spune acuma: dacă ţi-ai pierde mâine băiatul, eu aş suferi, dar matale-ai muri!...

Soră-sa tăcu, trist încredinţată de dreptatea vorbelor lui: iar el gustă iarăşi din rachiu.

Preotul reîmprospăta cunoscuta pildă biblică;

— Anghel, adu-ţi aminte de Iov!... Nenorocirile lui au fost cel puţin tot atât de mari cât şi ale tale, dar el a rămas neclintit în credinţa lui. Gândeşte-te că noi ăştia, păcătoşii, nu putem pătrunde cugetul Domnului. Cine ştie dacă suferinţele tale nu sunt tot atâtea încercări pe care ţi le trimite Atotputernicul, ca să facă apoi din tine unul din aleşii săi?...

Anghel se sfredeli în scaun; ochii săi luciră. El voi, parcă, să răspundă, dar cuvântul i se opri în drum. Chemă pe Adrian, care sta într-un colţ, şi-l aşeză la stânga sa, între dânsul şi Dumitru, apoi zise cu ceva mai multă tărie:

— Vere Ştefane! Minciuni urâte trebuie să mai sălăşluiască şi în poveştile *voastre* bisericeşti. (El tutuia preotul.) Mintea mea nu-i în măsură să-ţi răspundă cum se cuvine, dar iată aci pe nepotul nostru, el ştie mai multe decât noi...

— Unchiule, întrerupse Adrian, n-aş vrea să fiu amestecat în neînţelegerile dumneavoastră; nu-s de vârstă, şi convin- gerile mele ar putea să rănească pe părintele Ştefan.

Moş Anghel îi puse o mână pe umăr şi-l încredinţă:

— Băiatul meu, n-ai să răneşti pe nimeni. Suntem aci între noi, aproape în familie. Şi, spre binele meu, ai să ne spui adevărul aşa cum l-ai aflat din cărţi. Nu mai trăiesc acum decât pentru adevăr. Dar de doi ani de când tot citesc, cum pot, în *Biblie,* nu fac decât să mă-ncurc şi mai rău. Cum îţi lămureşti tu, Adriene, că atâta înţelepciune s-aşterne în cartea asta, alături de tot felul de basme, de bunăoară, snoava asta cu Iov?

Adrian, tulburat de căutătura ageră a preotului, răspunse:

— Lămurirea e că figurile biblice sunt în afară de adevărul istoric. *Biblia e o* carte cuvioasă, bună pentru credincioşi. Ea îţi cere să *crezi,* nu să *cercetezi.*

— Spune-mi, atunci, dacă ai putea tu să crezi într-un Dumnezeu care ucide năprasnic pe toţi copiii unui tată, aşa, de gust, ca să-l încerce?... Ar trebui să aibă o inimă de adevărat tâlhar!...

La cuvântul acesta, preotul se ridică, fript:

— Vă las!... zise el. Locul meu nu e într-o casă în care

Dumnezeu e batjocorit!...

— Ăsta e tot ajutorul pe care poţi să-l dai unui Iov ca mine? întrebă moş Anghel. Trei copii am avut, şi pe toţi trei i-am pierdut. Ce nelegiuire am săvârşit, oare, pentru ca Dumnezeul tău să mă pedepsească cu atâta cruzime?

— Nenorocitule!... mila cerească te alesese ca să te treacă în rândul mucenicilor ei, care se bucură de viaţă veşnică!...

— Mila ta cereasca ar fi făcut mai bine să mă lase în pace să mă bucur de viaţa de om pe pământ, care-mi plăcea, şi să nu facă din mine un beţiv fără familie şi fără Dumnezeu.

— Nimeni nu-i vrednic să judece faptele Domnului!... Zicând acestea, preotul blagoslovi şi plecă.

— Anghel, îi zise soră-sa, după plecarea vărului lor, n-ai fost cuviincios cu părintele Ştefan; ai uitat că e preot.

— Dimpotrivă, soro, tocmai fiindcă e preot am ţinut să-i spun că nu mai cred în snoave popeşti. A lor e vina dacă astăzi eu nu mai am credinţă în Dumnezeu. De ce s-au apucat să ne dea un nou arhitect atotputernic şi care se amestecă întruna în viaţa noastră?

Nimic nu e adevărat în povestea asta. Dar adevărul trebuie să fie undeva. Unde? Nu ştiu. Ce ştiu e că trăim, suferim şi murim prosteşte, fără să ştim nici de ce, nici cum. Mai ştiu că marea noastră greşeală e că alergăm prea tare după fericire, pe când viaţa rămâne nepăsătoare dorinţelor noastre; dacă suntem fericiţi, e din întâmplare; iar dacă suntem nenorociţi, e tot din întâmplare. În marea asta plină de stânci, care e viaţa, barca noastră e dusă în voia vânturilor şi, oricât am fi de iscuşiţi, nu putem ocoli mare lucru. Şi e zadarnic să-nvinuim pe cineva, ori să ne punem nădejdea în cineva; eşti sortit fericirii ca şi nefericirii, înainte de-a ieşi din pântecul mamei tale. Fericit e cel ce şimte cât mai puţin, ori deloc. Nimicul pe care-l cere, viaţa i-l dă. Şi nenorocit e cel ce şimte şi vrea; el n-are niciodată îndeajuns.

Adrian îşi petrecu unchiul la vizuinea lui. Anghel se opri înaintea uşii şi zise nepotului său în momentul despărţirii:

— Adriene!... Am să mor pe curând, căci maţele îmi sunt arse de rachiu. Priveşte-mă bine şi adu-ţi aminte, ori de câte ori vei voi să scuipi pe un beţiv, că eu, unchiul tău Anghel, om curat şi iubitor de viaţă curată, am ajuns beţiv şi am murit beţiv *din vina nimănui.*

II MOARTEA LUI MOŞ ANGHEL

Pe drumul desfundat de ploi primăvăratice, care duce de la Brăila la Baldovineşti, căruţa cu doi cai a lui moş Dumitru hurducăia groaznic. Adrian, aşezat pe chilnă, alături de unchiul său, se plânse acestuia de dureri în pântece şi-l rugă să înceteze trapul. Caii, mulţumiţi de-a nu mai alerga, strănutară în aerul proaspăt al dimineţii şi o luară la pas. Atunci, în liniştea care urmă zgomotului de fierărie deşurubată, Adrian îşi îndreptă corpul înţepenit şi privi cu desfătare la câmpia neagră şi tăcută a acestui mijloc de martie, încă amorţită de lungul somn al iernii.

Moş Dumitru, deşi ţăran de ispravă, cinstit şi deschis, era cam posac de felul lui şi avea obiceiul, uneori, să caute împrejur cu coada ochiului. Curios de a-şi vedea nestatornicu-i nepot, pe care-l crescuse până la vârsta de şapte ani şi care sosea acuma dintr-o călătorie prin Egipt şi Şiria, el îl cerceta în ascuns. Adrian băgă de seamă şi se şimţi stânjenit în plăcerea lui.

— Unchiule, îi zise cam cu asprime, dacă cumva vrei să ştii ce fac în clipa asta, n-ai decât să te întorci spre mine şi să mă priveşti în voie, nu pe furiş, ca poliţiştii. E un lucru neplăcut.

Drept răspuns, mustratul scoase din buzunar „chişca” cu tutun şi se puse să-şi răsucească pe-ndelete o ţigară; apoi, mai mult în zeflemea, i-o întinse nepotului său, ştiindu-l în neputinţă de a fuma tutun negru. Adrian mulţumi şi aprinse o bună ţigară egipteană.

— Tu nu mai eşti acuma *de-ai noştri*, făcu ţăranul, izbind cu amnarul în cremene, ca să aprindă fitilul.

— Iartă-mă, unchiule!... Am uitat să-ţi dau să aprinzi.

Iar după o clipă, cu ochii ţintă în zare, adaugă: E din pricină că-s tulburat de multe lucruri... Mai întâi, întoarcerea mea prăpăstioasă, care a făcut atâta supărare mamei... Ţarina asta neagră, pe care o uitasem... Şi mai ales gândul de a revedea pe moş Anghel în halul în care zici... Ia spune-mi, nu ştii de ce mă cheamă?

— Nu ştiu... M-a înştiinţat ieri-seară, printr-un cărăuş, că vrea să te vază musai în ast' dimineaţă.

— Mai ţine deci cârciumă? Dumitru cătă la el, ca încremenit:

— Nu cumva eşti zevzec?! Când îţi spun că de trei ani e la pat şi că-l mănâncă viermii de viu, n-ai vrea, poate, să se scoale şi să

dea de băut drumeţilor? Înainte de toate, n-a mai rămas decât scheletul de el; şi, pe urmă, a băut tot, tot... Băut şingur!

Adrian se cutremură şi păli. Dumitru voi să-l îmbărbăteze: - Cată să fii tare, dacă nu vrei să dai în vo boală ieşind de la el. De bună seamă, nu-i glumă să vezi un om, în halu ăla. El îi mai rău ca Iov. Dac-ar trebui să credem spusele lui popa Ştefan, Iov cică s-a sculat din boleşniţă şi şi-a regăsit, în viaţă, copchiii morţi şi vacile furate, da Anghel n-o să mai regăsească nimic şi n-o să se mai scoale niciodată. De la Iov încoace, vremurile s-au schimbat; Dumnezeu nu mai face minuni. Poate că tot din vina noastră.

— Cine-l îngrijeşte? întrebă Adrian, gâtuit de groază. - Nimeni... Adică da; are un băieţoi pe lângă el; nu cred să-l cunoşti. De câţi ani n-ai mai călcat prin cătun?

— De vreo şase ani.

— Ei bine, iată ce s-a petrecut:

Acum vo patru ani, un băiat a venit să se pripăşească în sat. De unde? Dumnezeu ştie... Bâlbâie aşa de rău, că nu-i chip să-i prinzi o vorbă din zece. Ni s-a făcut milă de el. Câţiva creştini l-au adăpostit, l-au hrănit şi-au căutat să-l facă să-şi câştige codrul de mămăligă. Dar Dumnezeu a fost nemilostiv cu el; sărmanu băiat, nu era în stare să păzească nici măcar două oi; le pierdea şi venea acasă cu băţul şi dăsaga, urlând şi dând din mâini ca un luat de ducă-se pe pustii. Nimeni nu înţelegea un cuvânt din tot ce blogodorea. Aşa că a stârmocit pe la toate uşile şi a mâncat tot felul de chelfăneli. La urmă s-a pomenit în ţarina drumului. Anghel l-a luat pe lângă el şi a pus pă jandarmi să afle de unde s-o fi izvodit, dar fără folos. Acuma se zvoneşte că i-ar fi lăsat în ascuns ce i-a mai rămas din avut, prea puţin lucru, de altfel, căci butoaiele sunt goale şi crâşma-i părăginită. Da' şi moştenitorul nu face mai mult decât crâşma şi decât butoaiele. Slujba lui, nu face nici ea mai mult decât trebuinţele stăpânului, şi din partea asta, e de văzut ceva nemaipomenit pă pământ.

Iarna, ca şi vara, băietanul e afară la jocuri, ca să nu se-năbuşe lângă bietul frati-meu, care e un hoit viu. Anghel, ţintuit de boală, cu trupul numai răni nesimţitoare, are nevoie să-şi bea păhărelu de rachiu, la fiece sfert de ceas. Dar nu mai poate ridica clondiru şi nici glas n-are să strige pe băiat, care-i mereu pe-afară. Atunci, ce i-a trăsnit prin cap? Ei bine, şi-a luat un ţignal ca acela al vardiştilor; şi când îl apucă nevoia de băutură, începe să fluiere. Băiatul cunoaşte soroacele şi vine la pont, ca un ceasornic, să se

joace pe lângă fereastra deschisă şi să tragă cu urechea la ţignal. Asta, în timpul verii. Iarna, ferestrele sunt bătute-n cuie: toate crăpăturile astupate; iar nătângu aleargă cu sania. Ce-i de făcut? Să intri şi să ieşi mereu, asta răceşte odaia şi sâcâie pă argat. Iaca cum într-o zi bolnavul băgă de seamă că o gaură de mărimea unui pahar străbătea peretele în dreptul ferestrei. Un şomoiog de paie ţine gaura astupată împotriva frigului. Firmieru o destupă numai când trebuie să asculte. Bineînţeles, uneori mai uită şi el să vie la ţanc. Atunci, Anghel, şingur cu soarta lui, cam fluieră mai mult decât se cuvine, ca să-şi aibă papaciocu. Da' el ştie să ierte. Şi dac-ar vrea să facă altfel, n-ar putea Pripăşitu ăsta e un trimis al Domnului ca să îngrijească pe un om putred; iar boleşniţa fratelui e făcută să dea mijloc de trai unui pribeag fără cuvânt... Bagă de seamă, apropiindu-te de crâşmă, vesteşte-te, nu încerca să intri fără voia năzdrăvanului, că te plesneşte ca mutu! Nici nu ştii când te pomeneşti cu ciomagu-n frunte. Umblă nedespărţit de băţ.

Căruţa se opri la o răspântie. Moş Dumitru zise: - De aci poţi să te duci pe jos.

— Matale nu mergi? întrebă Adrian,

— Nu... Am treabă... E şi mai bine să te duci tu, şingur. Adrian îşi luă bună ziua de la unchiu-său şi se îndreptă spre cârciuma lui moş Anghel, pe care şi-o închipui mai jalnică decât casa mortului.

Drumul era noroios; paşii se scufundau ca într-o cocă lipicioasă. Dinainte-i şi de jur împrejur, întinsă singurătate neagră, rece, umedă, presărată ici şi colo de căsoaie albe cu ferestre albastre. De prin toate hoarnele ieşeau lungi coloane de fum.

* * *

Adrian avea acum douăzeci şi cinci de ani, în ultimii

şase ani, el nu petrecuse decât doar câteva luni pe an în oraşul său; restul vremii, o parte la Bucureşti, unde se avântase nebuneşte în mişcarea socialistă iar cealaltă parte, în străinătate, unde viaţa lui aventuroasă pricinuise multă supărare mamei sale şi lui moş Anghel, care cerceta de aproape faptele nepotului său.

Înverşunatul alcoolic încercase în repetate rânduri să aibă o întrevedere cu nestatornicul pribeag, care făcea de toate şi nu se oprea la nimic, dar nu fusese chip să pună mâna pe el. Adrian apărea

şi dispărea ca o arătare.

De astă dată fu apucat la timp; Dumitru venise dis-de-dimineaţă să-l ia cu căruţa. A trebuit să cedeze.

Da, să *cedeze*. Căci nu cu dragă inimă se ducea el să vadă pe omul cu soarta înspăimântătoare. Frica lui era acum mai aprigă decât în seara aceea de Paşti, seara „împăcării” celor doi fraţi. I se părea că se înfăţişează dinaintea unui tribunal, unde faptele sale aveau să fie judecate şi de unde avea să iasă osândit.

„Îşi cere basamacul fluierând dintr-un ţignal...”

El se opri la amănuntul acesta, care i se părea o culme a nenorocirii unchiului său.

Tot rumegându-şi gândurile şi tot întrebându-se de ce o fi ţinut musai bolnavul să-l vadă şi să-i vorbească, el se pomeni pe neaşteptate dincolo de cătun, la vreo sută de paşi de ceea ce s-ar fi putut numi altădată o dugheană. Atunci îşi domoli pasul şi cercetă locurile, cu răsuflarea gâfâind de emoţie. Curiozitatea lui dorea mai întâi să descopere pe faimosul băiat, infirmier şi cerber, care era mereu pe-afară. Cu ochii săi miopi, cătă împrejurul casei. Nimic nu se mişca. Departe, pe drumul Galaţilor, câţiva cărăuşi se strigau între ei, în vreme ce, sub un cer de plumb, nenumăraţi corbi învârteau hora, făcând singură- tatea şi mai pustie.

Adrian se apropie ca un vinovat, cu înfrigurare. El văzu că acoperişul cârciumii era pe jumătate refăcut cu stuf nou. Din marea perdea care adăpostea pe vremuri vitele cărăuşilor, nu mai rămăsese nici urmă. În locul ei, o căpiţă de paie umede, turtită, însăşi circiuma se scufundase de vreo palmă în pământ. Uşa şi cele două ferestre se aplecaseră într-o rână. Cât despre geamuri, starea lor de murdărie întrecea pe-a acelora sparte pe vremuri de mândrul stăpân al mândrelor acareturi arse.

„Aci trage de moarte acum omul care a iubit atât de mult curăţenia !” gândi Adrian.

Nevăzând nici urmă de băiat, se îndreptă spre uşă. În clipa asta, caraghiosul de păzitor apăru de din dosul căpiţei, ameninţând cu o bâtă mare şi bodogănind, ca un fel de chelălăială de câine bătut, un şir de vorbe neînţelese. Adrian, liniştit, se opri în faţa acestei arătări puţin obişnuite.

Îmboborojit cu o scurteică în zdrenţe, care-i ajungea până la genunchi, lung în craci ca un cocostârc, cu picioarele goale şi pline de noroi, băiatul acesta ducea cu greu, pe un gât subţire şi întins, o căpăţână în formă de dovleac turtit care se clătina neîncetat între

umeri. Adrian îl privi cu mirare şi dezgust:

— Vreau să intru la unchiu-meu, zise dânsul.

Drept orice răspuns, stârpitura îi împiedică trecerea şi ameninţă cu ciomagul; apoi, asigurându-se că străinul n-avea de gând să pătrundă cu sila, deschise, dispăru înăuntru şi trase repede zăvorul.

Adrian văzu şomoiogul care astupa gaura din perete, îl scoase şi lipi urechea.

O sporovăială asurzitoare, dobitocească şi pe nerăsuflate, îi izbi auzul, dar vocea lui moş Anghel nu răzbi până la el.

În sfârşit, uşa cârciumii scârţâi în ţâţâni şi ciudatul odagiu pofti pe tânăr să intre, arătându-i drumul cu o întinsătură de braţ caraghioasă şi tragică în acelaşi timp.

Adrian se pomeni în vechea crâşmă, care nu mai era acum decât un depozit de ramuri tăiate pentru foc. Tejgheaua de stejar, strălucitoare altădată, zăcea sfărâmată într-un colţ, precum şi o grămadă de clondire, carafe şi pahare cu toartă. Printr-o mare spărtură a tavanului se vedea cerul. Hruba se prăbuşise; un miros greu de mucegai umplea aerul. Ploile şi zăpezile transformaseră pământul bătătorit într-o mlaştină.

Locurile astea mute îşi răcneau atât de tare deznădejdea, încât Adrian se şimţi pironit locului. El îşi zise, cu inima săgetată de priveliştea acestei năruiri a unei vieţi de om harnic: „Şi aci nu-i decât tinda!”

Biruind gândul ce-i venea de-a rupe-o la fugă, el deschise uşa odăii bolnavului.

Năprasnică duhoare de hoit şi de privată. Ochii săi, înţepaţi de ţipirig, se închiseră, lăsându-i de-abia vremea să vadă de pe la spate o tigvă lustruită ca o băşică umflată, precum şi un braţ, cu pielea pe os, ce atârna pe marginea patului plin de ţoale scârnave.

Adrian se lăsă în genunchi şi îşi lipi fruntea de mâna asta de schelet, rece ca gheaţa. Bolnavul nu se mişcă.

* * *

— Ridică-te... Adriene... şi îndură-mă...

Adrian se înfioră. Nu era o voce de om, graiul bărbătesc al lui Anghel, ci o miorlăitură ieşită din nasul unui copil murind de oftică.

El se ridică cu pălăria în mână şi stătu drept, smerit, în

mijlocul odăii, în faţa bolnavului. Bolnavul acesta nu era unchiul său Anghel, ci un moşneag cu obraz de mumie; cu ochi mari, strălucitori, lipsiţi de pleoape şi scufundaţi în două orbite goale; cu nasul lungit şi subţiat ca un vârf de cuţit, cu buzele fripte şi cu gura întredeschisă.

O cunună de peri albi înconjura ceafa de la o tâmplă la alta. Barba, creaţă şi neagră pe vremuri, nu mai era decât o învălmăşeală de câlţi fumurii, împreună cu cele două braţe de schelet care se bălăbăneau în mânecile cămăşii, era tot ce se vedea apărând dintr-o grămadă de saci, velinţe şi ghebe rupte. Era tot ce rămăsese din moş Anghel.

....

— Şezi... colo... pe scaun. Ţi-e scârbă?

— Nu, unchiule; sunt nefericit de-a te vedea în halul ăsta. - Eşti nefericit... De ce? Eu nu sunt. - Totuşi, trebuie să suferi groaznic!...

— Dezamăgeşte-te, Adriene... Nu mai sufăr deloc...

Capul singur mai trăieşte... Restul... nu-l mai simt. S-a sfârşit cu... *restul.* Dar capul!... Ce minunat lucru!

Anghel tăcu un moment şi privi ţintă la nepotu-său; apoi, cu încredinţare:

— Trebuia să mor de-acum trei zile... fiindcă nu mai aveam nimic de cugetat, când Irimia veni spre seară să-mi spună că te-ai întors... Atunci am mai zăbovit, aşteptându-te...

— Ce vorbeşti, unchiule? Nu poţi să zăboveşti moartea când vine, afară numai dacă nu cumva aveai de gând să te omori!

— Aşa e... încuviinţă Anghel cu blândeţe; cunosc şi eu legea asta firească... Dar, ia spune, nepoate: tu care ştii atâtea lucruri frumoase din cărţi, eşti tu sigur că lumea a sfârşit de-a învăţa?

— O, nu! făcu Adrian; mai rămân multe de învăţat!

— Prea bine... Şi printre astea multe, poţi să socoteşti şi pe următoarea, de la unchiul tău Anghel: cugetul e mai tare ca moartea. El nu poate s-o înlăture, dar poate s-o sâcâie.

Tânărul crezu că bolnavul aiurează; îl ascultă din bună-cuviinţă. Pe ţeasta lui chelită el văzu semnele rănilor căpătate cu prilejul groaznicei ciomăgeli, a cărei victimă fusese în propria lui prăvălie.

— Te uiţi la capul ăsta sfărâmat!... zise Anghel; ei bine, în locul meu, un om cu cugetul şovăitor ar fi putut muri de două ori, căci prin cuget moare omul. Când distragerea se apropie, creierul

tare, se opune, luptă, se ia de piept cu moartea şi, uneori, înlătură pentru moment sfârşitul, îl întârzie. Aşa, de bunăoară, în ziua snopirii mele îmi dădeam bine seama de leşinul care venea, neînvins, şi ameninţa să mă arunce în somnul neştirii. Şi cu toate că leşinat la vedere, cugetul lupta ţeapăn; auzeam tot ce vorbeau doctorii; nici o clipă nu m-am lăsat cuprins de necunoştinţa care ar fi putut să devină veşnică! Mă gândeam mereu la viaţă.

Anghel se opri un moment ca să răsufle. Adrian crezu că se află în faţa unuia din acei faraoni îmbălsămaţi, din muzeul „Bulac" din Cairo, un faraon ai cărui ochi redeschişi nu mai clipeau. Pielea obrazului, mişcătoare, uscată, străvăzătoare, lăsa să se vadă toate oasele feţei deasupra cărora aluneca, întinsă ca o foaie subţire de pergament, ameninţând parcă să se rupă la fiece mişcare.

Şi iată că mâna care sta ascunsă către perete se ridică cu încetineală şi duse la gură un ţignal de cositor, legat cu o sfoară de degetul cel mic. Serios, grav, moş Anghel scoase câteva şuierături scurte şi des repetate. Se vedea bine că suflarea nu venea din plămâni, ci din gură. Braţul se odihnea pe ţoala care-i acoperea pieptul. Ochii, deschişi înfiorător, cătau la Adrian cu o străşnicie, de-ai fi zis că vor să-l pironească în zid.

— Vrei ceva, unchiule? zise tânărul, ridicându-se. - Stai la locul tău! Nu ştii ce-mi trebuie.

În clipa asta, uşa se deschise ca împinsă de vânt şi furiosul infirmier intră în odaie. Stăpân şi slugă schimbară o privire înţelegătoare; apoi, acesta din urmă luă un clondir cu rachiu care se afla lângă pat, umplu păhărelul şi-l răsturnă în gura bolnavului. După care treabă dispăru.

Adrian privise muteşte la scena asta. El aştepta o lămurire de la unchiul său, dar acesta, neclintit, îşi reluă ideea:

— Te văd neîncrezător şi plin de bunăvoinţă faţă de ce-ţi spusei... Nu mă supăr: e greu sa înţelegi *ceea* ce n-ai trăit. Ascultă, deci...

De trei ani de zile, n-am mai pus piciorul jos din patul în care mă vezi. Trei ierni, trei primăveri, tot atâtea veri şi tot atâtea toamne de când stau culcat pe spate şi mă uit la tavanul ăsta înnegrit. E vremea cea mai puternic trăită din toată viaţa mea. De-un an nu mai mănânc şi nu mai dorm aproape deloc, iar de şase luni încoace, deloc, deloc; nici o fărâmitură de pâine, nici o clipă de somn. În schimb, beau, beau rachiul ăsta. Ziua, băiatul mi-l varsă pe gât, după cum văzuşi. Noaptea, ca să nu pier şi ca să nu scol din somn pe

sărmana fiinţă, sug buretele ăla de pe masă, pe care îl îmbibez cu rachiu. Dimineaţa e uscat ca iasca, ars de buzele mele...

Adrian îşi acoperi faţa cu mâinile:

— Vai, unchiule, strigă el, ce groaznică viaţă!...

— Groaznică, zici tu, nepoate? Groaznică? O fi... Dar e dreaptă, potrivită soartei mele... Am voit fericirea întreagă, fericirea uşuratică, îndestularea cărnii deşarte... Şi ca s-o am, m-am zbătut aprig. Douăzeci de ani de luptă, pentru ca să dobândesc o femeie frumoasă, care adoarme mâncând; acareturi înfumurate, care ard ca paiele; vite, care dispar: copii, care mor; aur, care-ţi aduce lovituri de măciucă; o cămaşă curată, care e murdară a doua zi. Toate astea trebuincioase unui trup care s-a desprins de capul meu, care mi-e tot aşa de străin ca şi boarfele care-l acopăr, trupul ăsta care putrezeşte acuma, care nu mai e decât un hoit!... Am petrecut o viaţă de om, un sfert de veac, sclav al acestei putreziciuni, pe care aş vrea s-o văd mâncată de corbi, aşa cum e în clipa de faţă roasă de viermi. Un sfert de veac... Şi nici într-un moment n-am băgat de seamă că aveam un cap un creier, o lumină pe care putregaiul şi viermii nu pot s-o atingă.

Înăbuşit de sforţarea făcută, bolnavul tăcu câtva timp. Adrian, îndurându-i cu greu privirea, se întrebă dacă nu cumva unchiul său avea să-i facă vreo mustrare. Chiar aşa era:

— Adriene!... Te-am chemat ca să-ţi spun că sunt nemulţumit de tine!...

Biciuit, tânărul tresări:

— Nemulţumit de mine, unchiule?!... Şi de ce?...

— Fiindcă eşti un desfrânat!... Fiindcă uiţi lumina din capul tău şi cuvintele mele de altădată!... Asta e îngăduit multor mii şi mii de oameni de rând, ca mine, dar nu ţie. Adriene, m-auzi? nu ţie! Creierul tău a cunoscut lumina din cea mai fragedă copilărie. Ti-aduci aminte când, la cincisprezece ani - vârsta la care atâţia alţii se joacă cu zmeul! - tu veneai la moş Anghel, în crâşma lui curată şi primitoare, să-i vorbeşti de tainele cerului şi să te faci iubit? Ţi-aminteşti cum stăteam, eu şi bravii mei cărăuşi, şi te ascultam atârnaţi de buzele tale, de unde izvora înţelepciunea cerească?

Ah! Trecutul ăsta! Îl văd ca şi cum ar fi fost ieri... Afară, zăpadă şi crivăţ... În crâşmă, căldură binefăcătoare, muncitori guralivi, dor de viaţă... Tăiam slănina fără să cântăresc, fără să socotesc, fără calicie şi turnam vinul cu o mână darnică, împinsă de inimă... Mâncam, beam, lăudam pe Dumnezeu şi te ascultam pe

tine, care tălmăceai făpturile ziditorului, înmulţeai lumile, măsurai stelele şi-ţi băteai joc de prostia popească!... Ha!... ha!... Asta-mi plăcea!... Le plăcea şi cărăuşilor. Câte unul întreba: „Cine e băiatu ăsta care grăieşte ca o carte?” „Cine să fie altul decât nepotul meu! răspundeam eu, mândru de tine... şi de mine, care nu ştiam nimic. E şingurul fecior al sorei mele mai mari, o drăgăstoasă care n-avea pereche la douăzeci de ani!” Şi înşfăcând urciorul, umpleam, de la mine, bărdacele de lut care sufereau de secetă ca ţarina pârjolită de soarele lui Cuptor!...

....

Dar, hait!... Departe, departe de mine, aste cumplite amintiri!... Iar tu, Adriene, nepoate, tu trebuie să mă asculţi, tu îmi datoreşti supunere! Tu nu trebuie nimic să nădăjduieşti, nimic să aştepţi de la viaţa care zdrobeşte pe om, care putrezeşte trupul şi te face să uiţi că ai un cap.

Ce înseamnă neruşinarea asta pe tine?... Ce e îmbră- cămintea asta făcută pe măsură?... Ce e gulerul ăsta înfumurat?... Ce sunt manşetele astea strălucitoare?... Ce?... Îi trebuie toate aceste împopoţoneli unui tânăr care cunoaşte lumina cerului şi ştie ce-a păţit unchiul său Anghel?..

Plin de respect, Adrian plecă fruntea. Răspunsuri

ţapene îi veneau pe limbă, dar nu îndrăznea să le rostească. Şi în vreme ce dânsul se mira în tăcere de asprimea unchiului său, acesta începu să fluiere cu răbdare, cu încetineală pe năbădăiosu-i slujitor, care sosi pe fugă, umplu paharul, îl vărsă în gura stăpânului său şi plecă, bălăbănind din cap şi din mâini.

— Acum câţiva ani, reluă Anghel, o istorie murdară mi-a ajuns la urechi: înhăitându-te cu o tinerime stricată, nedemnă de lumina ta, te-ai dus într-o seară la un bal de mahala din Brăila şi-ai întors capul unei copile. În aceeaşi noapte te-ai culcat cu ea. A doua zi o părăseai şi-o ştergeai la Bucureşti. Două săptămâni mai târziu, poliţia te căuta cu mandat de aducere, iar după o lună erai osândit la cincisprezece zile închisoare pentru „răpire de minoră”.

Adrian roşi până după urechi:

— N-am „răpit” nimic, unchiule... Minora s-a urcat în trăsură din proprie voinţă; nu se urca cu mine pentru întâia oară. Victima acestei afaceri am fost eu... Altfel, ar fi trebuit, după lege, să fiu osândit la trei ani de închisoare.

— Se poate... Dar tu nu ştiai că o minoră n-are „voinţă”

şi că se află sub epitropia părinţilor ei?

— Nu ceri niciodată părinţilor ei pe fata cu care vrei să te culci.

— Înţeles! Dar nici nu te culci cu fata care te trimite a doua zi la puşcărie!

Unchiul aşteptă un răspuns. Adrian tăcu. Cel dintâi urmă: - Nu numai de-atâta am să te mustrez. Ştiu că după daravera asta, mama ta a căzut greu bolnavă de ruşine. Părinţii copilei au venit să-i ceară să le iei fata în căsătorie. Aşa că pe când tu te plimbai la Bucureşti, toată mahalaua urla împotriva mamei şi a fiului desfrânat. De asta tu te sinchiseai atât de puţin că, aflându-te în nevoie, ai scris acasă cerând bani. Biata femeie, de-abia sculată din boală, trebuit să se deşeleze pe albia cu rufe, să strângă gologani şi să te scoată din încurcătură... Dacă tu numeşti asta dragoste de bun fecior, mă-nchin.

Dar ai să vezi că ştiu mai mult decât atât... Ruşinea păţită a silit pe mă-ta să-şi adune bulendrele şi să se mute în plină iarnă, ba chiar să plătească o chirie mai scumpă decât îi da mâna. În sfârşit, ieşit din închisoare, ai şters-o din nou la Bucureşti, ţi-ai frecat coatele cu socialiştii, ai fost arestat şi te-au bătut ca pe hoţii de cai. Urmările: o lună de spital, sănătate zdruncinată şi cuvânt de-a pleca să te îngrijeşti în Egipt, unde ai crăpat de foame şi ţi-ai adus aminte de mă-ta.

Ah, Adriene!... Nu ştiu ce-ţi lipseşte mai mult: inima, ori priceperea? Am văzut atunci pe biata soră... Galbenă, prăpădită, venea, pentru întâia oară în viaţa ei, să-mi ceară bani ca să trimeată fiului ei. Mi-a fost milă nu de tine, ci de dânsa, şi i-am deschis cu dragoste punga.

Adrian izbucni în plâns, căzu la picioarele patului împuţit, apucă mâna uscată şi rece a unchiului său şi-o sărută cu umilinţă:

— Iartă-mă!... Iartă-mă... Sunt un ticălos!...

— Foarte bine!... Te căieşti!... Şi căinţa aduce îndreptarea.

Sileşte-te să te-ndrepţi, şi te iert de pe-acuma; şi ai să fii Adrian al meu, nepotul meu, fiul de suflet al lui moş Anghel, al ăstui moş Anghel ce-l vezi putrezind pe ţoalele astea din greşeala de-a fi voit nevasta prea frumoasă, casa prea înfloritoare şi cămaşa prea curată. Dar basta!

— Ce trebuie să fac, unchiule? Îngână tânărul, relu- ându-şi locul.

Anghel ridică cu greutate braţu-i de schelet, ca şi cum ar fi voit să arunce un blestem:

— Să-ţi întorci faţa de la tot ce linguşeşte... Să fărâmi

dorinţele deşarte... Să înăbuşi glasul cărnii care putrezeşte...

Şi să te avânţi, cu tot sufletul, în nemărginirea gândirii, singurul nostru sprijin în timp de primejdie. Iată tot ce-am să-ţi spun.

— Dar, unchiule, îndrăzni Adrian să spună, matale duşmăneşti astăzi tot ce-ai iubit ieri...

— Drept... Lucrurile astea, iubite ieri, m-au adus unde mă vezi astăzi.

— Totuşi, iubim tot ce ne face plăcere: femeia frumoasă, casa înfloritoare şi cămaşa curată. Patimile noastre o impun şi şimţurile o cer.

— Închipuiri, Adriene, închipuiri!... Patimile şi şimţurile fac o zarvă nepotrivită cu puterea lor de binefacere.

— E zarva inimii noastre...

— Inima noastră e o duşmancă! răcni muribundul într-o supremă sforţare, care-l secătui.

Cuvintele sale nu mai aveau sunetul vocii omeneşti, ci mai curând nişte şuierături scoase pe nări. O lungă tăcere urmă acestui strigăt răstit. Capul, întors spre perete, se înţepeni; de-asemenea şi braţele. Adrian crezu că unchiul avea să-şi dea sufletul.

Nu, moş Anghel tot mai cugeta. El se întoarse către Adrian şi-l cercetă cu ochii săi de spaimă, care mărturiseau, mai bine decât vorbele, crâncena dezbatere a creierului său. Fără să-şi slăbească din ochi nepotul, Anghel fluieră tare din ţignal, tare şi grăbit, ca şi cum ar fi voit să-i probeze că-şi bate joc de moarte. Băietanul sosi în goană, unchiul îşi înghiţi porţia de basamac, îşi linse buzele-i albe şi zâmbi victoriei sale asupra neantului...

* * *

— Inima noastră!... Biata noastră inimă... Adriene... să-i plângem de milă! Un pumn de carne ce nu încetează de a bate... Un nap care poartă în el veşnicia, care e izbit de mişcarea veşnică de îndată ce întâlneşte căldura pântecului , când nu trebuie să fie mai mare decât un vârf de ac. Creşte şi bate, suferă, se bucură şi bate neîncetat, de la naştere până la moarte. Haide... Să fim drepţi cu această duşmancă. Ne dă cam mult de furcă, e adevărat, dar o face din mărinimie. Ha... Iacătă şi amintirile... Blestemate amintiri!... În sfârşit... Hai să mai trăim o clipă din trecutul ăsta grozav!...

....

Dacă izvorul lacrimilor mele n-ar fi secătuit, bucuros aş plânge niţel de mila omului ce fusei acum douăzeci de ani... Urcam pe-atunci culmea fericirii, şi sângele meu în fierbere mă făcea să trăiesc o sută de vieţi deodată. Nimic din ce se petrecea în jurul meu nu-mi era străin, bucurie ori durere. La nuntă, ca şi la încăierare, Anghelache era părtaş. Eu eram ăla care bea întâiul şi cel din urmă pahar cu vin şi tot eu ţineam cel din urmă la trânteală!... Căci - Dumnezeule sfinte! - bine mai e să-ţi auzi tâmplele trosnind, când sângele lui Cristos face „glu-glu”, coborând pe bageacul nostru în văpăi, după cum e bine să burduşeşti coastele unui neobrăzat care-ţi râde în nas. Şi se ştie că la sărbătorile noastre, sângele Domnului se amestecă adesea cu sângele păcătoşilor de noi.

Tocmai aşa s-a întâmplat şi la Crăciunul de care vreau să-ţi povestesc.

De altfel, tu trebuie să-ţi aminteşti puţin, căci aveai şase ani şi s-a nimerit să fii părtaş la învălmăşeală.

....

Sărbătorile noastre Creştineşti de altădată!... Hotărât, omul nu-i decât un biet animal!... Scurgerea anilor îl încearcă, îi schimbă şimţirile şi-i vatămă sufletul mai lesne decât dobitoacelor, care rămân aceleaşi, în ciuda vremii.

Dacă i-am pune fată în faţă cu stârpiturile de azi, am avea dreptul să-i numim lei pe straşnicii flăcăi din tinereţea mea!... Se găseau şi nevoiaşi, dar pe aceştia nu-i lua în seamă. Când, în vreo crâşmă din Petroiu, din Cazasu, ori din Nazâru, cineva rostea numele cătunului nostru, gândul celor de faţă se ducea drept la câţiva oameni: mai întâi, la Irimia, voinic între voinici; apoi (de ce nu?) la Anghel!... Pe urmă la Neculai, prietenul meu; la Vladimir; la Costache Lungu şi la atâţia alţii, mai puţin vestiţi, dar toţi deopotrivă de neînvinşi la muncă şi la nuntă, la poarcă şi la bătaie!... Astăzi...

Ah!... Adriene... Scuipă tu pentru mine, că eu nu mai pot scuipa!... Astăzi nu mai vezi decât pocitanii, care se sperie de umbra lor şi se lasă bătuţi de neveste!...

În ajunul acelui Crăciun - chefliu şi sângeros totodată - am trimis acasă la părinţi un butoiaş de zece vedre de vin, şase claponi graşi şi tot atâţia purcei de lapte, ca să fie fripţi pe varză.

E prea mult, vei zice tu, pentru duzina de guri care aveau să se adune la masă. Se poate, pentru lepădăturile din vremea ta, care se scârbesc de mâncare după a treia îmbucătură şi se îmbată c-un

cinzec de vin. Pentru noi... Ce mai treabă mare!...

Îl văd şi acum pe vărul Ştefan, preotul care ştia pe dinafară *Biblia* şi cele patru *Evanghelii,* mort anul trecut. El avea, pe-atunci, şaizeci de ani împliniţi, nişte măsele de tigru şi o bărbăţie de cocoş. Preoteasa, femeia lui, o iapă cu şalele ţapene şi cu obrajii ca doi bujori, purta sarcina celui de-al optsprezecelea copil, ceilalţi şaptesprezece: toţi în viaţă şi sănătoşi. Ah!... Ar fi trebuit să vezi fălcile acestor feţe bisericeşti îndată după binecuvântarea cuvenită, care fu scurtă din cauză că preotului îi lăsa gura apă!... Bărbia sfinţiei-sale zdrobea copanele, oasele, zgârciurile, de parc-ar fi avut de-a face cu sământă de floarea-soarelui, pe când cuvioasa-i barbă se învârtea pe piept ca o piatră de moară.

Alături de preot, mama, ştiutoare de datoria ei la zile mari şi habotnică până-n vârful unghiilor, lupta voiniceşte cu sfintele sarmale... Fratele Dumitru, arţăgos şi şmecher, alegea cu îndemânare bucăţile cele mai bune... Irimia înghiţea fără să aleagă şi fără să mestece, orice-i cădea sub mână, pe când Costache Lungu, lung de mădulare ca şi în vorbă, preumbla nesfârşitele lui mâini pe tot cuprinsul mesei, „umfla” tot, vorbea puţin şi făcea pe alţii să vorbească, pentru ca să le „umple gura cu vânt”.

— Îngăduit îi este omului să fie lacom, părinte Ştefane? - Îngăduit, fiule, îngăduit...

— Nu-i un păcat?

— Nu-i păcat ce intră în gură; păcat îi ce iese din gură... - Povesteşte-ne o întâmplare de la Sfânta Cină... - Pe urmă, fiule, pe urmă...

Şi dă-i din fălci cu ronţăiala, de-ai fi zis că e ceasul ospăţului între porci, mai ales că râgâelile grozave, ieşite din burţi doldora, făceau să se cutremure cele două rânduri de bănci, de la un capăt la altul al mesei.

Şapte bărbaţi şi şase femei în totul, aşezaţi câte trei perechi, de fiecare parte, iar în capul mesei, cu faţa la răsărit, părintele Ştefan ne întrecea pe toţi cu statura lui de uriaş. Eram disperaţi că ne întâmplasem să fim treisprezece, „pontul dracului”, dar ne mângâiam adăugind adunării pe piticul care ne slujea la ospăţ, un bătrânel vesel şi glumeţ, care se tăbârcea printre noi, plimbând borcanul de-o vadră.

Şi de-ndată ce gurile se descotorosiră de îndopare, capetele se-ntoarseră spre chefăluială, iar gâtlejurile spre garafe. Vinul hiţos curgea gârlă, şi cu el, snoavele. Apoi, Dumitru prinse între degetele-

i minunate fluierul lui ciobănesc şi iată-ne pe toţi în picioare, popa cu noi! Un joc nebunesc se încinse în jurul mesei încărcate cu oale şi farfurii. Chiotele şi buşeala făcură să dârdâie casa. Într-un târziu, preotul şi preoteasa, scăldaţi în sudori, plecară să ne o pildă de cumpătare. Şi noi, ca să le preţuim pilda, ne puserăm să benchetuim şi mai cu foc!...

Dar pentru mine, în seara aceea, nu era vorba numai de zaiafetlâc... Un fapt de seamă trebuia să aibă loc, şi însemnătatea lui nu scăpa nimănui. Ba chiar înflăcăra şi despărţea, în două tabere aproape egale, gândurile bărbaţilor care se aflau la masă.

Era vorba să măritām pe mama ta, şi alegerea mea se oprise la prietenul Neculai, care era de faţă, gospodar cu oarecare avere şi văduv, fără copii. Irimia şi Costache Lungu aveau să susţie pe omul meu şi să mă urmeze în tot ce avea să se-ntâmple, căci, din păcate, mama ta nu era cu totul slobodă. Pe departe şi cu îndemânare, ticălosul de frate-meu, Dumitru, mi-o luase înainte cu un om al lui, tot un Neculai, bărbat plăcut de altfel, negustor de peşte la Brăila, câştigând bănet şi trăind vârtos. Pescarul se afla şi el printre noi. În afară de Dumitru, candidatura lui mai era sprijinită şi de vărul nostru Tudor, de care ne cam temeam cu toţii, din cauză că era om cu toane şi pehlivan nevoie mare. Tudor era frate de cruce cu Neculai al lui.

Şi iată-ne, faţă-n faţă la masă, potrivnici hotărâţi, patru de partea noastră şi trei de partea lor, dar Tudor ar fi putut cu uşurinţă să se bată cu doi dintre cei mai tari. Mă-ta se afla aşezată în rândul lor. Până unde mergea însă dragostea ei faţă de Neculai al lor, nimeni n-ar fi putut s-o spună. Se ştia totuşi că în viaţa ei necăjită de multe ori se lăsase să fie ajutată de negustorul de peşte, care o urmărea cu dărnicia lui.

Şi ce ciudată fiinţă şi biata soră-mea asta!... Frumoasă, la treizeci de ani, ca o fată de curând măritată; plăcută şi veselă din fire, cântând şi jucând ca nimeni alta, o vedeai sălbăticindu-se şi stricând cheful tuturora, de îndată ce ne atingeam de neatârnarea ei, de îndată ce era vorba s-o ăritām. Şi asta numai din cauza ta: gândul că noul ei bărbat ar putea să fie grosolan cu tine, o făcea să fie rea ca o tigroaică. Prin tine, cineva ar fi putut s-o câştige ori s-o piardă; tu ai fost şi în seara aceea râma cu care am încercat cu toţii s-o prindem în undiţă.

Prietenul meu Neculai te iubea şi venea adesea la noi ca să se joace cu tine. Eraţi tovarăşi buni, tovărăşie pe care ne bizuiam ca să ne ajungem scopul. În seara acelui Crăciun, Neculai venise cu

buzunările pline de cofeturi, pe care ţi le arunca necurmat în patul unde dormeai şi te deşteptai după cum era şi zarva. Faptul acesta plăcea mamei tale, dar avu darul să aţâţe pe celălalt Neculai, care, neştiind cum să pună capăt jocului vostru, scoase un pol de aur şi ţi-l zvârli în pat, zicându-ţi:

Na, Adriene; ai cu ce să-ţi cumperi zece kilograme de cofeturi!...

— Da... dar cofeturile alea au să pută a peşte!..., făcu prietenul meu, amintind dezgustul fetelor de măritat pentru meseria de pescar.

— E mai bine decât duhoarea de băligar!... răspunse cu băţoşeală cel dintâi, râzându-şi de starea ţăranului.

Înţepăturile astea veninoase căzură către miezul nopţii, când şingur vinul era răspunzător de cuvintele noastre. Lui Tudor îi sări repede ţandăra. Şi ce era mai de temut e că dânsul nu se îmbătase deloc. Ca să văd până unde era ajuns de băutură, îi pusei piedică pe când trecea pe lângă mine ca să iasă afară; tâlharul se ţinu bine pe picioare...

....

Anghel păru sleit de răsuflare. Povestirea îi secătuia slabele-i puteri. El tăcu pe neaştepate. Faţa lui nu mărturisea nimic, nici tulburare, nici oboseală. Aceeaşi încremenire, aceiaşi ochi groaznic deschişi. Şi din nou îşi fluieră căpăţânosul; din nou mai trase o duşcă. Apoi cu grai mai odihnit reluă:

— Când mă gândesc astăzi în linişte şi caut la ciudăţenia vieţii pătimaşe a oamenilor, mă întreb dacă nu cumva n-om fi nişte adevărate păpuşi, prada vreunui diavol care trage de sfori şi ne face să dănţuim pe placul lui. Căci, oricât de puţin am fi fost oameni cu judecată în seara aceea, lucrul cel mai uşor de văzut era că mă-ta avea tot atâta poftă să se mărite, cât aveam noi să bem păcură!... Dar vinul şi fierbinţeala sângelui nostru ne făcură să ne uităm scopul şi, dintr-una într-alta, ajunserăm să băgăm de seamă că nu mai era vorba să mărităm pe nimeni; că era vorba, nici mai mult, nici mai puţin, să ne burduşim coastele, să ne spargem capetele ca nişte surzi.

Mă-ta, la rându-i, femeie cu plăcere drăcească de-a se răzbuna pe bărbaţi, şi pentru care mulţi îşi rupseră oasele în tinereţea ei, ajută aşa de bine diavolului, că sângele nostru luă foc, şi focul ăsta fu cât p-aci s-o înghită şi pe dânsa. Cunoscând întrecerea dintre cei doi Neculai, ea îi zăpăci şi mai tare, cântând o neghiobie de mahala de pe vremuri şi în care numele Neculai revenea mereu la

urmă:

\verse„Hai, hai, hai,
Sărută-mă, Neculai!..."

III COSMA

Irimia trase pe Adrian, îngrozit, în crâşma părăginită. Aci, el puse pe masa dărăpănată o dăsagă grea, pe care o aruncase jos la intrare; din dăsagă scoase o pâine de un kilogram, o bucată de slănină, o ceapă mare şi un cuţit de bucătărie. Apoi, năzdrăvanul strivi ceapa cu pumnul, ciopârţi pâinea şi slănina şi începu să îmbuce ca un căpcăun, făcând semn din ochi lui Adrian să-i urmeze pilda.

Adrian, fără să răspundă acestei poftiri, căzu sleit pe o bancă, încrucişă braţele pe masă şi îşi culcă fruntea pe ele. Irimia nu stărui şi înghiţi tot. O singură dată pregetă să se urnească din loc, ca să-şi scoată un urcior de cinci litri de vin. Din urcior îşi turna mereu într-o cană de pământ de-o oca, din care bea.

După o jumătate de oră, pâinea, slănina, ceapa şi o bună parte din vin luaseră calea pântecului. Când Adrian se uită la dânsul, Irimia îşi fuma luleaua şi zâmbea sub mustăţile sale groase. Tânărul îl privi ca pe-o arătare de necrezut. Irimia îi răspunse mişcând cu repeziciune sprâncenele-i albe, coama de păr cărunt şi căciula care se înălţa peste ele ca o căpiţă pitică de fân. Ochii săi negri şi mari, limpezi ca ai unui copil, erau şingura mărturie de dragoste în acest morman de sălbătăcie: ei glăsuiau cel mai încrezător, cel mai şincer limbaj prietenesc. Restul era un amestec respingător: barba vâlvoi; veşminte ţepene de jeg şi noroi; cămaşă de cioban înnodată la gât cu sfoară; labe de urs, făcute să omoare un bou cu o lovitură de pumn. Şi ca şi cum Adrian ar fi avut nevoie de-un adaos de sălbăticie, Irimia apucă oala ă cu vin, o dădu peste cap şi, în loc să răsufle, muşcă din marginea ei ca dintr-o felie de pâine, ronţăi în măsele bucata ruptă şi scuipă măcinătura pe masă.

Amândoi oamenii se priviră muteşte în albul ochilor: Adrian, uluit, bătrânul, uluitor.

— Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule? Din întunericul întâiei tale copilării n-ai păstrat nici cea mai slabă amintire? Odată, pe o iarnă grea, am întâlnit noaptea o biată femeie cu poalele scoarţă de ger şi am luat-o în căruţa mea. Ne duceam amândoi spre Baldovineşti. Pe drum, ea îşi deschide inima, îmi dezvăluie necazu-i: văduvă; un copil de cinci ani sfârşindu-se de-o boală neînţeleasă; orice speranţă de vindecare, pierdută. Sosim în cătun, la părinţii

femeii; apuc mânuşiţele slăbănoage ale omuleţului; îmi împlânt ochii în ochii lui, ţintiţi într-ai mei şi strig, în mine însumi, cu glas de tunet: „Vreau o! puterilor diavoleşti ale vieţii, vreau ca fătul acesta să se vindece! Ai să te vindeci, micuţule! N-ai să mai plângi şi ai să dormi! M-auzi tu? Pacea, sănătatea, viaţa vor fi cu tine. Amin!” Şi, pe loc, omuleţul căzu din mâinile mele în braţele somnului, pe care nu-l mai cunoştea demult. Şi s-a vindecat, s-a făcut mare şi frumos, aşa cum se află în faţa mea!... Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule?

— Dumneata eşti, Irimio, călătorul ciudat care a făcut minunea asta cu mine?

Irimia încuviinţă din cap. Adrian îi luă mâna păroasa şi i-o sărută. Mâna mirosea a câine ud.

Afară ciuruia o ploaie măruntă şi în două cu negură. Prin spărtura acoperişului de trestie, prăbuşit într-un colţ al crâşmei, negură şi ploaie măruntă pătrundeau într-un vârtej domol.

Sluga căpăţânoasă dădu buzna în prăvălie şi cătă cu spaimă la cei doi oameni. Gâfâia din greu. Irimia îi zise:

— Acuma, dragul meu, nu mai ai nimic de făcut aci... S-a isprăvit şi cu tine!... Haide, du-te, sărmane, du-te şi culcă-ţi

căpăţână pe şina drumului de fier. Ai să fii uşurat de-o viaţă prea grea pentru umerii tăi, tot aşa de grea ca şi bietul tău cap... Du-te! fă cum îţi spun: e spre binele tău.

Nenorocitul dispăru după cum venise.

— Ţie, Adriene, care ai umeri ca să suporţi viaţa, am să-ţi povestesc istoria lui Cosma, tatăl meu.

* * *

— Cea mai veche dintre amintirile mele se petrece la începutul pământului, pământul îndepărtat al celei mai îndepărtate copilării ale mele - iată şaptezeci de ani împliniţi. Şi când cineva poate să-şi aducă aminte de un lucru trăit cu şaptezeci de ani în urmă, acolo e începutul pământului.

Stam pe un trunchi de copac şi mă oglindeam într-un lac, întocmai ca un cotei de trei săptămâni care se uită prosteşte cum îl bâzâie musculiţele la nas. În jurul meu, pădure de copaci drepţi, împlântându-şi vârfurile în nori. Nu puteam să cat la ei decât lungit pe spate. Prin apropiere, zgomot de şivoi furios. În faţă, o colibă;

oameni spătoşi, cu poturi largi în şolduri, precum şi femei cu catrinţe învârstate, intrau şi ieşeau vorbind tare şi dând din mâini. Deodată, ţipete se auziră în colibă; femeile cu catrinţe frumoase fug care încotro. Apoi, bărbaţi ce se iau de gât; iată că soseşte în grabă unul, cel mai voinic dintre toţi şi care îmi era obişnuit; el aduce liniştea. Toţi pleacă, afară de ăsta din urmă şi un altul, care-mi era tot aşa de cunoscut, dar ce lucru straniu! Cel voinic sare în spinarea celuilalt, mai puţin voinic, şi se lasă dus în cârcă prin toată ograda, până ce se prăvălesc amândoi la pământ. Nu pricep nimic din toată istoria asta şi continui să mă oglindesc în lac.

....

Icoana amintirii care urmează acesteia e mai limpede. Vorbeam. Celui mai ţeapăn, dintre amândoi oamenii, îi ziceam: *Cosma*; pe celălalt îl numeam *Ilie.* Nu prea făceam de nici unul din ei, afară doar când mă urcau pe cal şi mă plimbau. Atunci, neştiind ce să mai fac de plăcere, le dădeam palme, încolo, trăiam singur.

Ne aflam acum pe marginea unei ape aşa de întinse, că de-abia îi zăream malul din faţă. Copacii cu crăcile aplecate îşi înmuiau ramurile în apa ce curgea lin. Din vreme în vreme, soseau necunoscuţi în bărci, pline cu tot felul de boccele învăluite, şi sosirile astea îmi pricinuiau multă inimă rea: nimeni nu înţelegea cât de mare poftă aveam să mă urc şi eu în vreuna din scoicile alea şi să lunec ca dânşii pe apă. Dar într-o dimineaţă, folosindu-mă de nebăgarea lor de seamă, m-am urcat într-o barcă goală, am tăiat cu briceagul funia care o priponea de copac şi iată-mă lunecând - cu încetineală dintru-ntâi, apoi mai repede, şi la urmă luat de iuţeala scurgerii. Eram aşa de voios că, neavând cui trage palme, mi-am tras mie însumi. Neţărmurită pânză de apă, brâu uriaş, ivindu-se dintr-o zare şi dispărând în zarea opusă. Soarele o argintea, o aurea şi o făcea să plescăiască. Singur pe întinderea ei, n-aveam decât o dorinţă: să lunec cât mai iute. Vai, o luntre se puse în urmărirea mea şi Ilie mă prinse. Adus în faţa lui Cosma, acesta îmi spuse nu ştiu ce, căci eram aşa de necăjit, că nici nu-l luam în seamă, dar simţii numaidecât mâinile lui grele apăsându-mi umerii pe dinapoi. Mă opusei din răsputeri sarcinei care se îngreuia neîncetat, apoi răsuflarea lui Cosma îmi fripse ceafa, genunchii îmi trosniră, mă prăbuşii, aproape leşinat. Nu ştiam încă ce e o pupătură pe obrajii mei, dar după întâmplarea din dimineaţa aceea începui să îndrăgesc pe Cosma. Îl îndrăgii şi mai mult în noaptea care urmă acestei dimineţi, căci, trezindu-ne din somn, în sărite, la alarma dată de Ilie,

Cosma stropi cu gaz bordeiul şi-mi porunci să-i dau foc, ceea ce făcui pe dată. Puţin în urmă, pe când galopam în goana mare, ţinut în braţe de Ilie şi primind în obraz nămolul pe care mi-l ârlea cu copitele calul lui Cosma - mă întorsei să văd flăcările şi-mi zisei: „Isprava asta, eu am făcut-o!”

Neclintită, strălucitoare pe bolta înstelată a cerului de vară, şi rotundă ca o tavă de argint spânzurată drept deasupra capetelor noastre, luna ne lumina feţele la câteşitrei, precum şi poiana de verdeaţă înconjurată de brazi înalţi, când, dintr-o dată, Cosma se izvodi ochilor mei aşa cum fu întotdeauna: ocrotitor şi despot.

Aveam cam vreo nouă ani, dar eram vânjos ca o raţă sălbatică. Aerul liber din toate anotimpurile şi viaţa rătăcitoare de prin toate ţinuturile mă învârtoşaseră.

Zăcerea îmi era necunoscută (şi îmi este încă şi azi).

În ziua dinaintea acestei nopţi fermecătoare şi neuitate mi se întâmplase o mare păţanie. Fără nici o pricină şi nici o lămurire, Cosma ne poruncise să părăsim un lagăr foarte potrivit contrabandiştilor şi ne cărase, cu arme şi calabalâc, în locul acesta râpos, prăpăstios şi şinguratic, unde şi-a înţărcat dracu copiii. Hotărârea asta despotică nemulţumise pe toţi oamenii, şi era drept: oricât ai fi prigonitul tuturor vânturilor, viaţa gospodărească se lipeşte de contrabandist ca muşchiul de copac. Cunoşti lume; iubeşti şi te legi. Bineînţeles, când primejdia o cere, laşi totul baltă şi te cărăbăneşti, dar nu-i mai puţin adevărat că peste tot laşi fâşii din inima sângerândă. Singur Cosma nu se lega de nimic alt decât de libertatea lui. El singur - deşi drăgăstos până la gingăşie - nu lăsa în urma lui nici măcar un fir de păr din bogata-i chică. Ilie, de asemenea, era stăpân pe inimă, dar o făcea din pricină că inima nu-l sâcâia prea mult; el iubea ca un om cuminte; era înţeleptul bandei, înţelept mai presus de însăşi libertatea lui, această întâie comoară a contrabandistului.

Porunca de plecare, dată pe când flăcăii îşi dezmierdau ibovnicele, avu ca răspuns un murmur de obştească răzvrătire. Cosma întinse pistoalele şi tună:

— Să se cărăbănească muierile de-aci înainte să răsuflu de trei ori! Şi ăla care o sări pe cal în coada celorlalţi n-are decât să-şi urmeze ibovnica!...

Femeile se năpustiră aproape de-a berbeleacu pe povârnişul râpei. Voinicii se supuseră. Şi timp de opt ceasuri ne tărbăcirăm din greu prin pârloage şi prundişuri, fără să poposim decât o dată, la

namiezi şi de-a-n picioarele.

Acuma, trupa dormea... în rariştea scăldată de blânda revărsare a luminii din lună, de-abia ne trezirăm din somnul întâi. Cosma aştepta o ştaferă. Ea soşi.

— Ei bine? cercetă căpetenia; avut-am dreptate?... ori nu sunt decât un iepure fricos?

Ţăranul se apropie şi-i sărută mâna:

— Dreptate ai avut, Cosma... Cam pe la toacă, a soşit şi câre-serdarul cu o puzderie de poteraşi pe locul taberei tale.

Semeţ, Cosma se zgândări în nas şi porunci lui Ilie:

— Însumără-i treizeci de galbeni, ca să-i împărţească ibovnicelor părăsite!... Cât despre ibovnici, să fie mulţumiţi că le-am scăpat pielea; femei se găsesc peste tot!...

Ilie dădu banii şi tăcu... Tăcu, dar era tăcerea neliniştitoare a înţeleptului care are ceva de spus; şi când Ilie cocea o împotrivire şi n-o spunea, Cosma ştia mai dinainte că n-avea dreptate. Şi cum? el, Cosma, să fie prins cu o slăbiciune? Asta nu! niciodată!...

— Ilie! Tăcerea ta mă plictiseşte... Spune ce ai de spus, dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

— Poţi să mă sminteşti, Cosma; dreptatea e cu mine! - Dacă e aşa, scoală-te şi întoarce spinarea!...

Ilie se sculă; Cosma îi sări în circă; şi, încovoiat sub povara a optzeci de ocale, Ilie începu să facă înconjurul luminişului. Cât ai fuma o lulea, el se ţinu zdravăn, apoi sudoarea începu să-i picure din vârful nasului aplecat spre pământ. Nici unul, nici celălalt nu scotea o vorbă, în vreme ce luna le plimba umbra pe pajişte. Şi iată că Ilie începe să horcăiască, se clatină şi se prăvale. Cosma îl lasă, se aşează turceşte şi trage din lulea, privindu-l. Dar îndată ce văzu că Ilie se mişcă, Cosma se îndreptă spre un brad şi se puse cu capu-n jos, cu picioarele şi jumătatea trupului în sus, pe copac:

— Spune, acuma, Ilie, dreptatea ta...

Galben, Ilie îşi şterse faţa, aprinde luleaua şi zice, cu grai domol:

— Banul, Cosma, nu vindecă inimile rănite de dragoste, el le jigneşte... Mărinimia ta e ca a cârc-serdarului: când acesta siluieşte pe vreuna din fecioarele noastre, el îi dă o salbă cu galbeni, şi fecioara se aruncă în puţ cu salbă cu tot. Mărinimia ta, Cosmo, e mai scârboasă decât a cârc-serdarului; acesta e un împilator; lui, nici o fecioară nu i se dă; pe câtă vreme tu eşti un răzvrătit; la tine curăţenia vine singură. Şi cu ce-o răsplăteşti tu? Cu galbeni, ca şi

cârc-serdarul!... Cosmo, tu, eşti voinic, dar n-ai dreptate...

Ilie tăcu, şi tăcerea lui fu paşnică. Ţipătul unei păsări de noapte făcu să răsune întunericul pe vârfurile brazilor. Luminişul intra în umbră, pe când faţa lui Cosma începea să se învineţească, iar frumoasa-i barbă se boţea, strivită între bărbie şi piept.

* * *

Nici prin gând nu-mi trecea că eram fiul lui Cosma. Nu

ştiam nici că Ilie era fratele lui. Dar iată că într-o zi îşi vâră dracu coada şi aflu tot, fapt care prilejui o daraveră mare. Întâmplarea asta căzu la vreo doi ani după noaptea din poiana argintie.

Aveam unsprezece ani. Cosma îmi înnumăra anii şi-i însemna cu un chef de fiecare dată. Împlinirea celui de-al unsprezecelea an fu vijelioasă şi îmi pricinui o mare durere la falcă.

În ziua aia ne aflam într-o pădure de sălcii de pe malul

Dunării, numai noi trei. Cosma mă înnoi din cap până-n picioare, fripse un miel la frigare şi-l înecă cu un bun vin negru.

— Ai unsprezece ani astăzi, Irimio! Îmi zise el la masă. Ai să-mi arăţi astăzi, dacă eşti în stare să te ţii pe cal. La anul, am să-ţi dau luleaua, şi de-aci în doi ani, flinta.

După hodina mâncării, Cosma mă puse pe şa, potrivi scările la măsura picioarelor mele şi în clipa de-a porunci s-o iau la goană, vârî un ardei sub coada calului. Pişcat, dobitocul se avântă ca o săgeată, şi negreşit că el se gândea la tăun, pe când eu mă gândeam să-mi câştig luleaua şi flinta, anii următori. Agăţat de şa, priveam în jos şi mi se păru că pământul se făcuse o apă alergătoare. Galopul lui Cosma pe calul lui Ilie îmi răsună în spate. Şi ca tot ce osteneşte şi trebuie să se oprească odată, se opri şi telegarul meu, gâfâind şi plin de spumă.

Reîntorşi în pădurea de sălcii, Cosma îmi dădu plosca plină cu vin negru şi-mi zise:

— S-o dai de duşcă, fără să răsufli şi până voi sfârşi eu de numărat zece.

Băui. Şi când Cosma sfârşi de numărat zece, plosca era goală, eu plin, şi ne răsturnarăm amândoi pe iarbă.

Pământul păru şi el să se răstoarne. Apoi, am adormit. La deşteptare, soarele apusese. Un focşor de vreascuri pâlpâia între

Cosma şi Ilie, prefăcându-le feţele păroase în chipuri de aramă, înnegrite şi ţepene. Mă aşezai şi eu turceşte, între ei, şi privii în foc.

— Eşti un viteaz fiu al pădurii, Irimio. Te îngădui. Zâmbii

şi răspunsei:

— Eşti dator să mă îngădui, Cosmo.

Cosma păru să tresară, se întunecă şi săgetă pe Iile cu o căutătură cruntă. Ilie se lăsă străpuns.

— Ia spune-mi, pui de lele, de ce sunt dator să te îngădui? Dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

— Poţi să mă sminteşti, Cosmo; nu-i mai puţin adevărat că, acum trei zile, o babă vrăjitoare, cu buze băloase şi care aduna vreascuri prin pădure, m-a sărutat şi mi-a spus că sunt fiul tău, născut din fiica ei şi că Ilie ţi-e frate şi mie unchi.

Roşu de mânie, Cosma sări în sus:

— Blestemată să fie lepădătura aia! Şi fiindcă urechile tale au auzit ce nu trebuia s-audă, ai să-mi slobozi numaidecât întâiul tău foc de flintă... Dar sprijineşte-te de-un copac şi strânge vârtos patul armei împotriva umărului: dacă cumva te plesneşte patul şi-ţi rupe falca, te-zvârlu în Dunăre!...

De mare bucurie, îi trăsei câteva palme lui Cosma, ridicai greaua armă şi slobozii întâiul meu foc de flintă. Dar patul mă izbi în falcă şi mă trânti la pământ. Repede fusei în picioare şi-mi reluai locul lângă foc.

Cosma mă cercetă la obraz:

— Nu-i nimic... Vino acuma să te pup, nu din gingăşie - asta-i treabă muierească - ci fiindcă ţi-ai scăpat zilele: dacă te schilodeai, te-aş fi înecat, căci nevrednicii încurcă lumea şi fac umbră zadarnică pe pământ.

El mă sărută pe amândoi obrajii, Ilie îşi deschise braţele cu un avânt neobişnuit:

— Vino să te pup şi eu! Într-adevăr, Irimio, te-ar fi înecat!...

Focul aţipea molcom. Obrazurile se acoperiră cu întuneric. Crângul de sălcii se strânse împrejurul nostru, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie înghiţit de Dunărea care îşi repezea valurile semeţite de bezna nopţii.

Cosma se lungi pe spate, asemănător unui trunchi de copac, şi începu să grăiască aproape în şoaptă:

— Frate şi fiu sunt vorbe fără nici un rost, ca tată, mamă şi soră. Se întreabă cineva vreodată care e fiul unui câine, ori cine e tatăl lui? Venim pe lume, Dumnezeu ştie cum, iată totul. O singură

încredinţare este, şi ea e a mamei, îşi vede fătul ieşindu-i din pântece. Ea singură poate să spună: „Ăsta-i copilul meu”. Copilul nu poate să spună: „Asta-i mama mea”. Ce ştie el?... Toate doicile sunt mame pentru copiii care le privesc în vremea suptului.

Aşa, de bunăoară, eu şi cu Ilie am avut acelaşi tată, zice-se, care tată avea trei neveste, dintre care două fuseseră mamele noastre. Şi iată-ne fraţi! Dar ce ştim noi?

Flăcăiandri, am văzut în casa părintească un talmeş-balmeş de bărbaţi şi de femei care uluia pe bietele slugi. O secătură, ce-şi zicea că e căpetenia haremului, întindea tot untul pe pâinea sa, încuia tot aurul şi voia să aibă numai pentru dânsul pe toate femeile din casă. Nouă, ne poruncea să ne rugăm lui Dumnezeu, şi se ruga el însuşi, dracu ştie de ce.

Într-o zi, mă apropiai de o fetişcană, care-mi frigea ochii; fui biciuit. Fata asta era soră-mea, născută din cutare mamă, îmi lămuriră. Tatăl era mereu el, acelaşi ţap nătâng. Dar ce ştiam eu? Şi ce nevoie aveam să ştiu? Într-o altă zi, Ilie luă o mână de aur şi o dădu unui om căruia îi arsese casa, uneltele şi toate vitele. Ilie fu bătut până la sânge. Toată hărmălaia încuviinţă această pedeapsă, afară de surioara cu ochii de văpăi. Ea fu bătută la rându-i, fiindcă a îndrăznit să cugete altfel decât hărmălaia.

Dar veni şi ziua când trupul meu se făcu greu ca plumbul. Atunci, într-un gând cu Ilie, răvăşirăm toată casa, luarăm aurul, îi traserăm o chelfăneală aşa-zisului nostru tată şi-o tulirăm spre sloboda pădure...

Da, Irimio, Ilie e fratele meu, nu fiindcă ne tragem din acelaşi tată, ci fiindcă trăim în aceleaşi păduri. Şi tu ai să fii fratele şi fiul nostru, pentru că eşti vrednic de a fi: ca şi noi, tu iubeşti vântul care biciuie obrajii; calul care zboară spre mântuire; flinta care seamănă moartea printre duşmanii nemernici; vinul mărinimos; friptura mustoasă; luleaua prietenă şi mâna omului răzvrătit. Mai târziu, vei

şte încă o bucurie care vine de la femeie şi e deopotrivă celorlalte... În ziua aceea sângele ţi se va învenina şi vei face mult rău în jurul tău. Dar răul, ca şi binele, sunt două puteri ale aceleiaşi vieţi, şi viaţa se sinchiseşte prea puţin de ce gândim şi de ce ne priveşte. Pentru că suferinţa şi bucuria sunt două îndrumări potrivnice ale aceluiaşi vânt orb. Mână-ţi barca cum vei crede, trăieşte şi mori.

....

Un cal sfornăi zgomotos. Cosma îşi lipi urechea de pământ şi

ascultă; apoi, sprijinindu-se de flintă, se ridică şi se duse să dea o raită. Clisa gemu sub paşii lui grei. Ilie îl privi îndepărtându-se, puse luleaua la o parte, scuipă şi povesti cam cele ce urmează:

— E numai din întâmplare că tu te afli aci. Fără întâmplarea asta ar fi trebuit să fii azi un rob al pământului, un supus al asupririi, până în ziua când răzvrătirea ţi-ar fi izbucnit în inimă, căci ţi-ar fi izbucnit, fără greş; puiul de lup nu-i făcut să fie ţinut în zgardă la uşa stăpânului.

Cosma te-a însămânţat, fără să se sinchisească de ce-o urma, aşa cum face el întotdeauna, din blestemăţia sângellui său. Dar blestemăţia asta nu-i un lucru şovăitor. E o tărie care poate să se măsoare cu puterea Satanei, la fel de răspunzătoare şi ştiutoare de rău.

Într-o zi, ne aflam tăbărâţi pe o colină împădurită cu pini, şi mulţumiţi amândoi de traiul nostru, când un fluieraş de cioban răsună, îl ascultarăm, vrăjiţi. Viersul se apropie, se desluşi, apoi un glas femeiesc izbucni şi glasul ăsta ne mângâie şi mai mult sufletele. Cosma se întrebă:

„O fi un ciobănaş, ori o ciobăncuţă?”

În aceeaşi clipă, pământul dudui. Sărirăm în picioare. În faţa noastră, o ţărăncuţă, cu fluierul de soc în mână, ne măsura cu privirea. Ea nu zise dintru-ntâi nimic şi ne sfredeli în ochi, cu ochii ei mari, negri şi încruntaţi.

Obrazu-i ruginit de vânturile arzătoare părea să răsfrângă luciul arămiu al feţelor noastre. Picioarele şi pulpele, goale, erau rumenite de soare. Eu şimţii multă plăcere văzând-o, dar Cosma deveni sălbatic ca un taur: barba începu să-i tremure, fălcile-i clefetiră balele dorinţii.

Ciobăncuţa împreună mâinile la spate, înaintă un picior şi zise, ţintind cu îndrăzneală pe fratele meu:

— Tu eşti Cosma?

Întrebatul răspunse:

— Sunt Cosma pentru prieteni şi tot Cosma pentru neprieteni!

— Ooo!... făcu ea cu dispreţ; nu te mai răţoi aşa, căci amândoi Cosma fac unul şi acelaşi, care se lasă prins cu uşurinţă, după cum vezi!

Şi izbucnind într-un râs muşcător, ne întoarse spatele şl fugi printre pini, ca o căprioară. Atunci văzui că purta o cosiţă groasă ca mâna, neagră şi lungă până în josul fustei.

În seara aceleiaşi zile, în pădurea de pini luminată de lună, o doină răsună, o doină bătrână ca trecutul nostru şi tânără ca mugurul primăverii. Ea răsună în depărtare şi nu se apropie. Cosma părăsi calul şi flinta şi plecă să dea târcoale fluieraşului de soc, în vreme ce eu mă ţineam după el, ducând caii de zăbale. Dar fluierul părea fermecat, căci în clipa de-a ne apropia de dânsul, el răsuna în altă parte. Apoi, diavolul veni în ajutorul lui Cosma, şi vraja încetă. Pierdui urma fratelui meu. Fluierul nu mai răsună. Atunci, întunericul umplu pădurea de întristare. Priponii caii de un copac şi-mi aprinsei luleaua, aşteptând ca cerul posomorit să se îndure să ne trimeată din nou pe regina lui cu mantaua de argint. Şi când luna revărsa iarăşi blânda ei lumină printre pini, două glasuri răsunară pe drumul din josul potecii unde-mi fumam luleaua. Mă întinsei pe burtă şi privii dedesubtul meu. Cosma ţinea pe fată de mijloc şi îi dezmierda coşiţa la spate. Şi ce-i spunea Cosma, merită să fie auzit:

— O, mândra mea ciobăncuţă! Rod frământat de doruri şi muşcat de patimă... Am să duşmănesc soarele care te are în voia lui, am să blestem vânturile care te mângâie fără teamă; şi le port pizmă oiţelor pe care le strângi la sânii tăi. Aş vrea să fiu fluieraşul de soc pe care buzele tale îl sărută în toate zilele

şi m-aş bate singur cu potera, numai ca să-ţi fiu pe plac!

Ameţită, iubita ceru:

— Lasă, Cosmo, potera, părăseşte pădurea şi fii al meu, numai al meu!

Cosma răspunse hohotind:

— O, biata mea ciobăncuţă! Tu ceri stejarului să crească sub pat! Tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare! Tu ceri lui Cosma să fie numai al tău; tu ai avea prea mult, şi eu nu îndeajuns!

La aceste cuvinte ale iubitului, văzui pe ciobăncuţă sfărâmând sub picior fluieraşul de soc; apoi întinse braţele, aşa cum o porumbiţă întinde aripile, şi o rupse la fugă pe drumul albicios care se strâmta în depărtare.

Cosma n-o urmări, puse două degete la gură şi fluieră haiduceşte, îi răspunsei şi părăsirăm ţinutul.

Trei ani mai târziu, străbăteam o pădure destul de depărtată de ţinutul ăsta. Ploua ca prin sită. Călăream la pas. Şi iată că, hăt în zarea drumului, o femeie se iveşte din tufiş, pune jos o legătură şi piere în bunget ca o nălucă. Dăm pinteni cailor.

Legătura era un copil înfăşurat într-o velinţă. Din izvodul bisericesc de botez, pe care-l avea spânzurat la gât, înţeleserăm că

era un băiat din flori, născut cu doi ani în urmă, şi că îl chema *Irimia*.

Ţâncul nu plângea: părea doar uluit.

— Ăsta trebuie să fie un vlăstar de stejar care vrea să crească în codru; mi-l iau pe seamă!

Aşa grăi Cosma şi te vârî în desagă. Te-a hrănit cu must de carne friptă. La trei ani, beai vin cu plosca. La şase ani, înotai ca o raţă. Astăzi ai slobozit întâiul tău foc de flintă. Mâine vei avea calul tău şi îţi vei împlini ursita.

* * *

Urşita mea nu fu milostivă dintr-un început.

Nu trecuse anul din seara dezvăluirilor făcute de Ilie, că iată întâia bătălie cu potera, de care îmi amintesc. Flinta n-o aveam încă, dar puteam, de la cincizeci de paşi, să găuresc cu pistolul o căciulă agăţată pe o cracă de copac. Şi în lipsa unui prilej de-a găuri un piept de poteraş, petreceam trăgând eu pistolul în căciuli, în lună, ori la urechea calului meu. Era uşor. Îmi fu ceva mai greu în ziua când un piept de poteraş se înfăţişa pistoalelor mele.

Vărsătura Siretului era în vremea aceea locul nostru de întâlnire. Ceva mai sus, bungetul era des şi sălbatic; acolo aveam să împărţim, într-o zi, între treizeci şi doi de oameni, o frumoasă pradă, jumătate plătită, jumătate luată cu hapca pe Dunăre. Dar un podar, hain ca o soacră, din pricina nu mai ştiu cărei pagube făcută de Cosma podului său, mirosi aflarea noastră prin acele meleaguri şi ne vându ocârmuirii din Brăila, care zori după noi o numeroasă poteră. Din fericire pentru oamenii noştri, ea sosi prea târziu ca să ne poată înconjura şi căsăpi, dar totuşi la timp ca să ne taie cele mai bune ieşiri.

Era îndeobşte cunoscut că Cosma n-avea un singur fel de a se bate. El se bătea după împrejurări şi în o sută de chipuri. Asta ajungea ca să tulbure minţile poteraşilor, care, cu tot numărul lor mare, nu erau decât nişte lefegii, nevrednici să-şi pună pielea-n joc, înfruntând oameni scoşi de sub scutul legilor şi hotărâţi să trăiască slobozi ori să-şi vândă scump viaţa. Cât despre preţul pus pe capul lui Cosma, ştiau ei câte parale făcea această amăgeală a stăpânirii.

Îndată după îmbucarea de nămiezi, Cosma fu cel dintâi care simţi primejdia. El se bizuia mult pe presimţirea cailor

în asemenea împrejurări. Al său, mai ales, ca şi acela al lui Ilie, rar se întâmpla să se înşele. Obişnuite de ani de zile cu atacurile poteraşilor, mândrele dobitoace erau în stare să şimtă, de la mari depărtări, apropierea duşmanului şi să-l prevestească pe Cosma prin neliniştea lor.

Ne aflam prin august, împărţirea contrabandei sfârşită, nu mai aşteptam decât căderea serii pentru ca să trecem Siretul pe podul plutitor.

Atunci calul lui Cosma se opri din păscut şi începu să ciulească urechile, să sforăie în vânt şi să-şi lipească nările de pământ, ca în ascultarea unui zgomot. Cosma, care întotdeauna şi oriunde era cu ochii pe dobitocul lui, îi văzu neliniştea, se sculă, îi mângâie capul şi-i vorbi:

— Murgule, murguţule, ia spune-mi tu de nu cumva se apropie ştreangul de gâtul stăpânului tău!... Şi întorcându-se către oameni, zise: Goliţi de fultuiala veche flinte şi pistoale şi încărcaţi-vă armele cu pulbere proaspătă.

Porunca asta făcu să înceteze râsetele. Feţele se întunecară. Ştia fiecare că Cosma putea să fie despotic, dar nu zăpăcit, şi i se îndura orice, fiindcă vedea totdeauna limpede. El era Dumnezeul şi stăpânul nostru.

Clopotele nevoiaşe ale unei bisericuţe dintr-un sat vecin sunară de vecernie; totul era gata de plecare, când omul care făcea de strajă într-un copac vesti că se apropie o căruţă cu un cal mânată de un ţăran. Cosma ne trimise pe mine şi pe Ilie să ne ascundem într-un tufiş. Căruţaşul sosi şi se opri în faţa bandei:

— Pepeni, oameni buni, pepeni verzi! strigă el, rotind nişte ochi înspăimântaţi.

— Prea bine, răspunse Cosma; păcat numai că vii tocmai când noi suntem pe ducă.

— Şi încotro vă e calea, aşa de mulţi, v-aş întreba, cu smerenie, dacă e îngăduit?

— Îngăduit? da! Ne ducem în partea de unde vii. Şi, cu aceeaşi smerenie, te-aş întreba şi eu: nu cumva ai zărit oameni de-ai stăpânirii tăbărâţi la intrarea în pădure?

— Ţipenie de om, creştine!... Nici urmă de câine blestemat!

— Aşa zău? făcu Cosma, prefăcându-se că-l crede pe cuvânt. Şi, întorcându-se către ai noştri: Auziţi, voi, flăcăi, ce mai baftă? Haideţi la drum, până nu înnoptează! Apoi către aşa-zisul pepenar: Mulţumim, frătui. Acuma, o rugăminte: ducându-te spre pod, ai să

întâlneşti un voinic ca mine, având în juru-i de două ori atâţia oameni câţi vezi aici. Îl cheamă Ilie. Ei bine, spune-i din parte-mi, să mă urmeze cu toţi oamenii lui; şi pentru ca vorba ta să fie crezută, arată-i banul ăsta de aur, pe care am să-l strâmbez acum între dinţi. Şi păstrează galbenul ca o amintire de la Cosma.

— Tu eşti Cosma? strigă falsul ţăran, făcând neghiobeşte pe prostul. Domnul fie lăudat şi calea ta blagoslovită!

— Mulţumim şi pentru urare, bun creştin! mai zise căpetenia.

Spionul poterei plecă, înghiţind tot ce Cosma îl făcuse să creadă. Îndată ce căruţa se îndepărtă, Cosma se trânti pe spate cu faţa spre cer şi mugi:

— Ah, câine de podar! Ai să-mi plăteşti scump trădarea!... Şi chemându-mă: Aleargă, Irimio, taie de-a dreptul prin tufiş, urcă-te într-un copac şi vezi ce-o să facă hingherul când o ajunge la răscrucea drumurilor. Dacă ăsta e un adevărat bostănar, îmi raz barba!

Mă dusei şi venii cu răspunsul:

— A lăsat căruţa, a încălecat şi a şters-o în goana mare. - Noroc şi bucurie de-aşa pepenărie! făcu Cosma. Şi căzu pe gânduri. Voinicii vorbeau între ei pe şoptite. Ilie sfătui:

— Ar fi poate lucru cuminţesc să ne descotoroşim de contrabandă şi s-o ascundem în mărăciniş.

— Da! zise Cosma, dar numai dacă vom fi siliţi să ne deschidem drum prin bălţi, căci iată ce socot eu: în ţinutul ăsta sunt două căi şi o cărare. Cărarea nu e pentru noi, căci pe acolo o duzină de poteraşi ajunge ca să ne măcelărească, unul după altul, ca pe nişte mieluşei. Potera trebuie deci să fie împărţită: jumătate pe drumul care şerpuieşte în sus cu Siretul, jumătate pe acela de unde venea spionul. La vestea că noi am apucat âst din urmă drum, cârc-serdarul se va hotărî să retragă trupele de pe Siret şi să le îngrămădească aci. Dar iată, e vorba să ştim dacă le va ridica pe toate, ori numai în parte şi cam câţi lefegii au rămas să facă de strajă pe gârlă. Asta, o să se însărcineze Irimia să ne-o spună. Hai, Irimio? Ce zici? Arată-ne că eşti vrednic să trăieşti slobod! Am să te prefac într-un biet băiat de pescar şi ai să goneşti în lungul apei, cu capul gol, cu picioarele goale, cu băţu-n mână. Dând peste viesparul poteraşilor, ai să le spui gâfâind că moare mă-ta şi că te duci în sat să chemi popa, s-o grijească; dar ai să le-o spui plângând cu hohote, cu lacrimi pe obraji, m-auzi tu? N-ai plâns de, când eşti. Ei bine, plângi acuma, ca o muiere nevolnică. Şi întoarce-te pe fugă, tăindu-ţi cale prin

mărăciniş.

Peste cincizeci de poteraşi, îngreuiaţi de flinte, pistoale şi iatagane, poposeau la marginea pădurii şi fumau când trecui pe lângă ei, hohotind ca o muiere nevolnică. Putui să plâng, fără să mă prea silesc, căci îmi închipui! pe Cosma

şi pe Ilie omorâţi, prinşi, spânzuraţi!

— Hei! băiete! unde alergi aşa, cu plânset amarnic? Ţi-a murit mă-ta?

— N-a murit încă, dar e pe moarte şi mă duc să chem popa din sat.

— Să-i ierte Dumnezeu păcatele! Dar ia spune, micule, n-ai văzut, prin partea de unde vii, o ceată de oameni armaţi, mergând călări şi îmbrăcaţi cojăneşte?

— Ba da, i-am întâlnit.

— Mulţi erau?

— De două ori mai mulţi decât sunteţi,

— Şi încotro se duceau?

— Spre Galaţi, pe drumul mare care începe de la podul umblător.

— Haiti! dracu i-a luat! strigă vătaful de poteraşi, întorcându-se către semenii săi; a avut dreptate iscusitul nostru cârc-serdar să îngrămădească trupele în partea aia! O să mi-i toace ca pe varză! Noi putem sta aci fără grijă, să tragem din lulea.

— Vă las sănătoşi, oameni buni, zisei eu, plecând.

— Mergi sănătos, piciule. Nu vrei un cal, ca să te duci mai iute?

— Mulţumesc, mi-e frică să nu cad.

— Ce treabă faci?

— Prind peşte cu tata.

Soarele roşiatic scăpata în zare când, cu toţii de aceeaşi părere, trupa noastră luă drumul Siretului, hotărâtă să se năpustească peste duşmani, să-i împrăştie şi să-şi croiască drum înaintea sosirii grosului poterei, atrasă de împuşcătur.

În momentul plecării, Cosma zise oamenilor:

— Iată opt ani de când trăim împreună şi slobozi, fără să avem dreptul să ne plângem de soartă, căci voi n-aţi cunoscut până azi decât necazurile hărţuielilor. Acum e cu putinţă ca oarecari dintre noi să-şi lase viaţa. Ei bine, aduceţi-vă aminte că un singur an trăit în libertate preţuieşte mai mult decât o viaţă de robie. Nu numărul anilor face viaţa, ci ceasul trăit fără silnicie. Pentru omul

liber tot ce nu e libertate e moarte, dar o moarte fără de sfârşit. Uitaţi-vă la băiatul nostru Irimia; o să înfrunte numaidecât aceeaşi primejdie ca şi noi toţi; şi numai eu ştiu cât îmi e de scump, căci el e din sângele nostru. Totuşi, , ca şi nouă tuturora, doresc mai curând moartea decât căderea în robie.

Vătaful cetei, care călăuzea jafurile după poruncile şi chibzuiala lui Cosma, răspunse în numele oamenilor săi:

— Şi noi gândim la fel cu tine, Cosmo: să trăim slobozi, ori să murim.

Un galop năprasnic urmă acestor cuvinte. Numai un zid ar fi fost în stare să ne oprească. Cu piepturile ocrotite de bunzi din piele de bivol, ne îngrijeam mai mult de rănile făcute cailor decât nouă.

Eu mă aflam în fruntea călăreţilor, între Cosma şi Ilie. Cât te-ai şterge la un ochi, şi dădurăm iureş peste poteraşi, care, neştiind despre ce era vorba, încălecau de-a valma. Flintele noastre scuipară într-înşii o grindină uluitoare, ce învălui totul într-un nor de fum. Ne folosirăm de învălmăşeală şi de amurgul întunecat din pădure, străbăturăm rândurile vrăjmaşe şi începeam să ne împrăş- tiem printre copaci, gata să ieşim la drum bătut, când, o împroşcătură, ce ne fu trimisă din spate, îmi arse ceafa şi mă trânti de pe cal.

Asta-i tot ce putui să ştiu în momentul dintâi.

Ceea ce urmă fu pentru mine amarnic ca moartea şi ca robia.

Zăcând la pământ, în sângele meu, văzui trupa noastră sucindu-se pe loc, tăbărând din nou pe duşman şi, cu primejdia năvălirii poterei, încumetându-se să-mi scape viaţa într-o groaznică încăierare cu pistoale şi iatagane. Şi era cât pe-aci să fiu scăpat. Cosma, Ilie şi vătaful se îndreptau spre mine, fulgerând cu iataganele lor tot ce le sta în cale; mântuirea se apropia, şi eu, sprijinit pe genunchi, îi întindeam braţele.

Dar soarta mea a fost altfel scrisă, în clipa aceea pământul se cutremură sub ropotul călărimii vrăjmaşe, care sosea în ajutor. Îmbărbătaţi, poteraşii se avântară . Atunci auzii pe Cosma răcnindu-mi, în căderea nopţii:

— Rămâi! Te-oi scăpa!

Şi dădură dosul, în goana mare. Leşinai.

....

Mă trezii, cu mâinile legate dindărăt, în mijlocul unei puzderii negre de poteraşi şi pe o noapte neagră ca sufletele poteraşilor şi ca viitorul meu. Două masalale fură aprinse şi, la flacăra lor, fumegând, văzui aducând doi de-ai noştri, legaţi ca şi

mine şi greu răniţi.

Unul dintre ei muri pe drum. Celălalt fu spânzurat. Le pizmui soarta, căci soarta mea fu să fiu trimis la curtea marelui boier grec, arhontele Samurakis.

* * *

Era o adevărată cetăţuie, împrejmuită cu ziduri înalte şi păzită, ziua şi noaptea, de albanezi, curat uriaşi. Înălţându- se peste Valea Siretului dintre Brăila şi Galaţi, clădirea asta este albă ca zăpada; durată pe o mândră colină, părea menită să dea lăcaş şi fericire întâiului venit, cu porţile ei larg deschise, de la răsăritul şi până la asfinţitul soarelui, cu pridvoarele şi balcoanele ei din lemn vârtos, cu ferestrele sale vesele şi cu întinsele-i streşini.

Şi, într-adevăr, ea dădea lăcaş şi fericire, dar nu întâiului venit. Poştalioane cu patru şi şase cai se opreau zilnic în faţa porţii celei mari. Boieri, mari demnitari ai ocârmuirii ori numai bogătaşi, români, greci, turci, însoţiţi de nevestele lor, se dădeau jos, scuturând praful ori zăpada de pe hlamidele lor de mătase brodată, linguşiţi de slugărimea arnăută care se ploconea până la pământ, sărutându-le mâinile ori poalele vestmintelor, şi heretisiţi de puternicul stăpân, arhontele Samurakis, ocârmuitor al ţinutului Brăilei şi venetic.

De îndată ce ajunserăm la curte, fusei târât în faţa arhontelui, tot cu mâinile legate, ca şi cum aş fi putut să omor pe toată lumea. Arhontele, singur, întins pe o sofa umbrită de o viţă agăţătoare, porunci să fiu dezlegat şi goni cu asprime pe cei doi călăi ai mei, care se retraseră de-a-ndărătelea şi cu frunţile la pământ.

Ne privirăm drept în albul ochilor; el, foarte liniştit; eu, turbând de mânie. Arhontele era întâiul om de frunte pe care-l vedeam. Barba lui, cănită negru, îmi displăcea, dar restul făpturii sale, subţire şi mlădioasă, înfăşurată într-o giubea de mătase, era plăcută la vedere. Mâna, împodobită cu inele frumoase, ţinea alene un ciubuc de chilimbar.

El mă întrebă şi eu răspunsei pe greceşte:

— Cum te cheamă? - Irimia.

— Fiul lui Cosma? - Fiul codrului.

Arhontele ridică mâna, cu un fel de dezgust:

— Nu umbla, bre, cu farafastâcuri, chiar dacă eşti viteaz.

Ştiu că eşti gata să te laşi ars de viu, dar altceva aş vrea să aflu de la tine. Ascultă deci: cum ai vârsta de-a fi trimes la spânzurătoare, socot să fac din tine un fecior de casă.

— Ce? Un slugoi din fiul...

— ...codrului, chiar aşa. Aşteaptă, asta nu e tot. Prin mijlocirea ta, mai socot să aduci aci pe Cosma şi să fac din el omul meu de încredere.

Izbucnii într-un hohot de râs:

— Tu nu socoţi decât neghiobii, sărmane arhonte!

Arhontele sări în sus, frângând ciubucul şi făcând să trosnească sofaua, dar repede se stăpâni şi zise, ca pentru şine:

— Copilul ăsta mă tutuieşte şi-mi zice sărman. Apoi către mine: Să ştii, şoimule mititel, că obraznicilor eu le tai vârful limbii.

Zicând acestea, bătu din palme. Două jivine armate ieşiră ca din pământ.

— Aduceţi-mi pe Fără-limbă! porunci el.

Slugoii plecară şi se întoarseră însoţiţi de-un om cu părul cărunt şi cu căutătura de nebun. La un semn al stăpânului, îmi arătă spărtura, cu limba tăiată, care-i ţinea loc de gură.

După îndepărtarea acestora, arhontele îmi zise:

— Ai văzut? Cată să vorbeşti astfel de faţă cu martori.

Aci, un singur om poate să spună tot ce vrea: sunt eu, arhontele Samurakis!

Îi răspunsei, fără să mă tem de ameninţarea lui:

— Eşti un mişel, arhonte Samurakis, şi faci bine că nu te plimbi prin codru: acolo n-ai mai spune tot ce vrei.

Tiranul îşi râse pe înfundate în barbă:

— Hm! hm! hm! puiule de urs! Aici e tot un codru, codru şi ocârmuire, căci pot să făuresc legi, fără să mă primejduiesc.

— Naiba să te ia, cu codrul tău de slugi, cu tot! - Sunt oameni voinici, ca voi.

— Ca noi? Niciodată! Bivoli, buni să tragă la plug!

— Nu toţi! Cei din straja mea sunt bandiţi adevăraţi şi străjii acesteia aş voi să-i dau căpetenie pe Cosma, tâlharul ăsta groaznic, care îmi şterpeleşte cele mai frumoase arămării, cele mai bune arme, precum şi preşurile, mătăsurile şi caşmirurile cele mai scumpe, pentru ca să le vândă ungurilor. Şi de ce n-ar voi să fie căpitanul bandei mele? Ar avea aur, podoabă de vestminte, femei frumoase şi chiar sânge de vărsat, după plac.

— Mi-e scârbă de tine, arhonte! Haide, dă-mă pe mâna

gâdelui!

— Bagă de seamă, Irimio! Nu mă împinge la mânie!

— Atâta pagubă de mânia ta!

— Vom vedea! Îţi dau răgaz să te gândeşti. El bătu din palme. Javrele apărură.

— Predaţi pe băiatul acesta muncilor de la făurărie şi aduceţi-l în faţa mea oricând va pofti. Pentru răutăţile de care se va face vinovat, eu singur am să-i dau pedeapsa.

Plecaţi!

Meşterul făurar era o namilă de ţigan rob, liberat, devenit şi mai rob prin libertate. Cu mânecile sumese, cu ochii roşii, cu pieptul gol, plin de peri cărunţi, el mă fulgeră şi mă strânse de braţ, de credeam că-mi rupe carnea. Stătui neclintit, dar sângele mi se urcă la cap.

— Ăsta-i vulturaşul stăpânului nostru? Ha! Ha! îşi închipuie că e tot pe vârfurile stejarilor! O să-i tăiem niţel din gheare! Haide, ursuleţule, pune mâna pă baros şi bate ici, în fieru roşu, dar tare, mă!

Bătui.

— Mai tare, mă, nu te codi, şi apleacă-te bine pă nicovală!

Fierarii dimprejur râdeau. Bătui şi mai tare în fierul roşu pe care-l sucea neîncetat şi mă aplecai peste nicovală, aşa cum îmi spusese, căci ştiam că trebuia să muncesc. Dar iată că, pe neaşteptate, ţiganul îşi retrase fierul, ciocanul meu izbeşte în nicovală şi-mi sare în frunte, făcându-mi pe loc un cucui. La isprava asta, râsete obraznice izbucniră în fierărie. Ţiganul rânji:

— Aşa să-nvaţă meşteşugul!

— Şi aşa se dezvaţă meşteşugul! zisei eu, aruncându-i ciocanul în piept.

Meşterul scoase un răcnet şi se prăbuşi:

— Alergaţi iute şi spuneţi stăpânului! urlă el. Stai tu, tâlharule, am să-ţi trag o sută de vine de bou pe spinarea goală!

Trimisul se întoarse cu răspunsul:

— Stăpânul nostru porunceşte meşterului făurar să-l treacă pe Irimia la rotărie.

— Asta-i tot ce-a spus? turbă ţiganul.

— Tot..., făcu celălalt, cu umilinţă.

— Paştele şi grijania! Parc-ar fi având miere în bumb, tâlharul ăsta, de-l ocroteşte stăpânul aşa de iute!

Trecui la rotărie, dar nici acolo nu făcui purici. Rotăria fiind lipită de fierărie, ţiganul căută numaidecât să se răzbune. Şi îmi jucă

un renghi destul de urât. Pe când ajutam rotarului să înţepenească o verigă de fier la o bucşă, fierarul, înţeles poate cu rotarul, găsi chipul să înlocuiască veriga rece cu o alta încălzită până la vineţeală, pe care o apucai cu mâna şi lăsai carnea pe dânsa. Atunci, turbând de durere şi necaz, mă repezii la ţigan şi-i răsturnai! nicovala peste picioare.

El se alese cu un picior strivit, iar eu trebuii să îndur „treizeci de vine de bou, pe spinarea îmbrăcată şi fără să se crape pielea”, cum glăsuia porunca arhontelui. În sfârşit, fusei dat la îngrijitul cailor, unde mă şimţii mai bine şi rămăsei.

* * *

Doi ani trecură, doi ani lungi şi amarnici, în care vreme muream de câte ori mă deşteptam dimineaţa. Mă gândeam la vorbele lui Cosma: „O moarte fără de sfârşit”. Era adevărat. Chiar şi norocul de-a mă afla în tovărăşia cailor nu-mi aduse nici o bucurie, căci erau dobitoace fără însuşiri, ghiftuite de ovăz, îngreunate de osânză, somnoroase ca nişte bursuci, aproape tâmpite. Privindu-le, înţelesei că trândăvia îmbelşugată e mai dăunătoare minţii decât robia.

Într-adevăr, ca şi caii, arnăuţii din gardă dormeau şi ei de-a-n picioarelea, în ilicele lor cu mâneci largi şi spin- tecate, în şalvarii strânşi la glezne, în pantofii cu canaf şi sub fesul lor alb, pus pe o ureche, ca o ciupercă, caraghioşi de bâlci, împopoţonaţi cu broderii, horbote, şireturi de aur, cu pistoale şi cu iatagane, bune să sperie pe femeile însărcinate. Tembelii ăştia, prostiţi de trai bun şi somn, veneau uneori pe la grajduri şi îmi puneau aceeaşi întrebare neghioabă:

— Nu te simţi tu mai bine aici, decât hăituit prin păduri, ca fiarele?

Le răspundeam:

— Câinele de pază nu poate să înţeleagă viaţa lupului. Robii, soţii mei de trudă, nu erau nici curioşi, nici obraznici; ei îşi târau zilele muncind, rugându-se şi nădăjduind o viaţă mai bună în cer.

Îi plângeam şi-i dispreţuiam.

În vremea asta, arhontele mă chemase de trei-patru ori, ca să-mi spună că nu m-a uitat şi că aşteaptă mereu învoirea mea de-a deveni feciorul lui de casă. Îi răspunsei că îndur mai uşor robia decât

ocara. Totuşi, mai apoi, la o nouă înfăţişare a mea, el mă îmbie să primesc măcar o îmbunătăţire a traiului. Primii, dar:

— Fără să-mi ceri nimic în schimb, zisei.

— Nu-ţi cer nimic; ce-ai vrea?

— Aş vrea să mă plimb singur, seara, după stingere, prin grădina boierească!

— Vrei să fugi?

— Nu. Îţi dau cuvânt de cinste. Dar mă înăbuş, de doi ani de zile, în curtea muncilor, tot culcându-mă odată cu găinile şi fără să mai văd un copac, luna, fără să mai aud fâşâitul frunzelor bătute de vânt. Cred că am să mor.

— Eşti slobod să te plimbi cu începere de mâine. Îţi mai dau o colibă a ta, ca să te culci singur; şi poţi să-ţi ceri mâncarea la bucătăria gărzii.

— Prea bine, zisei.

— Atâta ştii tu să mulţumeşti?

— Dar ce trebuie să fac?

— Să-mi săruţi mâna, dacă nu poala giubelei!

— Aşa ceva n-am făcut în viaţa mea!

Arhontele făcu haz de mine, îmi dădu una pe umăr şi mă trimise să-mi văd de treabă.

La început, această îndulcire a robiei mele îmi umplu pieptul de voioşie, dar nu pentru multă vreme, căci şi aici domnea aceeaşi nemernicie. Nenumăratele chioşcuri de viţă şi de hamei; tufişuri de trandafiri şi de liliac; plopi răsfiraţi ca stejarii ori drepţi ca brazii, dar ca şi arnăuţii, ca şi caii pe care îi slugăream, tot aşa şi crângul acesta se înăbuşea de lipsa de aer şi de trândăvie. În afara lui şi de jur împrejur, un zid, înalt de trei stânjeni, se opunea dobitoceşte la tot ce era libertate şi viaţă. Nici o pasăre cântătoare. Ciori şi vrăbii. Vântul, acest călător înaripat care vorbeşte oamenilor slobozi în toate limbile pământului, nici nu catadicsea să se coboare în groapa asta de nenorociri; doar vârfurile plopilor îi mai ascultau şuieratul plângător. Luna, ea însăşi, se întuneca pe cer când aluneca sfioasă pe deasupra acestui lăcaş de falsă fericire, în vreme ce străjerii se plimbau în sus şi-n jos, tot aşa de nepăsători ca şi cum s-ar fi aflat într-un beci, în vreme ce lăutele de la ospăţul stăpânilor îşi miorlăiau bucuria ofticoasă şi în vreme ce eu mă strecuram printre trunchii sclivisiţi ai copacilor, gândindu-mă la ce era dincolo de zid: Cosma, Ilie şi amintiri, al căror alean îmi rupea inima.

Mergeam pe al cincisprezecelea an. Într-o zi de trist

septembrie, mare zarvă în curte, mişunare a puiţei omeneşti: arhontele pleca într-o călătorie de-o lună. Fusei chemat de el. Gata să se urce în faiton, îmi şopti, punându-şi mănuşile:

— Să nu încerci să fugi... Nu-i cu putinţă. Am dat poruncă să tragă în tine.

— Ştiu, zisei.

Şi cei patru cai o smuciră din loc.

Numaidecât lefegiii îşi luară nasurile la purtare şi se umflară în pene, consfinţind zicătoarea: „Când pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă”. N-aveau nici o teamă de de pisoi care rămăsese acasă, un frate mai mare al arhontelui, o momâie, un motan rebegit de prea multă goană pe acoperişurile de altădată.

În lipsa asta a arhontelui, Cosma îmi dădu întâiul semn de viaţă. Într-o după-amiază, un bătrân turc cu barba albă, un alviţar, se opri dinaintea porţii mari şi îşi arătă marfa. Albanezii tăbărâră pe alviţă. Era zi de sărbătoare. Robii se odihneau, care cum credea. Eu mă aflam lângă zaplazul care despărţea curtea muncilor de cea boierească. Strigătele puternice de: „Alviţă! alviţă!” pe care le scotea negustorul turc făcură să-mi bată inima aprig. Mă cocoţai pe gard şi privii. Da! nu mă înşelasem, era bătrânul Ibrahim, pescuitorul de raci şi omul nostru de încredere. El mă văzu şi duse mâna la buze, în semn de prietenie sinceră. Apoi, cu o îndrăzneală de necrezut, îşi deschise drum printre cele două rânduri de străjeri, ce-şi lingeau degetele:

— Ei bine, strigă el pe turceşte, de ce n-aş duce să guste o bucăţică de alviţă şi băiatului ăla de colo! Îi lasă gura apă!

Şi sub nasul arnăuţilor, uluiţi de atâta cutezanţă, străbătu curtea cu pas de voinic, întinse alviţa şi zise tare:

— Na, băiete, mănâncă şi tu! Ştiu că n-ai parale să-ţi cumperi, *dar eu îţi spun că o să ai negreşit în primăvara viitoare!*

— De unde ştii tu c-o să aibă în primăvara viitoare? se răsti la el căpetenia gărzii, când fu din nou la poartă.

— Ei, făcu Ibrahim, am zis şi eu aşa!... De ce să nu faci inimă bună unui copil, dacă nu te costă nimic? Robii au şi ei dreptul la speranţă.

Zicând acestea, îşi puse tanturul cu alviţă pe cap şi plecă strigând:

— Alviţă şi speranţă pentru gurile amare!...

Fugii în coliba mea, ameţit de cuvintele lui Ibrahim: *în*

primăvara viitoare. Cuvinte de vrajă! Ziua şi noaptea pâlpâiră, sub ochii mei înfriguraţi, ca o licărire a speranţei libertate. Dar cum aveam să fiu liberat? Doisprezece arnăuţi, schimbaţi la fiecare şase ceasuri, făceau de strajă. Alţi şaizeci se odihneau, petreceau ori dormeau, gata, la un semn, să năvălească cu armele în mâini. Cum îndrăzni-va Cosma, cu cei treizeci de oameni ai lui, să atace o asemenea cetăţuie, apărată de ziduri şi de armată?

După o lună de la plecare, sosi ştirea la curte că arhontele, care era la Stambul, se va întoarce numai după o altă lună şi la sfârşitul acestei luni sosi, cu mare tărăboi.

Tărăboiul sta în faptul că nu se întorcea singur şi că o femeie îl însoţea.

Toată şleahta de lefegii fu înşirată pe două rânduri, de la poarta ferecată până la pridvorul mare. Arhontele şi drăguţa lui străbătură parcul, înmuiat şi sumbru, zâmbind ca nişte suverani, în vreme ce şaptezeci de pistoale, repetându-se de câte zece deodată, fulgerau, cu nevinovăţie, cerul plumburiu al acestei toamne. Pitiţi dindărătul zăplazului, căutam şi noi, vitele de povară, să zărim ceva printre crăpăturile scândurilor, dar nu văzurăm mai nimic.

Chiar de-a doua zi se spunea din gură-n gură că ibovnica stăpânului nostru era mândră ca una din cele trei sute de cadâne care populează haremul sultanului.

Timp de trei zile îndrăgostiţii nu dădură nici un semn de viaţă. A patra zi, soare şi vreme rece de noiembrie. Poruncă să ne spălăm curat, să ne punem straiele de sărbătoare şi să ne adunăm, mari şi mici, în curtea de onoare. La nămiezi, ne înfăţişarăm cu toţii, în jurul meu, tăcere şi teamă. În afara pâlcului nostru, garda arvanită.

Un cavas deschise uşile. Arhontele, strălucitor de fericire, apare, susţinând braţul amantei lui, şi amândoi înaintează până la marginea pridvorului. El poartă o alagea de mătase albastră, brodată cu alagrecuri de aur la mâzieci şi la poale. Dânsa, o hlamidă de ermelin, iar deasupra frunţii, o diademă de diamante. Părul îi e negru ca , precum şi sprâncenele, genele şi ochii; iar pielea, oacheşă şi catifelată.

Arhontele ne vorbeşte într-o românească stricată:

— Fromosa domniţa, che vedeţi lingă mine ieşte fidanţata mieo. Soţia mieo peste ţinţisprezeţe zile, şi ştipuna vostru cu inţepere de astăzi. Domnia-sa ieste pumunteanca; numele seo ieste Floriţica. Lingă domnia-sa, am sa uit naţia mieo, ca sa iubesco la

dinsa. Am sa fio rumun. Haideţi, hodiniţi-va trei zile, muncaţi bine şi beţi vin in sănătatea domnia-sa!

O grohăială de dobitoace, fără glas, umplu aerul cu strigătele: „Să vă trăiască domniţa!” „Să fiţi fericiţi!” „O să rugăm pe Domnul să vă dea sănătate!”

Câţiva se aruncasă cu faţa la pământ şi pupară ţarina curţii. Alţii plângeau de bucurie, sărmanii. Şi turma se retrase în cocinele ei, ca să găsească nişte jgheaburi pline cu o bălăceală mai omenească, câte-un cinzec de rachiu împuţit şi câte-o oală de vin fără haz. Singură odihna fu mai de ispravă, dar şi ea folosi tot arhontelui, căci timp de trei zile robii săi vorbiră neîncetat de bunătatea stăpânului lor şi se rugară lui Dumnezeu pentru dânsul.

* * *

A doua zi după această milostivire domnească, târziu în noapte, cavasul veni să-mi spună că sunt chemat de stăpânul lui.

Într-o odaie mică şi joasă, cu duşumeaua şi zidurile în întregime acoperite cu scoarţe româneşti, arhontele şi Floricica mistuiau în tihnă, lungiţi pe două mari blăni de urs, ale căror capete se sprijineau pe suluri de catifea roşie. Patru lumânări de ceară ardeau tainic într-un sfeşnic de argint şi amestecau mirosul lor de miere mirosurilor de cafea turcească şi de tutun macedonean. O sobă ţărănească, spoită cu var, încălzea încăperea.

Peste tot perne şi scăunaşe în neorânduială.

Fusei primit ca un om slobod. Fericita pereche sfârşise de fumat narghilelele şi când intrai mă întâmpină cu un:

— Bună seara, Irimio... aproape într-un glas. Floricica se rostea într-o grecească desăvârşită.

Frumuseţea ei mă înmărmuri. O floare de scaiete, la plină îmbobocire. Gingaş învăluită într-un halat de caşmir portocaliu, care lăsa să i se vadă glezna-i de căprioară, trupul ei era tolănit cu multă cuviinţă. Obrazul, lunguieţ, nu avea nici o urmă de sulemeneală, iar părul, pieptănat pe spate, nici o meşteşugire. Ea mă privi cu ciudăţenie, aproape mişcată. Mă şimţii copleşit de ochii ei mari.

— Irimia, îmi zise arhontele, ai noroc; logodnica mea a aflat de povestea prinderii tale şi s-a înduioşat. Dânsa ar vrea să ştie dacă-ţi cunoşti mama. Răspunde-i şi fii cuviincios.

— Sunt fiul codrului... Nu cunosc nici mamă, nici tată...

Cosma m-a crescut.

Floricica părea că luptă cu un nod în gât. Ea mă întrebă cu glas tremurător, dar gingaş şi armonios:

— Ştii tu, Irimia, cine te-a dat lui Cosma?

— Nu ştiu. El m-a găsit în pădure pe când aveam doi ani, m-a pus în dăsagă şi m-a hrănit cu must de carne...

La răspunsul acesta al meu, ceva neînţeles se petrecu: Floricica, dintr-o singură sucire a corpului ei de şarpe, se întoarse pe pântece, îşi înfundă faţa în pernă şi hohoti în plâns. Arhontele fu mişcat şi stingherit de întâmplarea asta:

— Ce e, draga mea? De ce plângi? Şi, întorcându-se spre mine: Poţi să te duci.

După două zile fusei chemat din nou, la aceleaşi ceasuri şi în aceeaşi odaie.

Floricica era cam ofilită şi îmi zâmbea drăguţ. Arhontele, mulţumit, se plimba cu mâinile în buzunarele unei haine largi, îmi zise:

— Iată, Irimio, logodnica mea vrea să te facă feciorul ei, numai pentru slujba ei.

— Da! Irimio, zise dânsa binevoitoare, dar serioasă; vrei să mă serveşti?

— Cocoană, strigai eu necăjit, am răspuns demult arhontelui că mai bine mor decât să mă fac feciorul cuiva, oricine ar fi!

— Dar te-am lua cu bunătate, ca pe un fiu al... codrului, făcu ea cu blândeţe.

— N-am nevoie de bunătatea voastră, şi dacă vreţi sa ştiţi tot, ei bine, aflaţi că vă urăsc din suflet. Sunteţi vrăjmaşii mei.

Arhontele voi să vorbească, dar ea îl opri şi mă întrebă:

— Şi eu sunt vrăjmaşa ta, Irimio?

— Şi tu, da! Tu eşti femeia acelora care vor să omoare pe oamenii liberi! Cu ce drept mă ţineţi închis aci de mai bine de doi ani, când eu vreau să trăiesc aiurea, cu Cosma?

Dânsa plecă fruntea în pământ şi o sprijini în palmă.

Arhontele strigă, cu vioiciune:

— Nu vreau să omor pe nimeni, dar Cosma şi banda lui sunt nişte hoţi!

— Tu numeşti „hoţi” pe oamenii care nu vor să fie slugile tale? Ori îţi închipui că pământul a fost făcut numai pentru gustul tău?

El se întoarse către amanta lui:

— Ţi-am spus, drăguţă, că nu-i nimic de făcut cu încăpăţânatul ăsta!

Plecai. Şi aici se opriră încercările lor de a face din mine un slugoi.

Iarnă grea... Amorţire... Crăcile copacilor, chioşcurile se îndoiau sub povara chiciurei şi a zăpezii. Curtea era scufundată în tristeţe, dar tristeţea asta nu se datora numai cumplitei vremi. Credincioasele slugi ale arhontelui spuseră că viaţa acestuia devenise un iad, că Floricica îi făcea zile fripte şi că nu trecea zi fără certuri năprasnice. Ştirea asta lămuri lipsa oricărei petreceri şi amânarea la sfântu-aşteaptă a nunţii pe care toată lumea o credea apropiată.

Într-o seară, mă aflam în coliba mea, pe care crivăţul o zgâlţâia cu furie şi priveam la focul din vatră, cu o pătimaşă sete de deznădejde. Judecam, pe atunci, ca un om matur şi ştiam să cumpănesc viaţa şi oamenii cu o limpezime pe care încercările trăite mai târziu nu putură s-o întreacă.

Astfel, cu ochii ţintă în văpaia flăcărilor, mintea-mi cercetă cu răceală starea mea de fapt. Mă vedeam venit pe lume datorită unei plăceri trecătoare a lui Cosma, una dintr-o mie. Mă vedeam lâncezind printre dobitoace, datorită voinţei lui de-a da piept cu potera, când mult mai cuminte ar fi fost dacă am fi ascultat pe Ilie, care ne sfătuia să dăm dracului contrabanda şi să fugim prin bălţi. Acuma, un alt gând mă chinuia: bănuiala că Cosma nu suferea îndeajuns de robia mea, că îşi vedea de traiul lui slobod şi voios, sinchişindu-se prea puţin de soarta altora, apropiindu-şi tot ce-i poftea inima şi râzându-şi de viaţa lui, ca şi de-a acelora pe care îi strivea în juru-i. Şi atunci prinsei pică pe Cosma, îl urâi ca pe un duşman.

Un dezgust amarnic mă sugrumă. Viaţa nu mai avu nici un rost. Închisoare ori codru liber, plăcere ori suferinţă mi se înfăţişară ca nişte lucruri deopotrivă de zadarnice.

Focul de crăngi se potolea cu încetul, ca şi dorul meu de-a trăi. În clipa asta, uşa colibei se deschise. Floricica apăru.

Era înfăşurată într-o lungă şubă de vulpe, cu gulerul ridicat deasupra unui şal care-i acoperea capul şi din care chipul reieşea ca o icoană de Sfântă Fecioară. Ochii, scufundaţi în orbite, şi faţa brăzdată de suferinţă, mă înduioşară. După ce se scutură de zăpadă, căzu sfârşită pe

patului meu netrebnic... Mă grăbii s-o poftesc pe scăunaş,

lângă foc... Ea tăcu, ca şi cum n-aş fi spus nimic şi mă privi... O privii... Ne privirăm îndelung... Apoi, îi întorsei spatele şi n-o mai luai în seamă; o uitai. Ce e un frumos chip de Sfântă Fecioară, într-o şubă de vulpe, când ai cincisprezece ani şi lâncezeşti în robie?

Într-un târziu, două mâini, mai catifelate decât cea mai plăpândă catifea, îmi cuprinseră obrajii, pe la spate. Floricica se tângui cu cuvinte insuflate de Dumnezeu şi cu un glas care venea din cer:

— Fecioraş al codrului!... Fecioraş din dragoste! Tu eşti rodul închipuirii. Eşti frumos; eşti priceput; eşti mândru şi vrei mai curând moartea decât robia... Te veştejeşti într-o colibă ocolită de ziduri înalte, când tu ai drept la palatul fără stavilă, pe care tufele îl durează pe munţi...

Ochii tăi se pironesc pe o ticăloasă văpaie de crăngi, când ar trebui să se oglindească în pojarurile codrilor... Şi de pe înălţimile unde plutesc vulturii, te-ai prăbuşit într-un grajd... Dar poate că e drept să fie aşa: copiii ispăşesc deseori păcatele părinţilor lor.

— Cine eşti tu, fermecătoareo, care crezi că copiii trebuie să ispăşească păcatele părinţilor lor?

— Eu sunt aceea care a căutat *fericirea întreagă,* care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii!

O răsuflare parfumată îmi atinse obrazul; buze înfrigurate îmi sărutară fruntea şi Floricica dispăru aşa cum venise.

Focul adormi... Coliba se întunecă.

* * *

Blând sfârşit de martie... Nevoie de-a te întinde, de a căsca şi de-a asculta ciocârlia. Dar nici fulg de ciocârlie la curtea arhontelui Samurakis. De la cele mai mici gângănii, care furnicau pe pământ, de la robi, cai şi arnăuţi, care pârţâiau de-a valma ori pe rând, şi până la arhontele însuşi şi la Floricica lui, toată lumea asta simţea trebuinţa de a ieşi din crăpăturile ei şi de-a se mişca afară.

Arhontele nu se mişca prea mult; în schimb slobozea neîncetate şi puternice râgâieli de porc ghiftuit cu porumb, căci stătea lungit pe o sofa pusă în pridvor şi mistuia la aer de primăvară. Ochii lui, pe jumătate închişi, se pironiseră pe intrarea cea mare, păzită de uriaşii săi armaţi. Mai la o parte, Floricica broda batiste, iar eu, între dânsa şi arhonte, le vorbeam de munţi, de şesuri, de

codri, de tot ce îmbie la viaţă, căci, tot rânind la băligar şi degerând într-o colibă, înţelesesem că e mai bine să ţii tovărăşie unei ibovnice de arhonte şi să te culci într-un palat. Da, mă învoisem; sfârşeşti mai totdeauna prin a te învoi, când ţi se freacă prea mult spinarea cu o ţesală.

Dar nu făceam nici o slujbă şi nimănui. Făceam pe micul arhonte, în necazul arnăuţilor şi spre uluiala robilor.

Boierul îmi asculta pălăvrăgeala şi era îngăduitor.

— Ia spune-mi, Irimio, Cosma n-are frică de potera mea? - El îşi bate joc de potera ta.

— Dar tot o să-l prindem noi odată, şi atunci grozavul

Cosma va avea să aleagă între ştreang şi slujba mea.

— Nu te va sluji; ştreangul îi va părea mai dulce.

— Ce gogoman! Şi de ce i-ar fi aşa de greu să slujească pe un domn ca mine? L-aş privi ca pe un om liber, numai ca să am pe Cosma la curtea mea.

— Arhonte, oamenii liberi n-au domni, şi domnii nu pot să aibă oameni liberi la curţile lor: e ca şi cum ai voi să vâri un pepene într-o sticlă.

— Ei bine, dacă e aşa, am să-l spânzur! - Când l-ai prinde...

Sub căldura soarelui, aburi se ridicară de pe pământul umed. În faţa porţii apărură doi oameni. Erau doi din acei călugări, călători de la Ierusalim ori de la Sfântu Munte,

numeroşi în ţară, care cerşesc pentru mânăstirile lor. Înalţi şi voinici, ca arnăuţii, ei purtau plete şi bărbi lungi şi roşcate, aveau feţele arămii, sutanele în zdrenţe, cizme pline de noroi şi erau încărcaţi cu dăsage. Unul ţinea la subsuoară cutia de tinichea, pecetluită şi încuiată cu lacăt, în care se pun banii; celălalt, cel mai voinic, purta condica în care se înscriu obolurile şi numele celor cu inimă creştinească. Acesta din urmă strigă pe greceşte, cu glas puternic, de îndată ce zări pe arhonte în pridvor, şi graiul lui făcu pe Floricica să îngălbenească, iar eu recunoscui pe Cosma şi pe Ilie:

— Fericit fie mult renumitul prin mărinimia lui arhonte Samurakis! Fericită fie nobila lui soţie, cea mai virtuoasă femeie de pe pământul românesec! Ca nişte smeriţi slujitori ai Domnului, cum suntem, petrecându-ne toată viaţa în posturi şi rugăciuni pentru slava lui Dumnezeu şi odihna sufletelor, venim, cu frunţi plecate, să cerem marelui arhonte îngăduinţa de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, ştiind că niciodată om n-a bătut la uşa lui fără să iasă încărcat de daruri!

Străjerii, obişnuiţi cu asemenea musafiri, rămaseră nepăsători şi priviră statura uriaşă a vorbitorului. Arhontele se ridică, zâmbitor şi măgulit:

— Fiţi bineveniţi, cucernici călugări! Şi apropiaţi-vă!... Cu o prefăcătorie de care nu i-aş fi crezut în stare,

Cosma şi Ilie se aruncară la picioarele arhontelui. Îi privii de aproape: erau de nerecunoscut. Făcându-mi cu ochiul

şi mişcând din mustaţă, Cosma adăugă:

— Cer cu umilinţă iertare iubitului domniilor-voastre fiu de a-l fi uitat să-l heretisesc; fericit fie şi dânsul şi să-i dea Domnul înţelepciunea tatălui, zile lungi şi moştenitori care să ducă în vecii vecilor numele de Samurakis!

— Vă mulţumesc, bravii mei, pentru bunele voastre urări. Fiţi, timp de trei zile, cinstiţii mei oaspeţi, găzduiţi şi slujiţi cu bunăvoinţă. Pentru care mânăstire strângeţi bani?

— Pentru mânăstirea Sfântu Gherasim de la Sfântu

Munte, răspunse Cosma, mâncând din ochi pe Floricica, ce-şi întorcea privirea ca de la soare.

— Ciudat! făcu arhontele. N-am mai văzut călugări ca voi; n-ai zice că vă petreceţi zilele în posturi şi rugăciuni, ci mai curând s-ar zice că înghiţiţi boi întregi şi beţi râuri de vin!

— Sfântul Duh, de care suntem purtători, e cea mai bună hrană a noastră, arhonte!

— Minune adevărată! Nu ştiam că Sfântul Duh e aşa de hrănitor. La ce slujesc banii, atunci?

— O, arhonte! zbieră Cosma: cu banii noi durăm biserici Domnului şi le întreţinem, cumpărăm untdelemn pentru candele, lumânări, tămâie, precum şi vestminte în aur pentru mucenicii credinţei creştine... atâtea lucruri sfinte trebuincioase odihnei sufletului nostru!

— Ei bine, pentru odihna sufletului nostru vă dăruiesc patru galbeni împărăteşti.

Arhontele vârî banii în gaura cutiei, pe care o ţinea Ilie; apoi luând condica, îşi iscăli numele.

— Ia te uită! făcu el, citind iscăliturile celorlalţi donatori: aţi fost la cârc-serdarul Mavromihalis, la arhontele Cuţarida... şi ei nu v-au dat decât câte zece zloţi de argint? Ce zgârcenie!

— Adevăr grăieşti, darnice arhonte! Fiecare îşi cumpără în cer locul ce-l crede de cuviinţă.

— Al lor n-are să fie prea cuviincios!

— Amin! Singur strălucitul nume al domniilor-voastre va fi săpat cu litere de aur pe marmora din altarul mânăstirii, unde se află icoana sfântului Gherasim, împodobită cu vestminte de aur curat, cântărind treizeci de kilograme. Şi ca să vă dau o dovadă de recunoştinţa noastră, voi rosti un *Chiriacodromion.*

1

Retrăgându-se trei paşi, cu pieptul scos afară, barbă şi sutană-n vânt, jeratic în ochi, Cosma tună:

— O singură dată trăieşte omul pe pământ! Şi pământul e al nostru. Pentru noi l-a făcut Domnul! Pentru noi, rodul arborelui şi umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui şi carnea berbecului. Pentru noi crângul cu pini şi mândrele ciobăncuţe, cu sânii împietriţi de vânturi, cu ochii cutezători şi cu dorinţele nemăsurate. Pentru noi, tot ce se înfăţişează vederii şi din toate trebuie să gustăm: Domnul a voit-o, şi omul are nevoie. Dar nenorocire ăluia care şi-o însuşi mai mult decât poate să muşte cu cele două rânduri de dinţi ai săi! Semenii săi vor fi lipsiţi de partea ce li se cuvine, şi Domnul se va mânia. Atunci El va trimite ciuma în palatele cu ziduri de cleştar; va slobozi pe întemniţaţii din fortăreţe, care vor pârjoli oraşele strălucitoare şi va face în miez de noapte să răsară bandiţii codrilor în odăile de culcare ale boierilor, păziţi de slugi armate până-n dinţi!...

— Opreşte! strigă arhontele, ridicându-se; nu-mi place cazania asta! Şi întorcându-se către mine: Du-te, Irimio, şi condu pe călugării ăştia la cazarmă. Să rostească mai bine o blagoslovenie deasupra armelor mele, pentru ca să iasă totdeauna învingătoare în lupta cu bandiţii.

Coborâi scările, urmat de călugări, cu dăsagii în spinare. Arnăuţii se înşiruiră după noi. Şi de îndată ce ne aflarăm în cazarmă, slugărimea tăbărî pe ei, cu întrebările:

— Aveţi lucruri sfinte de la Muntele Athos? Cruciuliţe?

Mătănii? Lemn sfânt?

— Avem de toate, zise Cosma, scotocind în dăsagi. Iată untdelemn care a ars în candelele sfântului Gherasim şi care vindecă orice boală, numai cât ungi partea dureroasă. Iată mărgean găsit în maţele peştilor de mare; el face iubeaţă pe orice femeie care-l poartă în sân. Iată lemn sfânt, tăiat din crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul, e cel mai bun talisman împotriva gloanţelor. În sfârşit, am buruieni de leac, cruci de sidef şi de fildeş. Cu banii în mână, arnăuţii dădură buzna la cumpărat. Şi Cosma le împărţi cu dărnicie

fleacurile făcătoare de minuni.

Ospăţul din seara aceea, la cazarmă, fu de pomină. Bine primit de arhonte, Cosma ştiu să câştige încrederea gărzii, cu vorba sa caldă, cu povestirile-i hazlii de la Sfântu Munte şi chiar cu glume dezvelite, care nu prea erau bisericeşti. Pentru întâia oară vedeam pe arnăuţi uitându-şi menirea lor ticăloasă şi devenind mai omenoşi; râdeau cu toţii de se prăpădeau.

Bucatele veneau cu nemiluita. Vinul curgea gârlă. Când fu în toiul veseliei, Cosma se încruntă deodată şi zise:

— Flăcăilor! Înainte de-a merge mai departe, datoria mea e să vă amintesc că stăpânul m-a însărcinat să citesc o liturghie pentru izbânda armelor voastre împotriva bandiţilor. Pentru asta va trebui să le scoateţi pe toate afară şi să le îngrămădiţi sub ferestrele arhontelui; îndată ce va apare luna pe cer, le voi rosti binecuvântarea. Haideţi să ne descotorosim de corvoada asta. Pe urmă vă voi da să gustaţi din mastica mea de Hio.

Grecimea fu lovită de căpială:

— Mastica Hio? Aveţi mastică? O, Hio! O, *patrida lui*

Homiros! O, mastica fără pereche! Ce chilipir pe gurile noastre!

În mai puţin timp decât ar trebui pentru ca să fumezi o ţigară, flinte, pistoale, iatagane fură puse claie peste grămadă sub ferestrele arhontelui. Atras de zgomot, stăpânul deschise şi întrebă:

— Ce e tărăboiul ăsta?

— Pregătim de blagoslovenie, arhonte, răspunse Cosma. - Să vă ia dracii cu blagoslovenie cu tot! O să-mi smintiţi cremenele şi cocoşii armelor!...

— Nu-i nimic, arhonte! Odată blagoslovite, flintele vor lua foc chiar dacă le-aţi încărca cu rumeguş de ferăstrău în loc de pulbere!

Năzbâtia asta făcu să râdă toată lumea. Şi iată ce se petrecu apoi. Reintraţi în cazarmă, Cosma scoase din dăsagă două plosci de câte trei oca fiecare.

— Băieţi! Mastica asta e lacrimă de Hio, dar de-abia ne vine câte o înghiţitură de om, căci Dumnezeu n-a voit să facă râuri de mastica în insula Hio. Haideţi, aduceţi gamelele!

Şi în fiecare gamelă el drămuia porţia cuvenită. Apoi, Cosma şi Ilie, cu ploscile în mâini, arnăuţimea cu gamelele, strigară cu toţii:

— Pentru ortodoxie! Pentru sănătatea arhontelui şi a gărzii lui! Pentru izbânda armelor lor, *eviva!*

— *Eviva*! Băură.

— Acum ne ducem să dăm şi oamenilor de strajă, să guste din ce-a mai rămas în plosci, zise Cosma.

Ieşirăm afară. Cosma mă apucă de mână:

— Du-te şi adu două braţe de surcele, tot atâtea lemne

şi o tinichea cu untdelemn - şi pune totul lângă grămada de arme!

— Dar...

— N-avea nici o grijă! S-a isprăvit. Nu mai avem de făcut decât partea uşoară.

Noapte de gheenă, noapte ucigătoare în plină revenire a firii... Şaptezeci de oameni, voinici să sfarme pietre în mâini, se prăvăleau în dreapta şi în stânga, ca nişte trunchiuri retezate. Pe cele două nesfârşite paturi de scânduri, aşternute cu velinţi, care se întindeau de-a lungul pereţilor cazărmii, precum şi pe duşumea, trupuri omeneşti, menite să se bucure de viaţă, se zvârcoleau cu

1

gurile încleştate şi pline de clăbuci, cu ochii ieşiţi afară din orbite, în mijlocul rămăşiţelor respingătoare de bucate şi al vărsăturilor. Urletele lor ar fi deşteptat şi morţii. Plopii desfrunziţi şi umezi păreau că se cutremură de groază în tinda palatului, doi greci fioroşi, singurii care n-au voit să bea din mastica blestemată, zăceau în sângele lor, înjunghiaţi.

Cosma deşertă tinicheaua cu untdelemn peste vreascuri şi găteje şi dădu foc. Flăcările cuprinseră grămada de arme.

Geamurile de la odaia stăpânului luciră. Şi pătrunserăm la arhonte.

El era în pat, alături de Floricica, care avea faţa albă ca varul. Văzându-ne drepţi, ca nişte judecători, arhontele se crezu în prada unui vis urât, sări în sus, frecându-se la ochi, şi întrebă:

— Ce este? Cum aţi intrat aici? Şi de ce?

— Încă o minune a Sfântului Duh, arhonte; am venit să-ţi sfârşim cazania, răspunse Cosma scoţând pistoalele.

— Tâlharii!...

— Ţi-am spus:...*şi El va face, în miez de noapte, să răsară*

bandiţii codrilor în odaia de culcare a boierilor, păziţi de slugi

armate până-n dinţi... ţi-aminteşti, arhonte?

— Hei! *Arvanitachia!* La arme!

— *...Şi atunci, boierii zadarnic vor striga în ajutor! Atunci*

vor afla că tot ce vine prin puterea altora se duce o dată cu puterea altora!

— Cine eşti tu, călugăr blestemat? Banditul s-a făcut popă? - Nu, arhonte! Popa a fost totdeauna bandit.

....

Pe drumurile lăturalnice, care taie de-a curmezişul spre şoseaua naţională a Călăraşilor, şi în noaptea aceea neagră ca păcura, caii noştri înaintau cu greu unul după altul. În frunte, Cosma spunea Florichii, care călărea lângă el:

— Sânii tăi se vor învârtoşa, biciuiţi de toate vânturile pământului. Trupul tău se va scălda în puhoaie, se va zbici la soare şi florile câmpiilor îl vor îmbiba cu mirodeniile lor... Şi vei fi iubită deCosma...

Apoi, oprindu-se din mers, privi spre acareturile arhontelui Samurakis, învăluite de flăcări şi murmură cu cruzime:

— Un cuib de năpârci mai puţin...

* * *

Timp de-o săptămână întreagă coborârăm spre miazăzi, ferindu-ne de drumurile mari. Copitele cailor se înnămoleau în pământul desfundat al ţarinelor. Ploi mărunte ne sileau uneori să stăm, cu ceasurile, pitulaţi sub cele două corturi ale noastre. Atunci deveneam ursuzi. Dar soarele revenea - vânturile călduţe ale lui april ne umflau ghebele - şi iată-ne din nou voioşi.

Prefăcut în cioban, Ilie se ducea prin sate să cumpere vin şi pâine. Vânam iepuri. Noaptea, ascunşi prin crânguri ori prin stufişul bălţilor, făceam de strajă pe rând şi vedeam de focurile care ardeau dinaintea corturilor.

În tot lungul călătoriei, Cosma nu-mi puse o singură întrebare asupra traiului meu la curtea arhontelui. El se ţinea numai de Floricica lui. Fusei jignit de purtarea asta. Într-o seară, în timpul unui popas în bălţi, întrebai pe Ilie:

— Făcutu-şi-a cel puţin sânge rău, în ăşti doi ani, gândindu-se la soarta mea?

— Nu prea.

— Atunci n-are inimă!

— Ba da... Dar mărinimia lui e ca a vinului: ea nu încălzeşte decât pe cei de faţă. Încălzeşte şi îngheaţă: sunt cele două feţe ale lui

Cosma.

Ilie părea sugrumat. De-abia îi auzeam glasul. Mai puţin stingherit decât al fratelui său, glasul lui Cosma se auzea din cortul lui:

— ...O, Floricico, tu ai să fii cea mai iubită!...

Ilie zâmbi cu amărăciune. Ochii săi luciră în întuneric, oglindindu-se în flăcările focului care ardea la picioarele noastre.

— Irimio! făcu el, ca într-un geamăt, apucându-mi o mână şi vârându-şi barba în pieptul meu: Irimio!... Cosma e un diavol! L-auzi tu ce spune femeii? Ei bine, nenumărate sunt femeile cărora l-am auzit spunându-le aceleaşi vorbe. Şi, sfinte Dumnezeule, să mor dacă vreodată a fost drept cu ele! Da, cu toate a fost drăgăstos şi gingaş, ca un turturel; darnic ca ploaia care adapă ţarina arsă de soare. Şi cu toate a fost nemilostiv ca un cotoi; iar în faţa lacrimilor lor, nepăsător ca moartea.

Ascultă, Irimio, povestea pe care am să ţi-o istorisesc. Vei înţelege mai bine.

Cam la un an după ciocnirea cu potera, când fuseşi prins, ne-am dus departe în Moldova, să răzbunăm pe locuitorii unui ţinut îngrozit de un gospodar hain. Aşa cum făcea de obicei, Cosma se despărţi de tovarăşii noştri, şi numai noi doi, prefăcuţi în marchidani ceaprazari, pătrunserăm într-o seară în conacul despotului. Garda lui se dusese să îngroaşe rândurile unei potere trimise să dea goană unui haiduc viteaz, care semăna moartea printre gărzile Ţării Moldoveneşti. Răvaşul asupriţilor glăsuia: „Veţi găsi la curte vreo douăzeci de slugi fricoase, pe care vă vom ajuta să le legaţi fedeleş". Ceea ce şi găşirăm: cât de-a le lega, fu mai gata să se-ntâmple dimpotrivă, căci de cum lăsarăm jos samarele, o fată de cojan, cu inima în palmă şi cu ochii vrăjitori, veni să dea foc patimei lui Cosma şi să ne încurce iţele. Ducându-ne la o căpiţă de fân unde aveam să ne petrecem noaptea, ea zise lui Cosma:

verse{- 3/28/2011Marchidane ceaprazar,
Cu iataganu-n pazar...}

...să nu-mi omori stăpânul, că mi-a făcut mult bine!

Cosma strigă:

— Spune-mi, fetişcană venită pe lume o dată cu cireşele coapte, când poiana ne îmbie la tolăneală şi când păsărelele se prăsesc, spune-mi ce bine ţi-a făcut păgânul şi-oi uita numărul nelegiuirilor lui şi menirea mea răzbunătoare din noaptea asta.

— Da, Cosmo, să uiţi tot, căci stăpânul meu m-a scăpat din

ghearele unui hultan şi m-a îngăduit la curtea lui, fără să mă atingă cu un deget: „Vei trăi aici în voia ta, vei îndrăgi pe cine ţi-o plăcea”, mi-a zis el. Hulturul e logofătul lui; şi cum astă-seară e lună nouă, mâine în zori va veni pe drumul ce-l vezi în faţă, ca să aducă stăpânului său dijmă şi plecăciune. El călăreşte totdeauna singur. Du-te, ieşi-i în cale; şi zburătura pe care o meniseşi stăpânului, trimete-i în rărunchii slugii! Şi i-ai aurul... Şi cumpără cu el boi ţăranilor sărăciţi... Apoi, mă fac roaba ta.

În noaptea aceea bând tutun şi cătând la stele, zisei lui

Cosma:

— Ai să faci, Cosmo, aşa cum te povăţuieşte diavoliţa? - Am să fac, Ilie, aşa cum mă povăţuieşte, căci mi-e dragă diavoliţa şi o vreau.

— Şi ai să urmezi deci nevrednicia... - Am să urmez chiar şi pe dracu...

— Şi ai să-ţi pui viaţa în joc, ca să loveşti răul la picioare, în loc să-l loveşti la cap?... Cosmo, tu eşti voinic, dar n-ai dreptate!...

— Ilie, tu ai totdeauna dreptate, dar dreptatea ta mă plictiseşte: scoală-te în picioare!

Mă sculai. Cosma îmi sări în cârcă şi mă învârti în jurul căpiţei, până ce pierdui răsuflarea şi mă prăvălii. Atunci ne reluarăm locurile.

— Grăieşte-ţi acuma dreptatea ta, Ilie.

Zisei aşa, în vreme ce Cosma, tot ascultându-mă, se izbea năprasnic cu pumnii în piept:

— Cosmo, nu poţi fi viteaz numai pe jumătate... Tu treci drept un viteaz... Oamenii te sfinţesc... Dar tu nu eşti viteaz şi nu sfinţeşti nimic... Ori sfinţeşti prea multe locuri deodată. Iată un ţinut care va spune mâine, după plecarea noastră: „Cosma a venit să omoare balaurul ţinutului nostru şi n-a omorât decât un şarpe. Să fie oare din pricină că şarpele a voit să mănânce un viermuşor şi că viermuşorul plăcea lui Cosma!” Aşa va spune ţinutul... Şi va fi drept... Şi tu vei fi nedrept... Şi un viteaz nu trebuie să fie niciodată nedrept.

A doua zi, în zori, ne aflam ascunşi în dosul unei dracili de pe marginea drumului pe unde avea să treacă şarpele. Viermuşorul era cu noi. Cosma o alinta de zor şi îşi clefetea balele poftei, căci, vai, viermuşorul ăsta era rupt din soare, era scânteia de jăratic muieresc care dă foc pulberei bărbăteşti.

— Te visez, Cosmo, din pruncie!

— Şi eu te caut, flacără, de când lumea!

— Dar ai să-l ucizi pe omul ce ţi-l voi arăta acuşica?

— Am să-l ucid, da; căci îmi ard urechile şi-mi zvâcnesc tâmplele... şi câtă vreme vei face să-mi ardă urechile şi să-mi zvâcnească tâmplele, voi ucide, vinovat şi nevinovat, tot ce-i pofti!

— Ce viteaz eşti, Cosmo!

— Viteaz, fetică, viteaz până la poalele tale!

Şi iată că un om trece călare, mergând la pas. La oblânc, o traistă; iar el, cu jiletcă şi cu capul gol, fluieră voios, voioşie de om mândru şi ţeapăn. Deodată, tresare, se opreşte, întoarce capul în toate părţile şi duce mâna la pistoale; auzise o sforăială a cailor noştri, ascunşi în crângul vecin.

Dar neliniştea lui e de scurtă durată, căci fetica închide ochii şi îşi acoperă faţa cu şorţul, pe când Cosma ia pe călăreţ la ochi şi îl fulgeră de la doi paşi.

Omul se prăbuşeşte, calul o ia la goană... Pe drumul poleit de răsăritul soarelui, dobitocul aleargă înspăimântat, târând cu el trupul stăpânului său, al cărui picior e prins în scară, în vreme ce capul, sfărâmat, mătură ţarina.

Cosma se înfăţişează diavoliţei:

— Eşti mulţumită, codano? Ce mai vrei? Vrei să-mi ucid fratele? Vrei să-mi ucid calul, care mă aşteaptă nerăbdător?

Spune-mi ce vrei?

— Te vreau pe tine, Cosmo...

— Mă vei avea, veşnicie. Mă vei avea, câtă vreme urechile îmi vor arde şi tâmplele îmi vor zvâcni!

Un ţăran bătrân ne aduce caii. Cosma îi dădu patru pungi cu galbeni:

— Asta-i tot, Cosmo?

— Deocamdată tot, prietene!

— Crezi că ţi-ai făcut toată datoria?

— N-am nici o datorie: mărinimoşii nu datoresc nimic şi nimănui.

Încălecarăm... Cosma călărea în frunte, purtând pe grumajii calului veşnicia lui de-o zi. La vreo douăzeci de paşi în urmă, veneam şi eu, tăcut, gândindu-mă la pustiul omenesc.

....

Pe drumuri de pădure, pietroase şi neumblate, când ramurile scuturau mari picături de ploaie peste capetele noastre, precum şi de-a lungul nesfârşitei câmpii, când dobitoacele spintecau aerul,

coboram neîncetat spre vărsătura Siretului.

Într-o seară tăbărârăm la marginea unui codru, bunget fioros, pe care nu trebuia să-l înfruntăm noaptea. La poalele lui, hăt în urma noastră, neţărmuit şes ţelinos, în care Dumnezeu sădise cele mai gingaşe floricele de dragul fluturaşilor săi recunoscători. Şi pe când ne odihneam trupurile ostenite, iată că luna plină se înalţă pe bolta cerească, umple codrul de taine, câmpia de greieri şi sufletul lui Cosma de nelegiuire.

Da. În seara aceea Cosma fu nelegiuit cu mine, crud ca un duşman, căci îmi ceru să cânt din fluier pentru diavoliţa lui, când ştia bine că nu cântam decât pentru Dumnezeul meu şi pentru libertatea noastră.

Ea zisese:

— Dacă un bucium ar răsuna în ceasul ăsta, cerurile s-ar deschide şi îngerii Domnului s-ar coborî să cânte slavă!

Cosma tresări şi îmi înfăţişă obrazu-i luminat de lună: era un obraz roşu şi buhăit, ca şi cum ar fi suflat multă vreme în foc. Înţelesei apriga-i rugă, dar lăsai ochii în jos şi tăcui, căci îmi fierbea sângele.

— Cântă, Ilie!

— Pentru cine să cânt?

— Cântă pentru veşnicie!

— E cam scurtă veşnicia ta. Cosmo...

— Scurtă, Ilie, dar iute ca fulgerul care pârjoleşte pământul.

Scosei buciumul de la cingătoare; îi umezii găurile; cântai... Şi de îndată ce întâiele sunete înfiorară întunericul nopţii, cerul se deschise, îngerii cântară slavă, căci glasul diavoliţei izbucni ca un zăngănit de arămuri, mai duios decât glasul privighetorii. Părul mi se zbârli sub căciulă; degetele-mi, alergară drăceşte de-a lungul buciumului; iar biata mea minte crezu cu tot dinadinsul că iadul trebuie să fie mai dumnezeiesc decât raiul şi că un diavol ce cântă e mai cucernic decât un înger ce se roagă.

Sunt crăiasa din poveste, Sunt cu dat, nu cu luat,
Dumnezeu despot nu este, Sufletu-mi nu-i cu păcat...

Astfel cântă diavoliţa... Şi viersul ei înăbuşi freamătul codrului şi ţârâitul greierilor. Atunci îmi uitai legea, trădai pe Domnul meu şi cântai cu turbare. Cântai până când şiroaiele de

năduşeală sărată veniră să-mi ardă ochii. Apoi, când încetai din cânt şi-mi ştersei faţa asudată, văzui că nu mai era nici urmă de Cosma, nici urmă de diavoliţă şi că mă aflam singur, învăluit în noapte şi în tăcere, singur, cum suntem toţi pe pământ.

....

Ne urmarăm calea pe neîndurată vreme ploioasă. Oameni şi dobitoace eram înmuiaţi ca nişte şobolani ieşiţi din apă. Ca să-şi ocrotească odorul, Cosma se lăsă în jiletcă şi aruncă pe dânsa toate vestmintele sale. Noaptea o petreceam prin peşteri. Atunci Cosma era de o sârguinţă fără margini. Alerga după uscături, aprindea focuri straşnice, fierbea ceaiuri de izmă cu miere sălbatică, usca straiele ude leoarcă şi, gol până la brâu, se punea să frece armele şi să le încarce cu fultuială proaspătă.

În sfârşit, ajunserăm la ţintă, vărsătura Siretului, locul blestemat unde, cu un an în urmă, a trebuit să ne răfuim cu potera din nelegiuirea podarului... Acum venise ceasul ca nemernicul să ne plătească pâra-i.

Socoteala lui fu regulată la iuţeală; dar lucrurile se încurcară, datorită iţelor încâlcite ale soartei, şi nenorocirea fu îndoită.

Pitulaţi câteşitrei într-o groapă din preajma podului umblător, Cosma pândea, cu arma gata, ivirea trădă- torului, pe când caii păşteau într-un frunziş vecin. Femeia, a cărei stea pătimaşă avea să apună în ziua aceea, întrebă:

— Ce facem aici, Cosmo?

— Ai să vezi numaidecât; am o datorie de plătit.

— Ai obiceiul să-ţi plăteşti datoriile? - Uneori, da...

Podarul apăru, cu mâinile în buzunare, se cârmi într-o parte, se cârmi într-alta, apoi veni drept spre puşca lui Cosma, ca să se îndeplinească ce-i era scris în frunte. Dar în clipa însăşi când Cosma îl luă la ochi, femeia îngălbeni, îi apucă braţul şi strigă:

— Nu trage! E frate-meu!

Vânăt de mânie, Cosma o răsturnă cu patul armei!

— Frate-tău? O fi! Dar, duşmanul meu! Şi trânti pe podar, care prinsese de veste prea târziu. Soră-sa îi alergă în ajutor când el nu mai avea nici o nevoie, se aruncă pe trupul lui şi boci. La apropierea noastră se sculă, dreaptă, în faţa lui Cosma:

— Mi-ai ucis frăţiorul!

— Am ucis un spion! Şi ce credeai tu? Că n-am să mai ucid decât logofeţi?

— El m-a scăpat din ghearele logofătului... Mi-a făcut cel

mai mare bine!...

— Şi mie, el mi-a făcut cel mai mare rău, m-a dat pe mâna poterei!

Nenorocita îngenunche lângă fratele neînsufleţit şi se rugă. Ne duserăm să ne luăm caii. Când furăm înapoi, Cosma depuse lângă ea o pungă cu galbeni şi zise veşniciei lui de-o săptămână:

— După ce vei sfârşi de rugat, îngroapă-ţi fratele; apoi du-te şi îngroapă-te tu însăţi într-o chilie, şi acolo continuă a ruga pe Dumnezeu, care-ţi va face pe plac, fără trudă şi fără pagubă, căci el are fraţi ca al tău şi nu se teme de spioni.

Puţin în urmă, pe când ne depărtam în goana cailor, Cosma îmi zicea cu încredinţare:

— Femeia e făcută să întoarcă soarta omului pe dos!...

* * *

Ilie tăcu. Faţa lui, slab luminată de vâlvătaia în descreştere, mărturisea o uimire copilărească:

— Cugetă, Irimio, la toate întortocherile astea ale vieţii... îmi zise el, drept încheiere.

Şi înfăşurându-se în ghebă, se trânti pe un maldăr de papură.

Rămăsei singur sub cortul pe care un vânt uşor îl făcea să plescăiască întocmai ca valurile. Nu-mi era somn. Mintea mi se ducea la toate câte trăisem, pe când auzul se trudea să prindă vreo vorbă în cortul vecin, dar n-auzii decât foşnetul pustietăţii.

Tulburat, ieşii să fac câţiva paşi pe-afară şi atunci mi se păru că timpul se oprise din mers.

Vrajă... Pace veşnică... împărăţia stufului şi a papurei, a murelor, a puzderiei de broaşte pitite pe foi de nufăr; a nagâţelor dormitând cu un ochi deschis; împărăţia senină ajutărilor, netulburată în clipa aceea de către om, gusta din fericirea noptatică a dăinuirii. Auzii un peşte zbătându-se la suprafaţa apei. Un cocor clămpăni prelung din plisc, pe când un uliu sfâşia întunericul cu puternica-i batere din aripi. Şi sub dulcea adiere a unui vânt uşor, nenumăratele spice flocoase ale pipirigului semeţ se plecau într-o parte şi într-alta, mulţumind Domnului în tăcere. Judecata îmi amorţi... Devenii una cu pustiul...

....

O mână grea, ca plumbul, mi se puse pe umăr şi făcu să mă

cutremur: Cosma era dinainte-mi, grozavă namilă neagră. Bogata-i chică se odihnea în neorânduială pe grumaji. Mustăţile şi barba, încâlcite, obrazul păros, precum şi sprâncenele-i stufoase îi acopereau aproape toată faţa. Nu-i vedeam decât nasul cărnos şi doi ochi , care îmi părură buni şi mulţumitori. El îmi zise, cu un grai adânc şi mlădios:

— Bună vremea, Irimio, flăcăule, slobod?... Veghezi, veghezi la fericirea lui Cosma, ceea ce e bine; dar ceasul odihnei tale a sunat... Hai, du-te! Cosma te înlocuieşte.

— Te înşeli, Cosmo; nu veghez la fericirea ta ci trăiesc cu balta.

El făcu un pas înapoi:

— Asta-i şi mai bine; întâi *tu,* şi apoi *eu;* e scris în lege!... dar ia spune-mi: nu cumva îmi porţi vo pică?

— Da, îţi cam port.

Cosma căscă şi se întinse. Sub larga desfăşurare a braţelor sale, pământul păru să se micşoreze.

— Când ai ciudă pe o fiinţă dragă, cel mai bun lucru, ca să te descotoroseşti de mica duşmănie şi să treci repede la dragoste, e să-i tragi pe loc o bătaie, căci mânia care roade cu încetul e mai dăunătoare decât lovitura de pumn dată cu iubire. Iată un piept plin de atâta voioşie, că nici cu ciocanul nu l-ai sfărâma: izbeşte, Irimio!

Îi pălii una din toate puterile. Cosma nu crâcni. - Loveşte tare! Lovii, roşu de mânie.

— Şi mai!

Ridicai pumnul... Dar faţa asta bucuroasă, pieptul ăsta de urs... Şi mai ales braţele astea întinse ca nişte aripi, gata să-mi cuprindă trupul... Nu!

Mă zvârlii la pieptul lui şi-mi ascunsei obrazul în blana-i de peri, care mirosea a sudoare bărbătească. Cosma mă strânse cu drag şi-mi dezmierdă capul.

— Ce ai tu, Irimio? Ce ţi-am făcut?

— Eşti prea fericit, Cosmo, şi fericirea ta mă lasă prea şingur. El nu răspunse numaidecât. Şimţii braţele alunecându-i de-a lungul corpului, pe când îi ascultam inima, bătând ca nişte ciocane. Apoi, aşezându-se turceşte, mă pofti lângă el, îşi aprinse luleaua şi-mi spuse cam următoarele:

— Fericirea lui Cosma, dragul meu, nu poate să lase pe ceilalţi decât singuri şi deşerţi. Ea e ca vijelia care ciopârţeşte arborii îmbobociţi; spulberă florile pline de gingăşie, împotmoleşte

scurgerea lină a râului voios de albia lui înfiorată de şoapte; omoară dobitoacele... înghite totul... Tot ce e viu. Apoi se duce să-şi frângă gâtul undeva, fie că se lasă prinsă de stânci fie că se scufundă într-un pântece de pământ plin cu apă şi cu ceruri nesfârşite. Dar, în acelaşi timp, vitejia e mărinimoasă, căci după trecerea ei viaţa renaşte cu mai multă putere. Eu sunt ca ea. Poate, ceva mai nedrept, ceva mai nevrednic. Află că numai simţirile de rând pot fi împărtăşite şi trăite laolaltă. De îndată ce omul e prea fericit, el rămâne singur; şi tot singur rămâne când e prea nefericit. I-aşa: în groapa mică oricine poate să sară cu tine, dar nimeni nu te urmează în prăpastie. Fericirea întreagă e şi ea un fel de prăpastie; nu visai tu oare, adineauri, cu atât avânt, încât ai uitat de primejdie şi te-ai lăsat prins de mine pe neşimţite? Care dintre tovarăşii noştri de libertate te-ar fi urmat până acolo? Cine m-a urmat pe mine în capcana arhontelui Samurakis, când, deunăzi, îmi veni poftă să te scap pe loc? Ilie! Ilie m-a urmat. Dar Ilie e îngerul meu păzitor, pe care nu-l ascult niciodată. El mă urmează totdeauna şi împotriva lui însuşi. Asta trebuie să fie din pricina că tatăl nostru, ţapul, şi-a pus în cap, când ne-a zămislit, să nu aibă în haremul lui decât ploduri de-ale nebuniei, de-ale tuturor nebuniilor şi astfel avu: pe mine, Cosma, sau nebunia amoroasă; pe Ilie, sau nebunia cuminte; pe sora noastră, o Chiră, sau nebunia gătelii şi, în sfârşit, pe fratele nostru mezinul, care fu nebun sadea şi se spânzură, neştiind poate ce să facă cu viaţa. De altfel, e cu putinţă să mă-nşel, căci bietului băiat îi plăcea aşa de nebuneşte cozonacul cu nuci, încât urla de poftă de câte ori îl vedea ieşind din şi se poate să se fi spînzurat cu gura plină de cozonac. Trebuie să ştii să mori pentru nebunia ta. Dar să nu te amesteci niciodată în nebunia altuia.

Zicând acestea, Cosma ţinti o căutătură de nebun asupra cortului său; luna plină, de miez de noapte, se ridicase de trei suliţi şi înfăţişa taleru-i de jăratic posomorât Floricichii, care sta dreaptă în uşa cortului, cu braţele încrucişate la piept şi privea nemişcată. Pe umerii ei, înfăşuraţi într-un halat de mătase albă, păru-i despletit curgea ca nişte valuri de păcură.

Dinaintea acestei frumoase vedenii, Cosma îngenunche cu faţa la pământ, cu mâinile înainte ca un musulman, în timp de rugăciune şi stătu aşa îndelung. Apoi se ridică cu împovărare şi întinse spre cer braţele-i goale şi muşchiuloase, care ar fi putut fi luate drept nişte pulpe. Atunci Floricica îmi păru mai puţin impunătoare, iar Ilie, care tocmai ieşea din cort, căscând, un biet om

într-o biată ghebă.

Îi priveam câteşitrei şi cred că şi ceilalţi gândeau ca mine, anume că Cosma ar fi putut să ne stâlcească numai trântindu-se peste noi; dar nu ne temeam de dânsul.

El se duse s-o ia pe Floricica de mijloc. Ea se lasă purtată ca un fulg. Pantofiorii ei de-abia atingeau covorul moale de păpuriş uscat, şi împreună făcură câţiva paşi într-o singură măsură. Totuşi, văzând pe şubreda castelană alături de sălbaticul contrabandist, ai fi zis: o zână ademenită de un zmeu.

În clipa aceea, apăsându-şi pieptul cu palmele şi întorcându-se cu faţa spre lună, Cosma îşi strigă culmea fericirii lui; grăi cu un glas de clopot care făcu pe cai să ciulească urechile:

— De ce inima asta vrea să-şi rupă băierile? De ce coşul îi pare strâmt? De ce sângele o înăbuşă?

Luând mâna dragei lui îşi mărturişi teama:

— Floricico! Tu eşti prăpastia care înghite dorinţa omului! Ştii tu cel puţin ce e statornicia? Vom porni numaidecât pe lumină de lună şi mâine în zori ne vom afla în lagărul nostru. Treizeci de voinici ne aşteaptă acolo, nerăbdători! Toţi sunt oameni scoşi de sub scutul legilor şi care nu se tem de moarte. Drept orice lege, ei nu cunosc decât una: să-şi îndeplinească dorinţele, cel mai înalt scop al vieţii! Orice lege care se împotriveşte acestui scop ei o înfruntă cu preţul vieţii însăşi. Iată de ce eu îi numesc viteji. Ei par şi mai viteji în ochii femeii, cu privirile lor de tauri întărâtaţi, ce farmecă, cu mustăţile lor răsucite, care împung de departe, cu bărbile lor unduioase, care dezmiardă puful, cu iţarii întinşi pe coapsă şi acea blestemată pungă cu sămânţă nepotolită.

Şi Cosma ceru ce nu se poate:

\verseFloricică, floare mică,
Tot voinicul te ridică...

I O NOAPTE ÎN BĂLŢI

Viaţa unchiului Dumitru şi a sale era o adevărată robie. Tot câştigul muncii lor era înghiţit de veşnicele datorii către proprietarul moşiei şi către stat. Pentru ei era grâul cel mai frumos, porumbul cel mai bun, laptele vacii, ouăle şi găinile. Pentru locuitorii magherniţei, ciorbă de fasole şi o mămăligă rea.

Viaţa aceasta învrăjbea pe oameni. Unchiul Dumitru se îmbăta duminica şi îşi bătea nevasta care, de frică, se ascundea prin vecini. Pentru dânsul, orice pricină era binevenită: dacă i se părea că femeia aprinde focul prea încet, unchiul, cu lovituri de cizmă, o trimitea cu capul în cenuşa vetrei. Atunci bătrâna mamă se supăra, lua cobiliţa şi croia fiului său câteva ciomege, pe care acesta le primea, râzând.

— Beţivule!... Câtă vreme sunteţi îndrăgostiţi, scoateţi limba de-un cot, iar după ce puneţi mâna pe fată, nu vă mai uitaţi la ea nici ca la o căţea!

Trimiteau apoi pe micul Adrian s-o cheme pe oropsită, care, plângând, îşi ridica poalele şi arăta soacră-si coapsele pline de vânătăi.

— N-aş fi crezut că Dumitru al meu o să mă bată aşa! scâncea ea.

— Ce vrei, fata mamei! Ştiai bine că suntem săraci lipiţi pământului. Nu trebuia să-l iei! Sărăcia cu iubirea nu duc niciodată trai bun. Asta s-o ţii minte pentru copiii tăi.

Cu toate că avea şaptezeci de ani, bătrâna făcea tot ce putea ca să-i uşureze pe copii de sărăcia pe care le-o lăsase ştenire. Fiindcă nu mai putea să ia parte la muncile grele de pe câmp, îşi luase sarcina gospodăriei: gătea, spăla, îngrijea de vite şi de ţânci. Şi, cum voia să adune ceva gologani pentru pomenile ei, toate clipele libere, toată odihna ei, erau întrebuinţate să strângă spicele de grâu în urma secerătorilor, să adune smocurile de lână pe care oile le lăsau în scaieţi şi să culeagă păpădia care creşte pe marginea şanţurilor. Mai era uneori chemată să tragă copiii bolnavi şi să le descânte. Seara, la cină, socotindu-se o gură de prisos, nu se atingea nici de ouă, când acestea se găseau pe masă. Se mulţumea cu puţină ciorbă şi cu susai verde cu oţet, acel susai despre care cărţile civilizate spun că „este o excelentă hrană pentru porci şi pentru iepurii de casă”.

De două ori pe săptămână, bătrâna, încovoindu-se sub greutatea cobiliţei prea încărcată, străbătea cei cinci kilometri care despărţeau satul lor de piaţa Brăilei, la amiază se întorcea cu treizeci de parale înnodate în colţul basmalei. Dar paralele acestea făceau minuni. După trei sau patru ani o vedeai săpând un puţ, pe la răspântiile drumurilor bătute de cărăuşi, sau cumpărând, fie un pat, cu toate albiturile lui, pentru o fată săracă ce se mărita, fie o vacă cu viţelul de curând fătat, pe care o dădea de pomană vreunei văduve împovărată de copii.

Se întâmpla, dar foarte rar, ca unchiul Dumitru să dea peste ascunzătoarea unde biata femeie strângea banii, şi atunci se duceau pe gârlă şi puţul, şi patul, şi vaca. Atunci sufletul evlavioasei Nedelea era bolnav cu săptămânile. Se plimba, galbenă şi tristă, ţinându-şi gura cu mâna, pentru a nu slobozi blestemul de neiertat.

Adrian, nepotul cel mic - care fusese crescut aci la ţară, până la şapte ani şi care revenea mai târziu să-şi petreacă vacanţele de şcolar - era martorul blestemăţiilor unchiului Dumitru, dar acestea nu-l împiedecau să-l iubească...

De altfel, orice s-ar crede, toată lumea îl iubea pe Dumitru, începând cu nevasta bătută şi cu mama furată şi sfârşind cu ţăranii care îl chemau la toate praznicele şi nunţile. Era un muncitor fără pereche şi, apoi, cânta din fluier ca nimeni altul în tot ţinutul. Coasa lui era în fruntea cosaşilor şi fluierul lui îndemna la joc chiar şi pe cei mai bătrâni ori mai ursuzi.

Afară de asta era un om cu lipici. Deşi părea posac, avea în el un haz stăpânit. Semăna a ţigan, cu faţa lui smeadă, cu sprâncenele stufoase şi veşnic încruntate, şi cu glumele lui neaşteptate.

Adrian îl iubea; şi unchiul îşi iubea nepotul. Erau tovarăşi. Câteodată, micul tovarăş îl mustra pe cel mare, pentru brutalitatea lui faţă de nevastă, dar unchiul răspundea:

— Însoară-te şi pe urmă să vorbeşti, femeia e lucrul dracului.

— Atunci de ce te-ai însurat?

— Fiindcă aşa se cade. Acolo ajungem cu toţii. Mai târziu bagi de seamă că trebuie să lucrezi pentru doi, pentru zece. Atunci bei ca să uiţi şi baţi ca să te uşurezi...

Adrian nu se mulţumea cu aceste răspunsuri: ori de câte ori unchiul îşi bătea nevasta, el se aşeza în faţa acesteia, ştiind bine că Dumitru nu era în stare să-l lovească, într-adevăr, ţăranul iubea pe fiul surorii sale mai mari ca pe copiii lui şi îi trecea toate toanele, mergând până a-l însoţi „de hatâr”, când se ducea să-şi facă micile

nevoi. Patima copilului era să se afle totdeauna şi peste tot lângă unchiu-său, dar mai ales atunci când acesta lua puşca pentru a trage în sturzii care mâncau strugurii, sau când înhăma ca să meargă la tăiat stuf ori papură în bălţi.

Ah, nopţile acelea, în întinsele mlaştini de la gura

Siretului! Cum ar fi putut Adrian să le uite!

Unchiul Dumitru nu era „învoit” să taie în baltă. Permisul costa un pol pe an, şi el n-avea de unde să-l dea. De aceea pe înserate, pentru ca, după ce tăia o parte din noapte, să poată ajunge în piaţa oraşului învecinat, înainte de ziuă.

Adrian mirosea că „e rost de baltă”, după pregătirile ce se făceau în ziua plecării: se dădea cailor mai multă hrană şi pe urmă erau lăsaţi să se odihnească, apoi umpleau traista cu un codru mare de mămăligă, ceapă şi sare. Băutură: o ploscă cu apă.

Dar cea mai sigură dovadă că unchiul pleca la „tăiat”, Adrian o vedea în hainele de cerşetor pe care Dumitru le îmbrăca, precum şi în chipul lui care devenea dureros de îngrijorat, căci nu se ştia niciodată cum o să se termine treaba. Unchiul se ducea să fure, fura ceea ce stăpânul moşiei nu muncise niciodată, nici nu însămânţase. Uneori, în loc să ajungă dimineaţa la târg, se pomeneau în curtea boierului, cu căruţa şi cu caii confiscaţi. Turcul care păzea mlaştinile, îi prinsese. Un nechezat de cal era de-ajuns, ca să-i dea de gol.

Într-o seară, unchiul Dumitru şi cu Adrian plecaseră târziu, ca să nu fie văzuţi de vecini. Erau şapte kilometri până la bălţi. Noapte caldă de iunie, cer înstelat. Unchiul mâna, fuma şi tăcea, în timp ce Adrian asculta vâjâitul vântului în urechi şi nu scotea o vorbă.

Odată ajunşi în împărăţia tăcerii, deshămară caii şi îi legară de căruţă, cu traista de ovăz pe după cap. Pe urmă, Dumitru intră în baltă, cu târpanul în mână.

Trebuia să se ducă departe, să intre în apă până la genunchi, până la burtă chiar, fiindcă la mal furtul putea fi uşor descoperit. Dar unchiul era voinic, întreprinzător: pentru a tăia cel mai bun stuf şi pentru a câştiga patru lei în piaţă, nu şovăia să pătrundă cât de adânc.

Plecând, îi spuse încet lui Adrian:

— Fii cu băgare de seamă la cai... Dacă vezi că-i apucă neastâmpărul, mai dă-le o mână de ovăz, mai ales celui din dreapta, care e nărăvaş. Vezi să nu adormi, că răceşti.

Să adoarmă Adrian? Dar ar fi fost o nebunie! El aştepta

numai ca unchiul să întoarcă spatele şi să se facă nevăzut, pentru a se simţi stăpânul cailor, al căruţei, al nesfârşitei întinderi mlăştinoase, şi chiar al vântului şi al cerului cu stelele sale „ fără număr”, cum spunea bunica.

În seara aceea, ca şi cum inima îi prezicea nenorocirea ce urma să se întâmple, nu avea chef să „poruncească” stihiilor, aşa cum făcea de obicei. În picioare, în căruţă, urmări cu privirea înaintarea unchiului după mişcarea trestiilor înalte, pe care ţăranul le înlătura pentru a-şi deschide drum, pe urmă rămase nemişcat. Din când în când, zburau gâşte şi raţe sălbatice, scoase din tufişuri şi speriate din somnul lor de acest noptatec musafir, se ridicau în aer cu largi bătăi de aripi.

În lumina lunii, Adrian le privea cu înfrigurare, îi venea să le strige: „Luaţi-mă şi pe mine!”

Adierea uşoară şi murmurul păpurişului îi gâdilau simţurile într-atât, încât îl făceau să-şi piardă noţiunea de loc şi de timp. Ar fi putut să rămână aşa nemişcat clipe îndelungate, căci clipele acestea nu le găsea în viaţa urâtă de toate zilele, plină de ţipete şi de sudălmi. Când vreo cucuvaie străpungea tăcerea cu chiotele ei cobitoare, Adrian tresărea ca din somn.

Dumitru plecase demult, Adrian ţinea privirea aţintită către vârfurile stufişului, care trebuiau să se aplece mai mult la întoarcerea unchiului, din pricina maldărilor pe care acesta le târa cu el. Mişcarea se trăda de foarte departe, pe urmă devenea din ce în ce mai lămurită, până când, în sfârşit, îmbrâncind în dreapta şi în stânga, unchiul se ivea. S-a ivit şi în noaptea aceea, dar era deja obosit după primul drum. Se udase până la piept, iar sudoarea curgea şiroaie de pe el.

— Ah, e greu de data asta... spuse el, dând drumul să-i cadă la picioare maldării şi târpanul. Apele sunt înalte şi au „ciordit” tot ce era mai uşor de tăiat. Trebuie să mă duc tocmai la dracu, ca să găsesc stuf bun!

Se aşeză, se şterse şi-şi răsuci o ţigară. Pe urmă vorbi ca pentru el însuşi:

— Nu voi putea să tai mult, în noaptea asta... O cărucioară de trei lei, cel mult...

Şi întorcându-se către Adrian:

— Ei, nu ţi-e foame? Hai să îmbucăm ceva!

Strivi o ceapă între palmele sale, o sără, şi-i dădu jumătate nepotului, în chip de friptură. Mâncară cu poftă, apoi traseră un gât

din ploscă.

— Sunt liniştiţi caii?

— Da, răspunse Adrian, dar cel din dreapta nu mănâncă şi ciuleşte mereu urechile la vânt.

— Ticălosul!

Luă târpanul şi plecă pentru al doilea drum. La fiecare drum aducea doi maldări sub braţe, aşa că seara, la întoarcerea din târg, spunea:

— Era o încărcătură de zece, de douăsprezece, de cincisprezece drumuri.

Şi aceasta, pentru trei, patru sau cinci lei câştig şi cu preţul unor chinuri şi nenorociri fără seamă, cum s-a întâmplat în noaptea aceea.

Era la al şaselea drum şi Dumitru nici nu se depărtase bine, când un nechezat pătrunzător rupse tăcerea şi îl împietri pe loc. Lui Adrian îi îngheţă sângele: el cunoştea furia unchiului. Acesta se întoarse cu mâinile goale, întunecat. Vorbi cu voce blândă calului vinovat, celui din dreapta:

— Ei, Doamne Dumnezeule! N-ăi vrea să-mi faci vreo poznă... Ce-ţi lipseşte?

Îl îngriji, îl mângâie şi, plecând, spuse lui Adrian:

— Stai pe lângă el... îi e urât şi lui□ Nu-l lăsa din ochi.

Numai vreo câţiva maldări să mai tai, ca să nu fim de râsul târgului, şi plecăm.

Dar abia dispăru în deşiş, că se şi întoarse în fugă: calul nechezase din nou!

— Precista mă-ti, acuşi îţi mănânc urechile! Na, dacă-i aşa!

Şi aruncându-se asupra calului, îi dădu un picior în burtă, care răsună dureros. Bietul animal tresări din pricina loviturii şi întoarse capul, pentru a privi cu ochii lui inteligenţi pe acela care îl bătuse. Adrian tremura, ca şi cum ar fi primit el piciorul în pântece. Se rugă de unchiu-său să nu mai dea în cal.

— Să înhămăm, spuse ţăranul, nu mai e nimic de făcut, o să ne dea de gol... Paştele mă-şi, m-a făcut să-mi pierd noaptea degeaba!

Pomină. Era încă întuneric. Dar nici n-apucară să iasă bine din baltă şi calul nărăvaş se opri, nemaivoind să tragă. Tropăi pe loc, umflă nările şi ciuli urechile la vânt. Dumitru rămase pe gânduri.

Adrian îl întrebă:

— De ce face aşa, unchiule?

— Fiindcă-i armăsar şi trebuie să fi mirosit vreo iapă prin împrejurimi; trebuie să fie vreun ţăran pe-aici, aproape, cu o iapă. Ah, o să se sfârşească rău în noaptea asta!

Unchiul Dumitru se închină de trei ori, descoperindu-se: - Doamne, fereşte-ne de nenorocire! Şi scuipă într-o parte: Ptiu, drace, du-te pe pustii!

Luă armăsarul de frâu şi merse aşa o bucată de drum. Deodată, animalul necheză de două ori pe rând în mâna stăpânului său. Omul simţi că i se face părul măciucă. Sângele i se urcă la cap, începu să lovească orbeşte, întâi cu pumnii, cu picioarele, apoi cu un retevei smuls din căruţă şi care se rupse în două.

Calul înnebuni de durere, tovarăşul său se înfricoşă de asemeni, şi ambii porniră într-o goană turbată. Părăsiră drumul şi o luară pe o potecă înţelenită, în care unchiul nu putu să-i mai stăpânească. Armăsarul necheza fără încetare şi târa căruţa spre baltă, în timp ce Dumitru, luptând să-l readucă pe şosea, se vedea covârşit, aproape să fie strivit, cu hainele făcute zdrenţe şi cu un crac de pantalon pierdut în fugă.

Atunci se întâmplă ceva groaznic: tot alergând, Dumitru înfipse târpanul în burta armăsarului, care se opri pe loc. Tăişul sfâşie toată lungimea burţii, care se goli de măruntaie. Animalul căzu ca trăsnit.

Adrian scoase un ţipăt şi leşină peste grămada de stuf. Fu deşteptat de un zgomot de voci. Slab luminaţi de primele licăriri ale zorilor, unchiul Dumitru şi paznicul bălţilor vorbeau în picioare, în faţa stârvului calului ce zăcea într-un lac de sânge, cu maţele rişipite în jurul lui.

— Fii bun, Osman, spunea unchiul, nu mă duce la curte. Am destule belele pe cap, după cum vezi. Hai, fii bun, Osman!

Turcul, uriaş, cu puşca pe un umăr, cu traista de merinde pe celălalt, cu faţa arămie şi păroasă, cu ochii negri şi inteligenţi, încrucişă braţele în faţa nenorocirii şi spuse într-o românească stricată:

— Fimi bun... Nu putem fim buni, bre, Dumitru. Boier plăteşte, boier slujeşte!

— N-o să sărăcească boierul!

— Evet! Boier bogat, mă, Dâmnâzeu chior! Pe urmă, privind cu ochii speriaţi calul înjunghiat, rosti hotărârea care uşură sufletul îndurerat al lui Dumitru. Haide, fugim!

Mă, nu vorbeşti nimic!

Şi întorcând spatele, se depărtă cu paşi greoi.

Dumitru îşi părăsi tovarăşul care îi muncise atâta vreme, se înhamă în locul lui şi luă drumul satului, după ce mai întâi descărcă stuful.

Luceafărul, cu strălucirea sa de opal, se arăta la orizontul însângerat, când Adrian, cu multă greutate, se despărţi de cel mai bun prieten al copilăriei sale, de roibul frumos, cu mersul mândru, cu ochii vii, cu sângele clocotind în vine, care târa cu dispreţ hodoroaga cu patru roate. Copilul urmă căruţa unchiului Dumitru, cum urmezi un dric. Şi, din nou, în deznădejdea sa, se reîntoarse, după douăzeci de paşi, la animalul trântit în iarbă, sărută nebuneşte ochii aceia închişi pe veci şi udă cu lacrimile sale botul pe care îl mângâiase de atâtea ori.

Apoi, mergând de-a-ndăratelea, privi cum spaţiul se măreşte între ei şi „cea mai nobilă cucerire” a omului ignobil, până când locul groazei dispăru.

Convoiul funebru străbătea acum o pădurice de mărăcini, de tufişuri şi de arbuşti. Dimineaţa, orăcăitul broaştelor, cântecele privighetorilor şi mierlelor aţipeau somnoroase. Dar nu tăcuseră de tot, când piţigoiul, prepeliţa, grangurul reluară concertul întrerupt, îmbăiându-se în aerul proaspăt şi curat al dimineţii, pe care îl umpleau cu flecăreala lor veselă şi felurită, cu imnurile lor de slavă către Domnul.

În cer şi pe pământ, viaţa îşi relua cursul, înălţa cânturi sincere, chema la fericire, în timp ce omul semăna moartea şi se scobora mai jos decât vita.

Drumul lui moş Dumitru trecea prin faţa cârciumii fratelui său mai mare, înstăritul moş Anghel. Când se opri, istovit, pentru a bea un pahar, Anghel era demult sculat şi îşi vedea de treburi. Proaspăt bărbierit, cu părul şi barba frumos pieptănate, el alerga de colo-colo, cu mânecile , orânduindu-şi „bateria”. Dumitru intră în prăvălie, ca un automat. Anghel, miop, îşi întâmpină fratele îngânând un cântec, dar numiadecât se dădu înapoi, înfricoşat; de înfăţişarea pământie şi de hainele însângerate ale lui Dumitru.

— Ce-ai făcut, nenorocitule?

Adrian se aruncă de gâtul cârciumarului, plângând:

— A... omorât... armăsarul, unchiule!

Ţăranul, stând pe bancă şi privind pământul, întări: - Da, am omorât armăsarul...

Anghel dezmierdă copilul şi o zbughi afară, ca să se

convingă: văzu hamul din dreapta liber şi calul desperecheat, care îşi pleca trist capul.

Reveni cu paşi domoli, cu faţa galbenă, mut, turnă ţuică şi bău cu fratele său. Acesta îi povesti pe scurt ce se petrecuse şi sfârşi cu glasul stins:

— Iată... Asta e soarta mea. Niciodată n-o să mai am un cal aşa de frumos... Avea numai şapte ani. Pe urmă, privindu-şi mâinile pline de sânge... Am mâncat susai cu oţet şi mămăligă, ca să-l cumpăr. *Am vrut să-l am!* Nu-mi plac gloabele.

Anghel se ridică, în toată mândra lui statură, ţinând mâinile în buzunarul pantalonului:

— Dumitre!... Ascultă: îţi dau calul meu, care nu-i o gloabă... Ia-l îndată!

Celălalt, abătut, cu ochii în pământ, gemu printre dinţi: - Nu vreau calul tău...

Bunul Anghel s-aştepta la acest răspuns. Dumitru nu voise niciodată să primească ceva de la el. Cu toate acestea stărui:

— Haide, nu fii încăpăţânat! Îţi cumpăr unul, dacă nu vrei pe-al meu.

— Ţine-ţi bani...

— Ce ai să faci atunci? Îţi trebuie încă un cal, ca să te hrăneşti.

Sleit, Dumitru murmură cu voce stinsă:

— Ce-am să fac? Ei bine, să-ţi spun: am să încarc puşca cu alice de lup, am să pândesc într-o noapte pe moşierul nostru, în şanţul pe lângă care trece cu gabrioleta, şi am să-i scuip două focuri în şale. Iată ce-am să fac...

— Şi ai să înfunzi puşcăria... - Şi am să înfund puşcăria...

II CODIN

Înainte de a ne muta în curtea aceasta, locuisem mulţi ani de-a rândul în Comorofca, la două sute de paşi de aci. Aşa era mama: se muta dintr-un loc, de îndată ce simţea că bârfelile încep să prindă rădăcini. Şi încă, în ultimii zece ani, am trecut numai prin două mahalele; dar, când eram mic, se întâmpla să ne mutăm de două, de trei ori pe an.

Trebuie, oare, să vă mai spun ce prilej de înfrigurate bucurii erau pentru mine aceste schimbări de cartier? Nici chiar Paştele sau Crăciunul nu mi se păreau împrejurări atât de însemnate. Am cunoscut astfel mahalalele şi uliţele cele mai caracteristice ale oraşului nostru: pe cea rusească, pe cea evreiască, grecească şi ţigănească. Peste tot am făcut cunoştinţă cu moravuri şi cu obiceiuri noi. Mama, care păţise atâtea în viaţa ei, de câte ori îmi vestea sărbătoarea unei mutări - nou prilej de necazuri pentru ea - îmi spunea:

— Fiecare naţie se roagă lui Dumnezeu în felul ei, dar toate îl batjocoresc la fel.

Orice mutat o costa pe mama trei zile de lucru - fără să mai vorbim de oboseală, stricăciuni şi alte neplăceri. Toate aceste neajunsuri o umpleau de mâhnire. Cu câteva săptămâni înainte de termen, cutreiera împrejurimile, cu nasul în vânt, pentru a zări enigmaticul afiş. Cuvintele „de închiriat” le desluşea ca şi cum ar fi ştiut să citească. Pleca dis-de-dimineaţă, venea pe înserate şi nu-mi aduc aminte să se fi întors vreodată fără să găsească locuinţa voită şi fără s-o fi arvunit.

Ajunul mutării era o zi grea, când se curăţau cele două odăi, care erau aproape totdeauna părăsite de fostul chiriaş într-un hal de murdărie de nedescris. Opărea cu apă clocotită tot ce era lemnărie, ca să stârpească ploşniţele, scotea nenumăratele cuie înfipte în pereţi, astupa cu săpun şi pucioasă crăpăturile zidurilor şi găurile şoarecilor, văruia pereţii de două ori şi lipea pe jos. Prefera totdeauna „casă cu pământ”, fiindcă nu avea încredere în scânduri, care ascund cuiburi de ploşniţe.

În fine, în ziua sorocită, avea loc plăcuta călătorie în urma căruţei cu bagaj, când mama ducea cu multă grijă cele două frumoase lămpi ale noastre, iar eu, ceasul deşteptător, singurele

lucruri pe care mama nu le mai împacheta, în urma unui mutat buclucaş, memorabil pentru mine, când a găsit lămpile făcute cioburi şi deşteptătorul stricat.

Aveam doisprezece ani; ne mutasem în noua noastră locuinţă, într-o zi ploioasă de aprilie. Seara, târziu, după ce aşezasem lucrurile de bine, de rău, mama, sleită de puteri, se lăsă să cadă pe marginea patului, în tinda care slujea şi de bucătărie, şi-mi spuse:

— Aşa, băiatu, mamii! Am făcut-o şi pe asta... Ne-am coborât o treaptă mai jos... Iată-ne şi în Comorofca, cea vestită prin „cuţitarii” ei. Dumnezeu să ne apere de rele! Dar a trebuit să viu aici, ca să economisim doi lei pe lună din chirie. Asta face douăzeci şi patru de lei pe an, tocmai cât costă un rând de haine pentru tine. Vezi, să fii cuminte, dragul mamii, cum ai fost şi până acum. În mahalaua asta, lumea e rea; să nu te împrieteneşti cu nimeni. Oamenii se omoară între ei, iar copiii îşi sparg capetele şi îşi rup bruma de haine care le mai au pe dânşii. Să nu te joci cu ei şi nici să nu iei parte la încăierările lor: aş muri de supărare.

Mama era pe atunci foarte strâmtorată. În urma unei răceli, căpătată iarna trecută, zăcuse la pat mai bine de o lună şi îşi cheltuise toate economiile. Dar cum o nenorocire nu vine niciodată singură, când s-a însănătoşit, a găsit o parte din „casele” ei luate de alte spălătorese. Din pricina aceasta, rămânea fără lucru o săptămână pe lună, ceea ce însemna că trebuie să ne restrângem peste măsură, căci mama nu voia să aibă nici un leu datorie la băcan şi nici să se împrumute cu un „braţ de lemne” sau cu o „sită de mălai”, pe care totdeauna uiţi să le dai înapoi. Afară de asta, ţinea să mă îmbrace curat şi să nu mă lase niciodată desculţ. Cu toate că eram, cum se spune, „cu dăsagii în spinare”, făcea dânsa în aşa fel lucrurile, că găsea totdeauna un proprietar care s-o primească cu copilul ei „cuminte” şi cu cele şase găini ouătoare, pe care „le ţinea închise”. Fiindcă pentru mama, afară de mine, bucuria vieţii sale erau găinile şi puii pe care îi hrănea cu fărâmituri şi resturi de pâine ce le aducea de la „casele” ei, precum şi numeroasele flori din sacşii, pe care le îngrijea dimineaţa şi seara, vorbind totdeauna cu ele, lăudându-le pentru frumuseţea lor sau întrebându-le despre pricina tristeţii lor inexplicabile.

O dată pe lună, moş Dumitru şi, la fiecare şase luni, moş Anghel, veneau să ne vadă, aducându-ne ce puteau şi dânşii: lemne, mălai, fasole, dovleci, cartofi, vin şi ţuică. Unchiul Anghel, mai bogat, o întreba pe mama dacă are nevoie de bani, dar ea răspundea

veşnic:

— Nu, frate, mulţumesc lui Dumnezeu. Omul când e muncitor şi sănătos, nu duce lipsă de cele trebuincioase.

Aceasta era starea noastră, când ne-am mutat în Comorofca, dar starea Comorofcei era mai rea, chiar şi decât a noastră.

Înfăţişarea mahalalei s-a schimbat puţin în ultimii zece ani. Pe atunci era un fel de maidan ţigănesc şi, ă, singura mahala în care poliţia nu îndrăznea niciodată să pătrundă noaptea. Eu nu ştiam nimic din toate astea, dar am aflat cum stau lucrurile chiar din ziua instalării noastre.

Vecina din dreapta, o prietenă din copilărie a mamei, precum şi buna văduvă care ne închiriase cele două odăi, veniră să ne ajute, luară masa cu noi şi povestiră tot ce trebuia, ca să mă pună la curent cu viaţa de mahala. Ele o plânseră pe mama:

— Păcat, biată Joiţo, că ai ajuns aici! E adevărat că n-ai fată mare, şi nici flăcău care să se bată pentru ibovnicele din mahala. Dar aici e un loc tare rău ca să creşti un copil, chiar când e cuminte ca al tău. Închipuieşte-ţi, dragă, că puştanii noştri se mândresc să urmeze pilda celor mari; la treisprezece ani, fumează, se îmbată, dezvirginează codancele şi scot cuţitul pentru o nimica.

Toată ziua aceea n-au făcut decât să descrie mahalaua, iar mama, temându-se să nu aud lucruri care „nu erau pentru copii”, îşi încrunta sprâncenele şi nu înceta să facă femeilor semn cu cotul, ori cu piciorul, ca să tacă.

Dar ceea ce m-a făcut să ciulesc urechile şi mi-a deşteptat curiozitatea, a fost atunci când, seara, la ceai, au început să vorbească pe şoptite de vecinii noştri din stânga. Stam prea departe ca să pot auzi bine şi nu voiam să fiu indiscret, ca să n-o supăr pe mama. Cele două cumetre holbau ochii şi luau o înfăţişare îngrozită, îşi muşcau buzele, oftau şi dădeau din cap. Cuvintele: „mama Anastasia”, „Codin”, „biata femeie”, „bătăuş” reveneau fără încetare în povestirile lor. Am înţeles că un om rău, numit Codin, ieşise din închisoare; că omul acesta era spaima mahalalei, căuta cearta unora şi altora şi dădea cu cuţitul.

În seara aceea, m-am culcat îngrozit; mult timp n-am putut să adorm. Pereţii răspândeau un miros sănătos de

proaspăt, dar din pardoseală - acoperită cu un strat prea gros de lut şi balegă - se ridica o duhoare nesuferită, care îmi făcea greaţă.

Primele zile în Comorofca n-aduseră nimic nou.

Mergeam la şcoală, care era departe. La prânz, mâncam în clasă, laolaltă cu alţi copii săraci, care locuiau ca şi mine la marginea oraşului. Dar duminica următoare plecai în recunoaştere şi descoperii o lume cu totul nouă.

Piaţa Comorofcei se înfăţişa ca un teren vast, în amfiteatru, oval, cu două ieşiri la extremităţi: una spre abator - puţin umblată - cealaltă, spre cazarma de cavalerie, în direcţia oraşului şi a portului. Piaţa avea o întindere de cel puţin două hectare şi, de jur împrejur, se înşirau în neregulă casele mici cu faţadele văruite în galben, împroşcate cu noroi. Ferestrele erau vopsite albastru sau verde-aprins. Curţi desfundate; porţi şi garduri aplecate, în mijloc era maidanul de gunoaie, movile de murdării, gropi şi băltoace cu apă verde, în care zăceau stârvuri de pişici, de câini, de găini şi de purcei, pe care le sfâşiau porcii mari, flămânzi, ce se bălăceau în mocirlă şi scormoneau cu râtul. Ah, priveliştea aceasta nu-mi plăcea deloc!

Casa noastră era la marginea ovalului ce ducea la cazarmă şi în oraş. Aproape în faţa ferestrelor, în partea opusă rondului ce servea de teren de exerciţii pentru cavalerie, se afla vestita cârciumă a văduvei Anghelina, pe care teribilul Codin o făcuse renumită şi care a fost închisă de poliţie, după a doua şi ultima sa crimă. Acolo beau şi jucau tineri, în ritmul unei caterince care urla jalnic un cântec nou; iar în faţa cârciumii stăteau băieţi de toate vârstele, îmbrăcaţi de sărbătoare, cu cămaşă curată, fumau şi mâncau seminţe de floarea-soarelui - pizmuind pe cei dinăuntru, cărora le dădea mâna să joace şi să se îmbete.

Era într-o după-amiază. Soarele, pe care până atunci îl socotisem un prieten bun, dogorea de rândul acesta deasupra gunoaielor, ridicând miasme îngrozitoare, mai ales din varza acră putrezită, care, o dată cu venirea primăverii, se arunca în stradă cu butoaiele. Ochii mei, dezgustaţi, cătară spre abator, unde se vedeau în depărtare întinse câmpii înverzite. Alergai spre aceste câmpii.

Înaintea fiecărei porţi, de-a lungul drumului desfundat, femeile pălăvrăgeau, stând pe vine şi mâncând seminţele pe care vânzătoarele lipovence le vărsau în poalele şorţului. Mă priveau stăruitor, ca pe o noutate; aveau dreptate: într-adevăr, eram Singurul băiat curăţel, încălţat şi care purta guler. Zeci de copii, alergând pe maidan ca nişte apucaţi, se jucau, cu capul gol, desculţi, zdrenţăroşi, murdari, sfrijiţi şi răi. Am roşit până la urechi, zărind pentru întâia oară organele lor genitale, pe care unii, în goliciunea lor, le lăsau să

se vadă.

Abia părăsii ultimele case din mahala, că un aer proaspăt, cu miros de primăvară caldă şi timpurie, mă învălui.

Buruienile sălbatice crescuseră peste tot, vesele şi îmbelşugate. Atunci băgai de seamă că între mine şi abator era un şanţ imens, urmă a vechilor fortificaţii ale Brăilei, pe unde trenul trecea, strâns între două coaste acoperite cu iarbă şi brăzdate de poteci.

Într-o clipă, uitai tot dezgustul de maidanul Comorofcei. Luând-o pe una din aceste poteci, alergai vesel, cu braţele deschise, strigând:

— Ce frumos e aici!

În momentul acela, auzii că cineva mă fluieră din spate.

Mă întorsei: un om întins pe iarbă îmi făcea semn să mă apropii. Mă dusei la el. Era un mahalagiu cam de vreo treizeci de ani, gătit în straie de sărbătoare, luxos chiar, aş putea spune, un lux baroc şi popular.

De statură atletică şi cu o înfăţişare impunătoare, omul stătea rezemat într-un cot şi îmi surâdea binevoitor. Faţa lui, deformată din pricina obrajilor prea muşchiuloşi, avea o mulţime de urme de tăieturi lăsate de brici, sângerânde încă şi pansate cu foiţe de ţigară. Mustaţa o avea neagră şi tare răsucită; părul soios de unsoare parfumată şi pieptănat mitocăneşte. Rămas în giletcă, după ce-şi aruncase haina în iarbă, părea mândru de pieptarul şi manşetele vărgate cu galben şi alb, precum şi de vesta şi pantofii lui brodaţi cu fir şi lână multicoloră. Sub toraxul său herculean era încins cu un brâu lat, de lână albă, din care ieşea mânerul unui cuţit vârât în teacă. Lângă el, o pălărie nouă şi un ciomag noduros, de corn afumat.

Dacă n-ar fi avut nişte ochi atât de cruzi şi o talie de bătăuş, neobişnuită, aş fi zis că aveam în faţa mea unul din acei numeroşi muncitori din port, cărora li se spunea „vagonari” - crai, beţivani şi zurbagii, în toate zilele de sărbătoare.

Nu ştiu pentru ce, cu toată aversiunea pe care o aveam de viaţa lor plină de ticăloşii, mă temeam mai puţin de oamenii aceştia, decât de câte o puşlama care zvârlea bine cu piatra - şi mă simţeam atras de taina existenţei lor zbuciumate, fără ca până atunci să mă fi apropiat de ei.

Mersei cu curaj spre omul care mă chema şi-mi scosei pălăria.

— Spune-mi, piciule, o să fii aşa de drăguţ, să-mi duci biletul ăsta la casa de colo? Şi fără să aştepte răspunsul meu, îmi arătă: Acolo, la stânga, a treia casă după colţ; întrebi de Irina şi aştepţi să citească şi să răspundă: da sau nu. Atâta tot. Hai, du-te, băiatule, şterge-o!...

Alergai cu plăcere.

La casa arătată, întrebai de Irina şi îndată se arătă o fată foarte frumoasă, îmbrăcată de duminică, dar cu ochii ânşi şi cu privirea rea, bănuitoare, îmi răspunse, întorcându-mi spatele:

— Voi vedea... nu ştiu... spune-i că nu ştiu.

Adusei răspunsul. Omul îşi muşcă buzele şi scrâşni din dinţi, în timp ce muşchii obrajilor se umflau, schimonosindu-i figura. Dar, numaidecât, pe urmă, pe faţă îi strălucea un surâs de călău cumsecade. Spuse cu voce domoală:

— Stai să-ţi dau gologanul tău!

Scoase din buzunar o pungă de canava cu ciucuri şi cu mărgele, din acele pe care le lucrează deţinuţii, şi-mi întinse un ban de aramă.

— Mulţumesc, domnule, spusei eu, nu primesc... Mirat peste măsură, lăsă să-i cadă mâna cu gologanul.

— Nu primeşti? De ce?

— Fiindcă mama mi-a spus că nu trebuie să primeşti nimic, atunci când faci un servici cuiva...

— I-auzi dumneata! Asta e ceva nou pentru mine! Se aşeză în capul oaselor. Ia spune-mi, micule, nu te-ai rătăcit cumva prin Comorofca? Cine e mama ta? Unde staţi?

Cum te cheamă?

Îmi veni să râd de mutra lui nedumerită şi de potopul de întrebări cu care mă asalta. Fără să şovăiesc, îi povestii totul. Când îi spusei numele proprietăresei, izbi iarba cu palma lui grea şi zise:

— Drace! Suntem vecini. Mă numesc Codin. Ai auzit tu de Codin?

Nu ştiu dacă bietul om îmi spusese numele său faimos, ca să-mi facă plăcere; dar ştiu că eu m-am dat un pas înapoi, auzindu-l! Ăsta e Codin?

Într-adevăr, avea înfăţişarea renumelui său... Ruşinat de mişcarea mea, vrusei să par liniştit, dar el băgă de seamă.

— Ah! făcu el, şi se ridică mare cât un coş de fabrică, şi tu te temi de mine? Şi pentru ce, hai? Spu-ne-mi, băiatule, pentru ce? Ţi-am făcut vreun rău, ţie, sau maică-ti?

Nu puteam să-i spun că lumea zicea de el că e un ucigas. Mă apucă de bărbie:

— Ştii tu ce se cheamă să faci rău cuiva? - Să-l faci să sufere, răspunsei eu.

— Nu, piciule... Nu ştii. Răul, singurul rău este nedreptatea: prinzi o pasăre şi o bagi în colivie, sau, în loc să dai grăunţe calului, te pui cu ciomagul pe el. Astea sunt nedreptăţi. Mai sunt ele şi altele. Şi tu, te-ai speriat când ai auzit că eu sunt Codin? Vezi, mititelule, mi se pare că tu nu eşti ca cei de pe la noi: eşti primul copil pe care l-am auzit zicând că nu trebuie să primeşti bani, atunci când faci un servici. Să-ţi trăiască măicuţa! Ştii că te învaţă lucruri frumoase? Aici, la noi, se întâmplă pe dos: cui îi dai un ban, îţi cere doi... Mă simt fericit să ştiu că sunt vecinul tău. Un băiat aşa de subţire ca tine!... Aşa ceva, în mahalaua noastră, se vede mai rar decât elefanţii.

Şi spui că te cheamă Adrian? Ei bine, Adriane, vrei să fim prieteni? Îmi vei spune şi mie ceea ce Dumnezeu şi maica ta te-nvaţă, iar eu îţi voi spune ce ştiu. Căci ştiu şi eu multe, frate Adrian, dar sunt o vită, o vită care poate să spargă piatra cu pumnul.

Codin îşi învârtea în cap ochii lui mici, vii şi inteligenţi, şi, cu toate că n-avea nimic plăcut în faţa lui vânjoasă, osoasă şi brutală, mă atrăgea totuşi printr-o forţă, o voinţă împotriva căreia nu mă puteam apăra. Dar ceea ce contribuia să îndulcească chipul acela cu fălci de fiară, dându-i o înfăţişare, ca să zic aşa, omenească, erau dinţii săi albi, de o albeaţă şi regularitate desăvârşită. Când se arătau dinţii aceia, în râsul său deschis şi scurt, răspândeau o lumină neaşteptată, gonea teama şi impunea încrederea.

Cele ce îmi spunea el despre delicateţea purtării mele, nu era nou pentru mine. Mă uimea însă dorinţa lui de a dobândi prietenia mea şi nevoia de a apărea în ochii mei altfel ât se vorbea despre dânsul. Pentru vârsta mea, eram un băiat dezgheţat, dezvoltat şi îndrăzneţ, îi răspunsei:

— Nu pot să-ţi făgăduiesc nimic, înainte de a o întreba pe mama.

Păru întristat.

— Nu, spuse el. Dacă-i aşa, mai bine să nu-i spui nimic; aş fi voit să judeci tu, singur. Mama ta nu poate să gândească altfel decât toată lumea. Atunci, adio Adrian, şi-ţi mulţumesc pentru servici...

Se depărta, târându-şi ciomagul, cu haina pe umăr, cu braţele depărtate de corp, ca atleţii.

Noaptea care a urmat acestei neobişnuite întâlniri, a fost plină de chibzuieli. N-am spus nimic mamei, eram foarte tulburat. Prin firea mea, eram înclinat să mă apropii de persoane mult mai mari decât mine. Prietenia băieţilor de vârsta mea, care se adunau pentru a forma echipe de bătăuşi, îmi era neplăcută. Vrăjmăşia lor, faţă de oricine, era aşa de firească, încât era de-ajuns ca un băiat din altă mahala să treacă pe la noi, pentru ca imediat să fie lovit cu piatra. Pe mama o înspăimântaseră, iar pe mine mă puseseră pe gânduri.

Din pricina aceasta sporise dorinţa mea de a-mi face prietenii alese. Mi se părea foarte firesc să fiu prietenul unei persoane de trei ori mai în vârstă decât mine. Iată pentru ce propunerea lui Codin venea cum nu se poate mai bine. Dar, Dumnezeule, omul acesta care trecea drept un bătăuş, acest fost puşcăriaş, de ce şimţea el nevoia unei prietenii gingaşe, când tot trecutul lui era încărcat de violenţe? Şi, din moment ce toată lumea o afirma, aceasta nu putea fi o născocire. Eram prea tânăr, ca să judec temeinic, mă munceam din greu ca să lămuresc întrebările pe care mi le puneam. De ce căuta el prietenia mea? Şi ce-i păsa lui, dacă un băiat este delicat sau necioplit? Şi, mai ales, cum putuse el să-şi dea seamă de caracterul meu, dintr-un fapt atât de neînsemnat?

Eram foarte nedumerit, dar doream atât de mult să dezleg această problemă, încât mi-am pus în gând ca în zilele ce vor urma acestei duminici, să pândesc toate mişcările lui Codin. Aceasta ţinu mai bine de o lună.

Seara, înainte de a se întoarce mama, eram afară. De cum se înnopta, cârciuma Anghelinei se umplea de muncitori din port, care veneau „să se refacă”, încovoiaţi de muncă grea, plini de praf, cu umerii zdrobiţi de saci, dar toţi tineri şi voinici, având în buzunar „zile”, de patru ori mai mari decât cele mai bine plătite zile de lucru, se „refăceau”, dând pe gât, pahar după pahar, un rachiu tare sau un vin îndoielnic. Fără întrerupere erau aruncate pe grătar grămezi de obleţi vii, care răspândeau un miros îmbietor de friptură. O dată cu stelele se iveau lăutarii; pe urmă, o parte din cheflii, cei mai nărăvaşi, începeau o beţie cumplită. Atunci, în mijlocul cântecelor şi al jocurilor care făceau să se cutremure pământul, care răsturnau mesele, cu farfurii cu tot, „prietenii”, fără veste, îşi aduceau aminte de duşmănii adormite, de insulte şi răzbunări datorate, îşi aduceau aminte, aşa deodată, că o petrecere n-are haz, fără fălci rupte, capete sparte, câte un ochi scos sau câte un nas pocit. În sfârşit, duminica şi zilele de sărbătoare erau cinstite cu sânge mai îmbelşugat, acela care

ţâşnea dintr-o inimă atinsă de vârful cuţitului, sau care curgea cu maţe cu tot, dintr-o burtă spintecată.

Codin nu lipsea niciodată din mijlocul acestor „partide”. Lua parte, dar în felul lui. Mai întâi, el era „uriaşul portului”, era Codin: prin talia lui de doi metri, prin capacitatea lui de muncă, prin tăria lui la bătaie, prin anii lui de puşcărie, dar, totodată, şi prin „înţelepciunea” lui (vă rog să nu râdeţi), prin „valoarea lui morală”.

Această „valoare morală” era tălmăcită de mahala în felul ei. Cei ce-l cunoşteau, spuneau: „Nimeni nu ştie să o burtă sau să înjunghie o inimă *„pe mai bună dreptate* decât Codin„. Sau: ”Codin nu e de temut; nu e un târâie-brâu". Într-adevăr, am văzut aceasta eu însumi: Codin era cel din urmă om de care să te îngrozeşti, dar cel dintâi de care trebuia să te temi.

Mânca şi bea „cât şapte”, iar aceşti şapte la un loc. fără arme, nu l-ar fi putut doborî. Tăcut ca un urs, sta în faţa cârciumii, cu piciorul pe un scaun, cu o floare de muşcată la ureche, şi, curat îmbrăcat - deşi descărcase el singur două vagoane - făcea să dispară în gura lui de cimpanzeu, cu o eleganţă de căpcăun, zeci de obleţi şi alte zeci de bucăţi de ficat prăjit, golea cinci litri de vin, „cât ai ţesăla un cal”, sau „ai scărpina o muiere”, iar în vremea asta, nu pierdea o notă scoasă din vioara care-i miorlăia la ureche, nici o intonaţie din cântecul plângăreţ al prietenului său Alexe.

Alexe? Faima acestuia nu era atât de mare ca a lui Codin; era cunoscut însă pentru prietenia ce-l lega de Codin. Nu puteai să rosteşti numele unuia fără ca, numaidecât, să te gândeşti la celălalt. Ba mai mult: după cum şarpele cu clopoţei îşi trădează prezenţa după zgomotul pe care îl face cu coada, tot aşa Codin, în toropeala nopţilor de vară, se anunţa de departe trecătorilor paşnici, prin vocea feminină, urcată, dar răsunătoare şi frumoasă a lui Alexe - fiindcă se ştia că Alexe nu cânta niciodată decât pentru Codin.

Plăpând, viclean şi iute ca o veveriţă, Alexe, mult mai tânăr decât prietenul său, de o frumuseţe searbădă, lipsită de bărbăţie, se ţinea nemişcat şi cataleptic, tot timpul cât cânta, rezemat de umărul lui Codin. Cu ochii închişi, cu gâtul întins, cu ţigara uitată şi consumându-se între degete, Alexe nu mişca nimic din trupul său, afară de buze, de bărbie şi de mărul lui Adam, care funcţiona ca şi culisa trombonului. Această atitudine era atât de ă, încât mulţi din cei de faţă aveau prostul gust de a râde; gustul acesta le trecea, de obicei, atunci când primeau un pahar de vin în plină faţă, de la Codin, în semn de avertisment; după acest gest generos în favoarea

unui biet neştiutor, Codin îi arunca în cap tot ce se găsea pe masă. Cu prietenia lui Codin se mândreau mulţi bătăuşi, într-adevăr el împrumuta multora, atunci când credea de cuviinţă, pumnul său, înarmat câteodată cu ciomagul lui groaznic (dar niciodată cuţitul). Totuşi, nimeni nu-şi amintea să fi văzut la masa lui - masă de cinste - pe alt comesean afară de singurul său prieten, Alexe. Era mare cinste, să poţi măcar ciocni cu Codin şi să stai la masa învecinată.

Amestecat printre băieţii de mahala (fără să fiu din banda lor) mergeam, ca şi ei, să văd spectacolul gratuit pe care îl dădeau oamenii aceştia, care îşi împărţeau viaţa între o muncă grea şi o petrecere adesea îngrozitoare. Mergeam împreună, dar cu scopuri deosebite: ei, ca să înveţe cum se bea vârtos, cum se înjură şi cum se bate; eu... Ce căutam eu oare în mijlocul acestor eroi? Nici eu nu ştiam pe-atunci prea bine, dar puteam fi văzut în fiecare seară, rezemat de unul din salcâmii care mărgineau trotuarul cârciumii, urmărind toate mişcările lui Codin. Când acesta m-a zărit pentru întâia oară, ascuns în dosul copacului, mi-a făcut cu ochiul, surâzând ca un taur binevoitor, şi a dus degetul la gură, ceea ce însemna: „Ce ştii tu, rămâne între noi!” După acest prim contact public, de câte ori mă descoperea printre gură-cască, mă saluta pe furiş, ducând un deget la borul pălăriei. O dată, fiindcă îndrăznisem să mă aşez şi eu la capătul uneia din băncile cârciumii, pe care le acaparaseră micile puşlamale, unul din ei mă ghionti şi mă trânti jos. Vai de el, sărmanul! Codin sări ca o panteră, îl înşfacă de mijloc şi, după ce îl ridică cu o mână sus de tot, îi dădu drumul ca unui burduf brânză. Dintr-o dată, devenii celebru în toată vecinătatea. Codin, vestitul Codin ţinea la mine! Eram deci cineva de temut! Îi datoram deci o vizită de mulţumire. I-o făcui. În viaţa mea de şcolar, numai joia era mai frumoasă decât duminica, fiindcă, în tot timpul săptămânii, nu aveam alte clipe atât de lungi şi de plăcute în care să fiu în întregime stăpân pe mine şi pe lumea mea. Şi aceasta, nu fiindcă mama m-ar fi împiedicat vreodată să mă duc acolo unde aş fi voit, ci pentru că ştiam că duminica şi în zilele de sărbătoare ea era fericită să-şi petreacă ceasurile de odihnă în tovărăşia mea. Stând, deci, toate duminicile acasă, nu-mi rămânea decât joia ca să mă îmbăt cu acel har dumnezeiesc care este conştiinţa de-a fi cu totul liber, descătuşat chiar de dragostea tiranică a mamei.

De obicei, portul şi Dunărea erau ţinta plimbărilor mele preferate de joi. Vara, portul mă atrăgea pentru munca uriaşă care se depunea acolo; mi se părea că toată această frământare de fiinţe şi de

lucruri trăia numai pentru plăcerea mea. Iarna, prin impunătoarea singurătate a cheiurilor deşerte, prin albeaţa neîntinată şi, mai ales, prin înspăimântătoarea oprire a fluviului sub zăbranicul său de gheaţă.

Şi, totdeauna, fără să mă grăbesc, fără să alerg, ba întârziind dinadins momentul în care trebuia să am în faţa mea priveliştea îndelung dorită, mă îndreptam către ţintă, trăind cu intensitate fiecare clipă.

În dimineaţa aceea, îmi lipsea însă pacea sufletească obişnuită şi asta numai fiindcă mă duceam să caut pe Codin, fără să ştiu de ce. Îmi dădeam seama că nevoia de a-i mulţumi nu era decât un pretext. Demult simţeam o aprigă dorinţă de a privi, încă o dată în ochii lui mici şi aprinşi. Coborâi prin vadul Danubiului şi începui să merg de-a lungul nenumăratelor „poşte” de încărcare, unde oameni-furnici cărau grânele către hambarele plutitoare.

Cercetai cu de-amănuntul fiecare „poştă”, la ducere şi la întoarcere, fără să-l găsesc pe Codin. Să lucreze, oare, printre magazii? Nu aveam chef să-l caut atât de departe şi, dezamăgit, mă aşezai pe o bârnă, aproape de ultima „poştă”, cu spatele la muncitori şi cu faţa spre fluviu. Timpul era foarte frumos, dar faptul că nu-l găsisem pe Codin, îmi stricase toată plăcerea. Aşa că mă plictiseam la soare, urmărind cu privirea o coropişniţă care, Dumnezeu ştie cum, îşi părăsise grădina şi ajunsese până la mine, când, deodată, o pietricică de prundiş se rostogoli la picioarele mele. Mă întorsei şi-l văzui pe Codin, la zece paşi de mine - dar, Dumnezeule, în ce hal era! Abia l-am recunoscut, în izmene, ca toţi hamalii, desculţ şi cu capul înfăşurat într-o basma, pieptul şi braţele lui păroase n-aveau nimic omenesc, ci semănau mai curând cu ale unui urs.

Mă ridicai, iar el, mulţumit că mă vede, se apropie cu un pas sprinten şi îmi întinse mâna sa, în care a mea se pierdu ca într-o oală:

— Salutare, fratello! spuse el cu o voce dulce, care în gura lui răsuna cam aşa: „Sunt un miel care se hrăneşte cu lupi”.

— Am venit să-ţi vorbesc, domnule Codin! zisei eu la iuţeală, atât mă temeam să nu-i întorc spatele şi să fug.

— Ah! Exclamă el, ştergându-şi cu batista sudoarea de pe corp. Vrei să-mi vorbeşti? Ei bine: *nu primesc.*

Rămăsei uimit. Îl privii. Eram mare pentru vârsta mea, totuşi Codin era atât de înalt, încât mă durea ceafa, uitându-mă la el.

— Nu primeşti? De ce?

— Pentru că dacă tu ai o mamă care te învaţă lucruri frumoase, şi eu am una - viaţa mea - care mă învaţă, când poate, lucruri tot atât de frumoase. De pildă, că nu trebuie să te porţi cu un prieten ca un judecător de instrucţie, cum faci tu, numindu-mă „domnule” şi spunându-mi „dumneata”.

— Nu ştiam...

— Să ştii, fratello! La puşcărie şi între prieteni nu se spune „dumneata”. Aşa că, zi-mi Codin.

Cu aceste cuvinte, mă luă de umeri şi mă scoase afară din vuietul portului. Abia şimţeam braţul lui rezemându-se pe umerii mei: ai fi zis că e braţul unui copil.

— De ce mă cauţi, Adrian? Te întreb, deşi te aşteptam.

— Adevărat? spusei eu, fericit. Cum asta? - Uite aşa: te aşteptam...

— Pentru întâmplarea din seara trecută?

— Pentru multe: tu eşti slab, acolo unde eu sunt tare şi eşti tare, acolo unde eu sunt slab... Nu-i aşa, fratello?

Râsei şi aprobai din cap, dar aceasta mi se păru mai degrabă o glumă. Dacă ar fi adăugat: „Ne vom sprijini unul pe altul”, m-aş fi simţit strivit pe loc.

Eram pe malul apei. El îşi spălă picioarele şi corpul până la brâu, apoi luă de sub o barcă răsturnată o legătură din care îşi scoase hainele şi se îmbrăcă.

— Nu mai lucrezi, Codin?... spusei eu, tutuindu-l cu îndrăzneală.

— Nu... mi-am trecut sacul...

Se pieptăna privindu-se într-o oglinjoară de buzunar.

— La ora nouă, îţi treci sacul?

— Da, uneori. Te miră?

Într-adevăr, aceasta mă miră. „Sacul” era munca cea mai bine plătită. Ştiam că pentru a-l „apuca” dis-de-dimineaţă, se dădeau lupte, şi că, cei slabi, dacă nu „li se trecea sacul”, rămâneau fără lucru. Dar cine oare îşi trecea sacul la nouă, după ce-l luase din zori?

Căutam explicaţia în ochii vii ai lui Codin. Îmi răspunse

şiret, periindu-şi mustaţa:

— Nu-mi place să muncesc decât pe răcoare. - Nu-i acesta adevărul, Codin!...

— Ei, mânzule, dacă vrei să ştii adevărul, vino cu mine într-o zi, pe la patru dimineaţa, şi o să vezi cum se împart sacii... Atunci vei cunoaşte adevărata înfăţişare a lumii.

Aţâţat, strigai:

— Mâine vreau să văd! Pe urmă, gândindu-mă bine, adăugai. Există o piedică: cum voi putea ieşi, fără să fiu văzut de mama? Trebuie doar să trec prin odaia ei.

Codin întrebă:

— Te culci în camera de la stradă, nu? Ei bine, te voi scoate pe fereastră...

— Dar ferestrele au drugi!...

— Oh, drugii! spuse el dispreţuitor. Numai mamă-ta să nu aibă obiceiul să se uite în odaia ta, înainte de a pleca la lucru.

— Nu, pleacă chiar foarte încet, ca să nu mă trezească. - Bun de tot!... Atunci pe mâine, fratello. Dar... parcă voiai să-mi spui ceva?

— Da... Dar lasă pe altă dată, când vei fi mai puţin grăbit...

— Bine! Şi... ştii Nici o vorbă!

Spunând aceasta, îşi duse arătătorul mânii stângi la gură, în timp ce cu dreapta o strânse pe a mea călduros şi gingaş.

Bucuria, tulburarea şi grija de a mă trezi la timp, m-au făcut să petrec o noapte agitată. Auzisem bătând aproape toate orele, apoi cântecele cocoşilor şi gălăgia beţivilor. Eram gata îmbrăcat, când zorile îmi luminară fereastra. Puţin după aceea, Codin se opri în faţa ei şi o astupă de tot cu corpul lui de uriaş. Deschisei şi încercai să mă strecor printre gratii. Cei doi drugi nu cereau decât să fie puţin lărgiţi. Codin abia îi atinse cu mâinile, şi cedară, ca şi cum ar fi fost din cauciuc. După ce trecui, îi îndreptă la loc. Era răcoare... Pretutindeni porţile se deschideau şi salahorii se îndreptau grăbiţi spre port. De departe, se auzeau căruţele coborând vadurile, cu un zgomot ritmic şi impresionant.

Codin părăsi strada Carantinei şi începu să urce poteca ce înconjoară pe la spate cazarma de cavalerie şi trece pe lângă movila de bălegar a regimentului. Aici platoul e drept deasupra Dunării; nu este frecventat decât de soldaţi. E locul nesfârşitelor grajduri şi al depozitelor de nutreţ.

Santinelele, cu puşca la umăr, făceau de gardă, tăcuţi. Codin se opri.

— Să aşteptăm aici puţin, spuse el încet. O să vie Alexe! Îl ştii pe Alexe! A îmbrăcat de trei ani *haina dracului*... Din fericire, face cu schimbul. Aşa mai merge. Nu stă decât o săptămână, pe lună, la cazarmă. Acum trec pe la el, fiindcă ar putea să aibă nevoie de bani sau de tutun, înţelegi, mânzule; gura e cea mai mare

nenorocire a omului, cere mereu!

Codin vorbea cu voce caldă, dar faţa lui era încruntată. Ochii-i păreau duşmănoşi. Mă siliră să întorc capul.

Eram prin iunie... În faţa ochilor noştri, răsăritul îşi pierdea culoarea purpurie şi scălda pământul într-o lumină dulce şi mângâietoare. Jos, portul începea să se vadă limpede. Deodată, o trompetă rupse tăcerea cu sunetele sale metalice. Tresării, ca şi cum aş fi fost împuns în inimă, şi un val de bucurie mă cuprinse. Gornistul, înfipt în mijlocul curţii, avea instrumentul îndreptat către soarele ce strălucea în dosul sălciilor din mlaştini, şi nesfârşitele modulaţiuni ale *Deşteptării* păreau tot atâtea laude aduse zilei care se năştea, îmi oprii respiraţia... Imnul acesta matinal făcea să-mi vibreze tot corpul. Soldatul îmi părea un erou răzbunător; răsunetul apelului său domina în aşa măsură viaţa, încât îmi închipuiam că tot universul îl asculta! Când goarna încetă, mi se păru că inima mi se rupe şi se rostogoleşte în pântece. Izbucnii în plâns.

Umilit că slăbiciunea mea avusese un martor, care, fără îndoială, va râde de mine, întorsei spatele lui Codin. Dar, surpriză! Punând mâna pe umărul meu, o mână de pe care cu greu o suportam, el îngână cuvinte sugrumate de lacrimi:

— Fratello... fratello... vezi?...Nu-ţi spuneam... ieri... că, şi eu... şi eu sunt slab! Fratello, nu-mi întoarce spatele...

Când ajunserăm între marile magazii cu faţadele întunecate şi cu porţile zăvorite, de pe linia a treia a portului - linie ocupată de un nesfârşit lanţ de vagoane cu cereale - încă nu se luminase bine. Sondorii rupeau plumburile, împingeau cu iuţeală porţile şi săreau dintr-un vagon într-altul, ca nişte veveriţe, având în mână micile sonde, nu mai mari decât nişte eprubete, iar buzunarele pline de mostre. În faţa unui depozit cu poarta căscată şi neagră, o mulţime înghesuită, nerăbdătoare, urla să fie primită la lucru, cu o furie care îmi amintea grohăitul porcilor în faţa jgheabului. Un om cu mutra posomorâtă şi cu glasul tunător, suit pe o grămadă de saci, forma „poştele” şi le trimitea la muncă. Dând din coate cu putere şi înjurând năprasnic, cei mai voinici se impuneau şi izbuteau să „apuce sacul”, pe când cei piperniciţi se învârteau neputincioşi, strigând că stau de mult fără lucru şi că s-au săturat.

Codin mă lăsă câteva minute să privesc această gloată, apoi, luându-mă de braţ, îmi şopti la ureche:

— Aici vătaful îşi alege oamenii pe sprânceană, numai dintre ai lui, cei care îl linguşesc şi îi plătesc să bea. Sunt mulţi nenorociţi

care aşteaptă rândul, de la două dimineaţa.

Înţelegi, trebuie să se mulţumească cu ce „cade”, fiindcă sunt slabi. N-au pumnul destul de greu ca să facă, uite aşa... Şi, cu faţa întunecată, cu fălcile strânse, porni domol, ca un elefant, spre mulţimea gălăgioasă. Mă urcai repede pe scara unui vagon şi privii. Fără să spună un cuvânt, îşi croi drum printre trupurile omeneşti ca printr-un tufiş de stuf. Zărindu-l, vătaful îşi potoli glasul şi şcările, iar pe figura lui se ivi un surâs. Îl văzui întinzând lui Codin o mână, pe care acesta abia o atinse, dar n-am putut auzi nimic din cuvintele lor, atât era zgomotul de asurzitor. Din ce în ce mai uimit, îl văzui pe Codin chemând mai mulţi hamali amărâţi şi distribuind fiecăruia câte un sac, pe care ei îl apucau ca pe-o pâine caldă. Alţii strigau:

— Şi mie, Codin, şi mie, că-mi mor copiii de foame! Codin, cu fălcile încleştate, se uita încruntat în jos, îl examina o clipă şi-i arunca sacul, în timp ce vătaful turba şi tăcea chitic. Când termină, Codin ieşi din mulţime şi mă luă cu el într-un loc singuratic:

— Frate Adrian, acum poţi; să te duci la şcoală şi să spui profesorului tău ce-ai văzut aici. Într-un sfert de oră, ai învăţat mai mult decât în zece ani de şcoală. Ai văzut *adevărata faşă a lumii!...*

Voi să mă părăsească. Îl luai de mână:

— Codin, eşti mulţumit? - De ce să fiu mulţumit? - Că poţi face binele.

Îşi plecă fruntea lui strâmtă şi încruntată şi spuse ursuz:

— De ce mă întrebi asta?

— Ca să ştiu dacă eşti bun.

— Nu! Nu sunt nici bun, nici mulţumit.

— Dar binele pe care îl practici te face iubit, şi trebuie să te îmbuneze.

— Sfinte Dumnezeule! ţipă el, cu pumnii strânşi. Eşti un dobitoc! Binele pe care-l faci, nu înseamnă nimic, fiindcă dragostea interesată nu ţine de cald!... Aşa că nu mă iubeşte nimeni! Dimpotrivă, sunt duşmănit cu ură de moarte!

Îşi acoperi cu mâna faţa lui roşie, furioasă, ca şi cum ar fi fost cuprins de ruşine; în clipa următoare, reluă liniştit:

— Ah! sărmane prietene, iartă-mă! Te-am supărat, nu?

Am făcut-o, fiindcă m-am necăjit că n-ai înţeles nimic.

Nu, nu înţelegeam, nimic. Eram tulburat. Codin îşi făcu o ţigară, o aprinse şi trase cu putere în piept. Lăsând apoi să iasă fumul, deschise o gură enormă, care îi dădu o înfăţişare de urangutan. Deodată, ca şi cum ar fi voit să mă bată, mă apucă cu o

mână de umăr, iar cu cealaltă îmi arătă pădurea de sălcii care se zărea pe malul din faţă, şi-mi spuse:

— Vezi colo? Ei bine! cred că acolo sunt oameni care mă iubesc fără nici *un interes!...*

Cuvintele din urmă le rostise apăsat, dar, încă o dată, nu înţelegeam ce însemnătate putea să aibă aceasta. A fi iubit, cu sau fără interes, era pentru mine chinezeşte - nu mă gândisem niciodată la aceasta. Ştiam că mama mă iubeşte, şi-mi era de-ajuns.

— Înţelegi? mă întrebă el.

— Aş vrea să văd în ce chip sunt oamenii aceia buni cu tine.

— Când vei voi, fratello!

— Numaidecât!

— Şi şcoala?

— Nu mă mai duc.

După un ceas eram în mijlocul Dunării, în barcă se aflau o damigeană de zece litri cu vin, un clondir de un litru şi jumătate de ţuică şi trei kilograme de mălai. Codin, în cămaşă, cu capul gol, cu mânecile suflecate până la umeri, vâslea. Barca noastră luneca în susul apei mai repede decât acelea care coborau. Lopeţile se îndoiau, mă aşteptam ca, dintr-un moment în altul, să le văd rupându-se.

Dar ceea ce mă înfricoşa peste măsură, era faţa lui lucitoare, care, în tăcerea ei, trăda o bucurie aproape bestială. Din când în când, ochii lui, de obicei nestatornici ca două picături de argint viu, oprindu-se asupra mea cu o pironeală ciudată, mă făceau să cred că sunt prada unui căpcăun din basmele bunicii, care înainte de a-şi vârî prizonierii în frigare, îi îngrăşa cu nuci şi cu miez de pâine.

Înspăimântat, îi strigai:

— Râzi puţin, Codine!

El râse. Teama îmi dispăru, de îndată ce se iviră dinţii lui frumoşi care îi îmblânzeau figura.

Codin o luă pe braţul Măcinului, vâsli încă un sfert de ceas şi opri într-un loc singuratic de pe malul Ghecetului, unde coborârăm. Acolo, ca un copil care târăşte după el un cal de lemn, Codin apucă cu o singură mână lanţul bărcii şi o trase pe uscat.

La mica gospodărie ce se găsea cam la o sută de paşi de mal, cel dintâi salut ne veni de la o haită de câini. Ne-ar fi sfâşiat, desigur, dacă nu ne-ar fi scăpat stăpânii, un bărbat şi o femeie, care păreau să aibă vreo cincizeci de ani, sărăcăcios îmbrăcaţi, cu obraji zbârciţi şi blânzi.

— Vezi, Codine? făcură ei bucuroşi. Câinii nu te mai cunosc!

Asta înseamnă că ne-ai uitat.

În timp ce ne strângeam mâinile, femeia, mai vorbăreaţă, întrebă, mângâindu-mă părinteşte pe păr:

— Dar mânzul ăsta al cui e!

— Al noii vecine, o mamă care trebuie să fie o sfântă! răspunse Codin.

— Dumnezeu să-i dea sănătate!

Ne aşezarăm în jurul unei mese ce se găsea între patru sălcii plângătoare, ale căror trunchiuri, îndreptate în patru direcţii opuse, păreau că se roagă cerurilor să le trimită un râuşor. Codin scoase din traistă sticla cu ţuică şi umplu paharele. Şovăii să beau.

— Bea, fratello! îmi strigă Codin. Bea fără frică! Dacă eşti prost, te vei face şi mai prost, şi nu va fi nici un păcat, dacă însă ai o inimă de foc, picătura aceasta de viaţă o va aprinde... Bea fără teamă, fratello!

Băui - în timp ce ei vorbeau de una şi de alte şi în timp ce eu priveam curtea neîmprejmuită în care mişunau găini, gâşte şi porci - şi aş fi băut mereu, dar mă oprii. Mă oprii, fiindcă mi se părea că sălciile îşi iau tălpăşiţa către , pe când o stranie poftă mă cuprinse de a săruta porcii şi gâştele în balta lor.

Femeia se ridică:

— Vă las, dragii mei... Am o vacă greu de muls, din pricina muşcăturilor pe care i le-a făcut viţelul la uger. Ugerul e numai o rană... O să încerc să mai storc ceva lapte din ea, sărmănuţa.

— Vin şi eu, spusei.

În grajd, femeia mulgea şi vorbea singură:

— Şi zi, mama ta e spălătoreasă... Şi poate să te îmbrace aşa bine? Biata femeie! De câte s-o fi lipsind! Eh, lumea e plină de necazuri!

Se înghemuise sub ugerul vacii şi îi ungea ţâţele cu seu; pe urmă, încetişor, mulgea laptele într-o găleată.

— Vezi, băieţaşule, trebuie să fii recunoscător mamei tale... N-au toţi norocul tău... Nu te duce mai departe; uite, Codin a fost bătut şi chinuit, când era copil. Părinţii lui nu erau săraci, aveau pământ... dar dracul şi-a vârât coada: ajunseră aşa de calici, că-şi mâncau de sub unghie. Şi bietul copil suferea, fiindcă, şi părinţii, şi vecinii îi spuneau că e urât. Da, era urât, avea un cap de maimuţă, umflat ca un cimpoi, dar, Doamne Dumnezeule, ce vină avea el!... Râdeau de el, de dimineaţă până seara. Asta doare. Băiatul s-a înrăit. La treisprezece ani, părinţii nu mai putea să-l bată, şi veni rândul lor

să fie bătuţi, căci Cel-de-Sus nu lasă nici o faptă fără răsplată. Cum erau bătrâni şi sfrijiţi, Codin îi lua de chică şi-i zvârlea afară, în vreme de iarnă. Mă duceam să-l rog: „Codine, flăcăul mamei, fie-ţi milă de ei, că ţi-au dat viaţă! E drept, au fost răi cu tine, dar Dumnezeu nu vrea să fii şi tu ca ei. Fii bun, mieluşelule, fii milostiv!” Avea suflet şi-i primea din nou în casă. Apoi, nu l-am mai văzut, timp de câţiva ani. Pe noi, în vremea asta, ne-a lovit o mare nenorocire: băiatul nostru cel mare îndrăgea o fată, dar dânsa s-a măritat cu şi el s-a împuşcat cu puşca lui de vânătoare! Atunci ne-am retras aici ca să ne rugăm în tăcere. Şi iată-l pe Codin că se arată! Avea optsprezece ani, era voinic ca un taur şi muncea într-o echipă de lucrători la facerea şoselei. Eh, câte lucruri triste!... Toţi îl urau, din pricina tăriei lui!... Erau şi din aceia, care râdeau de urâţenia lui... Sfinte Dumnezeule! Le rupea coastele cu un singur pumn... Dar ştia el că mulţi îi purtau sâmbetele! Şi atunci, pentru a nu fi luat din somn, trecea „braţul” înot, cu hainele colac deasupra capului, şi se culca în bălţi. Într-o noapte, patru din duşmanii lui trec gârla şi-l caută pe Codin ca să-l omoare. Dragul meu băiat, a doua zi au găsit pe unul din ei lat, cu un lighean de maţe ieşite din burtă. Codin îl şimţise, era şi lună plină, şi a ucis, apărându-se. Judecătorii l-au achitat. Dar ascultă: doi ani mai târziu a omorât un om pe care-l prinsese în patul iubitei lui! Atunci, Dumnezeu l-a pedepsit pe Codin. Zece ani a tăiat sare în ocnă. Oamenii îi spun „ocnaşul”. N-au dreptate. Dovadă e că Dumnezeu e bun cu el şi-i trimite acum un înger nevinovat, ca tine, ca să-i ţie tovărăşie.

Codin mă chemă afară, pentru a merge să căutăm o raţă sălbatecă prin scorburile sălciilor. Ne-am întors la prânz, băşicaţi de ţânţari. Atunci ne-am pus pe un ospăţ împărătesc: şaisprezece ouă de raţă în untură, borş pescăresc, o ştiucă lungă cât o vulpe, o găină cu mujdei şi zece litri de vin - din care numai Codin bău jumătate. Apoi ne-am despărţit. La unu după-amiază treceam Dunărea, pe un zăduf mare.

Pe faţa lui Codin curgeau şiroaie de sudoare. Prin deschizătura cămăşii sale, umflată de vânt, vedeam pieptul lui cu păr lung şi negru: ai fi zis un urs în cămaşă. El lăsă un moment lopeţile şi răsuflă adânc. Îi spusei, privindu-l drept în ochi:

— E adevărat, Codine, oamenii aceştia *ţin* mult la tine.

— Nu-i aşa?... izbucni el. Cu toate astea, nu le-am făcut nici un bine. Altora da, cum sunt cei de azi-dimineaţă: lor, nimic.

— Şi nu ştii pentru ce ţin la tine? - Nu!... Nu ştiu pentru ce ţin

la mine!

Veniră vacanţele. Mă înţelesesem cu Codin să nu ne arătăm niciodată împreună în mahala, pentru a o cruţa pe mama, care nu ştia nimic. Dar puteam acum să mă duc nestingherit să mă aşez pe băncile cârciumii Anghelinei şi să-mi privesc prietenul în voie; de la intervenţia lui neaşteptată, nimeni nu mai îndrăznea să mă atingă. Şi iată cum, într-o duminică seara, am fost martorul celei mai grozave încăierări pe care o văzuse vreodată mahalaua.

Pe la cinci, cârciuma era înţesată de beţivani. O bună parte nu făcea decât să prelungească cheful început în ajun: Codin era dintre aceştia. O bandă de vreo zece inşi îl întovărăşea, dar el, ca totdeauna, era numai cu Alexe la masă. Vinul curgea; grătarul trimitea valuri de obleţi fripţi; doi ţigani obosiţi scârţâiau încetişor din vioară sau din cobză, cu sau fără acompaniament de voce. Un cântec nou circula în oraş. El se potrivea atât lui Codin cât şi frumoasei şi posacei lui iubite. Alexe îl repeta fără încetare:

Geaba ai sprâncene multe,
Că le ţii posomorite.
Mai bine mai puţintele
Să mă uit cu drag la ele.

Geaba mă mai duc acasă
Că n-am nevastă frumoasă.
Nici nevastă, nici copii,
Bărbat fără căpătâi.

Rezemat pe ciomagul său de corn, cu cureaua pe după mână, Codin asculta, bea şi tăcea, dar se şimţea măgulit, ând banda lui îl saluta cu chiote de veselie. Toţi erau bine îmbrăcaţi, deşi aveau hainele pătate. Purtau pălăriile pe ceafă, pe frunte sau pe-o ureche, iar unii ţineau între dinţi o muşcată. Mulţi lăsau să li se vadă cuţitele la brâu, alţii le aveau ascunse sub vestă. Cu toate astea, atmosfera era calmă. Când, uimire: patru trăsuri încărcate, ducând doisprezece tineri, însoţiţi de trei lăutari, cotiră colţul străzii Griviţa şi se opriră în faţa cârciumii. Toţi coborâră. Gălăgia lor pusese mahalaua în picioare. Toate femeile apărură pe la porţi.

Era cu ochi şi cu sprâncene: „prietenii” din Atârnaţi (mahala tot aşa de vestită ca şi Comorofca) veneau să se răfuiască cu ai

noştri, pentru vreo ciomăgeală mâncată cândva şi nerăzbunată. Nu ascundeau nimic, îndrăzneţi, obraznici, provocatori, cerură să bea... Nefiind nici o masă liberă, fură serviţi pe scaune. Ei se mâniară şi veniră să ia o masă, care fu, ca din întâmplare, una din mesele ocupate de oamenii lui Codin. Acesta tuşi liniştit, şi-şi luă o poziţie de apărare. Cei doi jăvlani, care păreau să fie conducătorii noilor veniţi, tuşiră şi ei, fiindcă şefii sunt totdeauna foarte demni. În vremea asta, gloata striga ţiganilor:

— Cântaţi leproşilor! Ce?... Aţi înlemnit, fiindcă v-am adus în cuibul secăturilor ăstora de comorofceni?

Codin tăcea mereu. Ochii tovarăşilor lui erau la el, fiindcă el era cel dintâi care primea insultele.

Unul spuse:

— Se-ngroaşă gluma!

Fricoşii, ca şi cei pe care nu-i priveau aceste lucruri, o

şterseră. Rămaseră faţă în faţă numai cele două cete, hotărâte la orice. Noi, băieţii, ne depărtarăm ceva mai încolo, ca să facem loc. Anghelina strângea în grabă paharele şi sticlele, iar birjarii şi lăutarii nu aşteptau decât un semnal, ca s-o ia la goană.

Semnalul acesta - care mări reputaţia de om drept a lui Codin - fu dat, în seara aceea, într-un chip cu totul neobişnuit.

Doi marinari englezi, fumându-şi liniştiţi pipa, treceau, plimbându-se şi privind curioşi în dreapta şi în stânga. Dumnezeu ştie ce vânt blestemat îi împinsese prin partea locului, fiindcă strada prostituatelor, singura pe care o frecventau marinarii străini, era destul de departe de mahalaua noastră.

Doi ticăloşi din grupul celor din Atârnaţi se desprinseră, pentru a *provoca* pe englezi. Aceştia se opriră şi salutară cuviincios.

— Şi aşa, hai?... Aţi venitără pe la noi, ca să arătaţi gagicilor noastre mutrele voastre de herari!

Marinarii, neînţelegând nimic, se priviră miraţi. Atunci Codin se ridică, cu o semeţie care mă înfioră. Zgomotul încetă ca prin farmec, în mijlocul unei tăceri de mormânt, el tună către duşmanii lui:

— Dacă haitele voastre se leagă de străini, aici la mine, vor avea de-a face...

Nu-şi termină vorba, şi englezii erau la pământ, dar, în aceeaşi clipă, bâta lui Codin cădea în grămadă ca un trăsnet. Cât ai clipi din ochi, nu mai puteai să vezi nimic; birjarii plesniră din bice, ţiganii din amândouă bandele şi marinarii, cu revolverele în mâini, o

rupseră la sănătoasa. În mijlocul drumului, o movilă de trupuri omeneşti se înnodase cu furie, învăluită într-un nor de praf, ridicat de frământarea picioarelor. Ciomegile trosneau, cuţitele cădeau din mâini zdrobite: alte cuţite rămâneau ameninţătoare, gata să se înfigă în inimă sau în burtă. Adversarii dezarmaţi se rostogoleau într-un corp la corp înverşunat. Mamele şi soţiile bătăuşilor din mahala le săreau în ajutor şi loveau la nimereală.

Atenţia tuturor era însă atrasă de lupta dintre Codin şi unul din cei doi şefi atârnăţeni. Acesta din urmă era de a fi de talia potrivnicului său. Îl ţinea totuşi în respect cu ajutorul unei bâte lungi şi înspăimântătoare, în vârful căreia se găsea o piuliţă de osie.

Bătaia se desfăşura pe locul manejului şi, după un sfert de ceas, nu se mai aflau în picioare decât cei doi fruntaşi. Răniţii zăceau la pământ, printre pălării, haine, cuţite şi ciomege frânte. Mai era unul care lupta din greu: amicul Alexe. Secătură, el ţinea piept unei alte secături, când, deodată, strigă rugător:

— Codine!... Mă omoară!

Codin sări în lături, se întoarse şi croi adversarului lui

Alexe un ciomag în spinare. Omul gemu şi se prăbuşi, dar, în aceeaşi clipă, ghioaga cea ferecată cu înspăimântătoarea piuliţă lovea năpraznic pe la spate în capul lui Codin, ocrotit, din fericire, de pălăria de postav înfundată până pe urechi.

O secundă, crezui că văd pe Codin prăbuşindu-se. Duşmanul credea şi el acelaşi lucru, căci, cu ciomagul ridicat, aştepta şovăind. Dar Codin nu căzu, ci, după ce se clătină o clipă, ameţit, îşi apucă bâta cu amândouă mâinile şi începu s-o învârtească pe deasupra capului, descriind cercuri fulgerătoare. În felul acesta se năpusti asupra rivalului său, care, îngrozit, se retrăgea de-a-ndăratelea, învârtind şi dânsul ghioaga. La un moment dat, cele două bâte se izbiră cu putere. A atârnăţeanului zbură în vânt. A lui Codin se rupse. Şi pe când cel dintâi se punea pe-o fugă de-i sfârâiau călcâiele, cel de al doilea, trăgând cuţitul, se luă după el. Atârnăţeanul alerga în zigzag, cu paşi mici şi iuţi, pentru a-l înşela pe Codin, care, cu salturi de gorilă, îl urmărea de aproape, întinzând cuţitul gata să-l înjunghie şi suflându-i în ceafă duhul morţii.

Înţelesei numaidecât că, din toată lumea aceea care privea pe la porţi, nu se va găsi nimeni care să sară şi să scape un om de la moarte, nimeni care să evite unui fost ocnaş o nouă osândă. În această fugăreală ucigaşă, cele două victime ale vieţii îşi pierduseră înfăţişarea omenească.

Codin, cu ceafa şi cu urechea dreaptă plină de sângele care curgea din pălărie; cel urmărit, cu faţa albă ca ceara, cu gura deschisă, cerşea din ochi îndurare. Iată că, tocmai când treceau pe dinaintea trotuarului meu, îl văd pe Codin că întinde braţul şi loveşte. Un singur strigăt ieşi din piepturile tuturora. O femeie însărcinată leşină... Dar cuţitul nu face decât să sfâşie haina, de sus până jos, cu căptuşeală cu tot - şi acum, cu cele două pulpane fâlfâind în vânt, cel gonit alerga cu ultima deznădejde, gâfâind, clătinându-se.

De data asta, Codin nu va mai spinteca haina, ci chiar şira spinării. Şi parcă-l văd pe Codin în lanţuri, dus între baionete la Palatul Justiţiei, unde-l vor judeca „domnii aceia care nu tutuiesc”.

Un gând mă fulgeră! Şi la apropierea celor doi îndrăciţi, mă trântesc la pământ în picioarele lui Codin. Gheata lui grea îmi izbeşte trupul, şi Codin cade cu capul în ţărână, în timp ce eu ţip mai tare decât era nevoie, ţip înainte de a fi lovit.

Mă uit după cel urmărit: e departe, fuge şi întoarce capul fără să înţeleagă nimic, fără să-şi creadă ochilor, iar eu sunt tare bucuros că el e departe. Înainte de a se face nevăzut după un colţ, omul îşi întoarce din nou capul şi din nou nu înţelege nimic. Mulţimea împestriţată, mişunând în faţa porţilor şi mută de spaimă, nu pare să înţeleagă nici ea ce s-a petrecut.

Era totuşi cineva care înţelegea.

Stam amândoi întinşi la pământ, eu, ţinându-mi coasta unde mă lovise gheata; Codin, scoţându-şi cu greutate pălăria şi constatând că dedesubt nu mai era păr, ci un calup rotund de piftie roşie. El începu să ia cu amândouă mâinile bucăţi de sânge închegat, pe care le aruncă în praf. Apoi, pipăindu-se după cap, mă privi drept în ochi. Faţa lui, asudată şi mânjită de sânge, semăna cu aceea a unui înecat scos din apă şi lăsat la aer, pe mal, atât îl congestionase mânia şi îl făcuse de nerecunoscut. Ochii, injectaţi şi ieşiţi din orbite, priveau, cu acea fixitate tulbure pe care o au câinii turbaţi. Descleştâdu-şi cu greutate fălcile înţepenite de ură, spuse:

— Ai văzut tot?

Îi răspunsei afirmativ, coborând pleoapele.

— E vina mea?

Făcui semn din cap că nu. Nu puteam vorbi, de groaza celor ce vedeam în jurul meu. Trei trupuri zăceau, de la începutul încăierării, fără să mai dea semne de viaţă.

Codin îşi luă cuţitul şi se ridică cu greu. Cercetarăm pe cei

trei răniţi de moarte: doi dintre ei erau în agonie; al treilea, cu faţa la pământ, într-un lac de sânge, avea ochii închişi, iar obrazul stâng se rezema pe praful moale.

Arătându-mi-l cu degetul, Codin spuse:

— Acesta nu mai are nevoie de nimic! Ceilalţi îl vor urma înainte de apusul soarelui.

Mortul era un flăcău din mahalaua noastră, prieten devotat al lui Codin; cei ce trăgeau să moară făceau parte din ceata atârnăţenilor.

Ne îndreptarăm spre bulevardul Cuza, unde Codin voia să ia o trăsură şi să se ducă la un doctor. Depărtându-ne de Comorofca, îmi aruncai încă o dată ochii pe câmpul de bătaie. Mulţimea începuse să se adune cu teamă, dar nu vedeai nici un om de la poliţie, nici o ambulanţă.

Omenirea e liberă să se omoare

Codin se însănătoşise, când ancheta oficială, după ce ascultase pe toţi martorii groaznicului măcel, îl scosese din cauză. Mă plimbam acum cu Codin în văzul şi cu ştiinţa tuturor: un mânz însoţind un elefant!...

Şi iată că se zvoni într-o dimineaţă că holera, care bântuia în Rusia, pătrunsese pe Dunăre până la Reni.

Neliniştea fu mare, autorităţile îşi aduseră, în fine, aminte că mahalaua Comorofca era un focar de infecţie şi trimiseră agenţi sanitari, însărcinaţi s-o înece în var şi în acid fenic.

Mama voia să mă trimită la ţară, la unchii mei, dar m-am împotrivit; Codin mă atrăgea mai mult decât Baldovineştii. Prietenul meu îşi bătea acum mama în fiecare seară şi o arunca noaptea în stradă. Cum era foarte cald, ea stătea acolo până la ziuă ghemuită pe pietroiul din faţa porţii. Dimineaţa, când pleca în port, Codin o găsea dormind, îi mai dădea un picior şi o lăsa gemând.

Eram foarte mâhnit de o asemenea cruzime. Explicaţia pe care o da mahalaua era că mama Anastasia avea pământ şi că fiul ei o bătea ca să-l vândă. Povestea aceasta nu-mi ajungea, iar Codin nu-mi dădea nici o lămurire. Femeile, până şi mama, vorbeau de aceste schingiuiri, cu o linişte înspăimântătoare: se obişnuiseră. Ele se mirau mai curând când auzeau că mama brutalizată dormise o săptămână în odaia ei. Această neîndurare se datora mai mult faptului că mama Anastasia era sălbatec de tăcută. Vecinele spuneau că nici nu ştiu cum îi e glasul. Zgârcită până la dezgust, închisă la suflet şi duşmănoasă, ea umbla veşnic numai prin mijlocul drumului,

pentru ca să evite orice atingere cu alţi oameni. O vedeai strecurându-se printre căruţe şi trasuri, pipernicită, slabă ca o arătare. Nimeni nu ştia unde se duce, nici de unde vine. Cu toate că-i scotocea adesea boarfele, Codin nu găsise niciodată la ea nici măcar cu ce ai fi putut cumpăra un căţel de usturoi. Când era aruncată afară, ea urma supusă pe femeia care binevoia s-o adăpostească o noapte şi să-i dea o strachină de ciorbă. Dar, a doua zi, aceste femei erau pentru ea nişte necunoscute. Ţinea veşnic ochii la pământ, ca să adune cuie ruginite, cârpe, cioburi şi cutii goale de chibrituri. Când o întreba cineva:

— Bine, Anastasio, de ce nu vinzi ceva pământ?

Răspundea neschimbat:

— Fiecare şi le ştie pe ale lui.

Când se zvoni de holeră, Codin începu s-o ia din scurt.

Şi era ceva hazliu! Cu nasul lipit de gardul care despărţea curţile noastre, vedeam tot ce se petrecea la ei. Codin sosea, îşi găsea mama pe prispă şi îi dădea câteva picioare; apoi, ridicând-o de ceafă, aproape numai cu două degete, aşa cum faci cu motanii râioşi, o arunca în uliţă. Ai fi zis că fiecare din ei îşi făcea o datorie zilnică: el, de a-i distribui porţia de lovituri şi de a o zvârli afară; ea, de a se afla la postul ei pentru a „încasa”, a geme puţin şi a se aşeza pe pietroi. Nici un cuvânt, nici un ţipăt mai tare, nici o explicaţie. Fiecare ştia despre ce era vorba.

Mama nu se amesteca niciodată în treburile altora; dar, într-o seară, gândindu-se poate că este de datoria ei, se întoarse însoţită de Anastasia. Aceasta o urma ca un biet animal şi, în bucătărie, se ghemui tăcută într-un colţ. Nu cunoşteam încă expresia ochilor ei, şi încercările mele de a-i privi au fost zadarnice. Ea stătea cu capul în jos ca o tâmpită, aruncând în jurul ei priviri piezişe.

Deşi lampa ardea aproape de colţul în care se aşezase Anastasia, nu puteam totuşi să văd decât gura ei, cu buzele tivite şi ascuţite, ca o cârtiţă de găină. Mama îi dădu să mănânce puţină ciorbă, apoi, apropiindu-şi scaunul de ea, îi spuse:

— Te chinuieşti de pomană, biată Anastasio! Ai face mai bine să vinzi pentru fiu-tău câteva pogoane de pământ, ca să te lase în pace.

Ştiam că nu răspunde niciodată decât prin fraza ei unică, dar spre uimirea noastră, vorbi - şi ceea ce spuse fu groaznic. Abia mişcându-şi buzele, cu voce spartă, ne privea cu ochi de bufniţă:

— Spui că aş face bine să vând... Să vând, să vând. E uşor

pentru voi. Eu îţi spun că băiatul tău ar fi făcut mai bine ă-l lase pe ocnaş să ucidă în ziua aia... Ar fi fost acum la ocnă... Scăpam de dânsul.

Schimbai cu mama o privire plină de spaimă. Nu ne venea să credem ochilor. Mă cuprinsese o furie nebună, îmi venea să-i arunc lampa în cap, dar iată că în chenarul negru al uşii deschise apăru Codin. Mama îi sări înainte, pentru a nu-l lăsa să se apropie de bătrână. Neclintită în faţa lui, privindu-l drept în ochi, îi spuse:

— Codine!... N-ai s-o atingi în casa mea, decât trecând peste mine...

Codin, cu capul gol, în papuci şi în cămaşă, plecă fruntea şi-şi lipi bărbia de piept, în semn de încuviinţare.

Pe urmă, ridicând capul:

— Mamă Joiţo! N-am venit să mă ating de ea, ci ca să-ţi spun să nu ţii sub acoperişul dumitale pe nemernica asta! Nu e o mamă, e ciuma...

— Te-a purtat în pântecele ei, Codine! îl întrerupse mama. El îşi duse mâna la frunte.

— Nu-mi mai aduce aminte! Mi-e ruşine! M-a nutrit cu venin. Şi plecă, ascunzându-şi faţa cu mâna.

Mama se întoarse către „ciumă”.

— Nenorocito! Te va omorî!... Ai să vezi!

— Nu-i nimic! Dar pământ nu vând!

— Şi ce vrei să faci cu pământul? Tot lui o să-i rămână, după moartea ta!

— Nimic!... N-o să-i rămână nimic!... Am dat tot bisericii, tot, na!...

Făcu cu tifla către uşă. Atunci mama o dădu afară şi Anastasia se duse să se ghemuiască pe pietroiul ei.

De câteva zile, Codin se pregătea să se ducă la vânătoare de raţe şi gâşte sălbatice, foarte departe, în tufişurile mlăştinoase. Avea o puşcă frumoasă cu „încărcătură centrală” şi-mi lăsa gura apă când îl priveam fabricându-şi şele. Dar erau greutăţi mari de înfruntat: trebuia să pleci de cu seară, să te culci în baltă, să străbaţi kilometri de mărăcini şi de ape stătătoare, în care mişună lipitorile şi ţânţarii. Căci, în timpul ouatului, când păsările se adăpostesc în sălciile noastre, vânatul este oprit, iar atunci când el este îngăduit, ele părăsesc meleagurile noastre şi se duc la dracu în praznic, unde puţini vânători îndrăznesc să le caute.

— Este ţara nufărului alb şi a murelor sălbatice, catifelate,

mari cât cireşele... îmi spuse Codin, făcând cu ochiul. Nu trebuia mai mult, ca să-mi pierd capul; şi seara, o înştiinţai pe mama că a doua zi voi însoţi pe Codin la vânat. Ea ştia că ar fi fost zadarnic să se împotrivească. Cu toate că eram un băiat cuminte şi mă înţelegeam cu mama în toate privinţele, pentru anumite lucruri eram neînduplecat. Dânsa opuse mai întâi o slabă rezistenţă, apoi cedă. Vânătoarea în bălţile mari poate să ţină mai multe zile - totul depinde de noroc. Plecarea vânătorului constituie o frumoasă manifestare de mândrie: puşca, sacul de vânat, cartuşierele, sacul cu hrană, păturile, toate acestea sunt pline de vanitate şi de făgăduieli. Copiii mahalalei formează o companie de onoare, care întovărăşeşte pe vânător o bună bucată de drum. La întoarcere, îl pândesc şi îl primesc cu sentimente deosebite: dacă sacii sunt plini de vânat, îl ridică în slavă, dacă, din nenorocire, sunt goi, îl întâmpină cu ostilitate şi batjocură.

Onorurile plecării Codin le primi în faţa cârciumii Anghelinei, de unde îşi luă provizia de băutură - apa din bălţi fiind nesănătoasă. Apoi ne duserăm să luăm un câine, care, bucuros, sări pe Codin, ca şi cum ar fi fost stăpânul lui. La căderea nopţii, barca noastră plutea departe, pe Filipoiu, pe care-l părăsi îndată, pentru a intra pe un „braţ” mic, foarte îngust.

Codin cunoştea bălţile, cum îşi cunoştea buzunarele. Alunecam pe sub sălcii stufoase, care ne ascundeau cerul înstelat, singura călăuză în aceste meleaguri. Totuşi, Codin vâslea fără şovăire. Uneori, apele fiind mici, barca atingea fundul. Atunci înaintam agăţându-ne de ramurile sălciilor, sau împingând cu lopeţile în maluri şi, când nici asta nu mai folosea la nimic, Codin se cobora în apă până la genunchi şi trăgea barca.

— Ei drăcie, apele sunt mai mici decât credeam!... Dar nu trebuie să ne supărăm pentru atâta lucru. Dacă cerul rămâne senin, va ieşi în curând luna plină... Atunci va fi mai plăcut şi mai uşor de înaintat.

Curând sălciile se răriră, cerul se arătă în toată frumuseţea sa nocturnă şi întinderi de pământ, mari şi întunecate, se deschiseră în faţa noastră. Ne găseam într-un adevărat labirint de canaluri naturale, mirosind a nămol şi a peşte. Trebuii să mă cobor şi eu, pentru a uşura barca; şi, în timp ce Codin trăgea de lanţ, eu mă desfătam alergând desculţ pe huma moale ca un covor, alături de „Tigruş” pe care-l ţineam de curea.

După numeroase cotituri, dădurăm, în sfârşit, de un lac mare

şi adânc, în care eram fericiţi să putem pluti în voie. În tăcerea uşoară a paşnicei nopţi de iulie, gustam, pentru întâia oară, plăcerea rară de a mă simţi pierdut în imenşitatea bălţilor, de a nu auzi alt zgomot decât plescăitul lopeţilor, salturile peştilor la suprafaţă şi ţipătul bufniţei în întunecimea nopţii.

Discul aprins al lunii pline se găsea deasupra orizontului, când, Codin, încărcat cu uneltele de vânătoare, iar eu ţinând câinele, părăsirăm barca pentru a merge pe uscat către cuibul gâştelor şi al raţelor sălbatice.

În faţa noastră, mare cât pământul, se deschidea nesfârşita întindere a stufărişului, legănată de adierea uşoară şi caldă a unui vânt de vară - haosul acesta în care domnesc lupul, vulpea, miriadele de ţânţari, în care cel mai tare, fără o oprelişte, îl sugrumă pe cel mai slab; unde lipitoarea e iute ca un şarpe; unde gustoasele mure şi strălucitorul nufăr nu sunt atinse decât de adierea vântului şi de unde se ridică, în înfiorarea nopţilor de vară, dumnezeiescul cântec al broaştelor, verzi ca frunza lată pe care stau pitite.

Merserăm kilometri întregi pe un teren mărăcinos, sâcâiţi de zgârieturile pe care ni le făceau rugii spinoşi, ale căror mure ne cădeau în mână. Străbătuserăm câteva bălţi, adânci până la piept, deschizându-ne cu greu drum prin desişurile de stuf şi rogoz cu frunzele tăioase şi pline de mâzgă.

Auzit de aproape, în noaptea uimitor de luminoasă, măreţul cântec al broaştelor întrece în frumuseţe toate emoţiile care ar putea să-ţi înalţe sufletul. Codin îmi arătă păpurişul plecându-şi spicele flocoase, care păreau că ascultă concertul şi mulţumesc lui Dumnezeu.

— Am ajuns!

Codin îşi aruncă povara la pământ.

Ne aflam la marginea unei întinderi de apă, care cuprindea mai multe zeci de hectare, cea mai mare dintre toate cele pe care le străbătusem. Celelalte maluri, hăt departe, abia se zăreau în lumina lunii.

Codin scoase din sac o mică seceră şi, intrând în stufăriş, începu să taie cu înfrigurare.

— Ce faci cu atâta stuf? întrebai.

— O insulă, mânzule, o insulă şi o colibă, pentru a înşela vânatul. Ai să vezi numaidecât... Adună-l, dacă vrei, grămadă la un loc. Când voi termina, voi face snopi.

Ceva mai târziu, într-un loc mai puţin adânc al lacului, se

putea vedea un ostrov făcut din şase straturi de snopi, aşezaţi ca o stivă. Coliba, făcută de asemeni din stuf, ne ascundea, în loc de tavan, cerul. Aceasta era pânda.

— Vânatul pe care-l vom doborî, murmură Codin, e foarte şiret. Raţele sălbatece se hrănesc într-un loc şi se

în altul. Dimineaţa le vezi fugind dinaintea zorilor; seara, dinaintea asfinţitului. Este un veşnic du-te-vino între aceste două ţinte. Atunci numai, poţi să le loveşti, căci, în stufărişul lor, se cufundă la cel mai mic zgomot. Şi nu numai atât! Dacă trec deasupra desişului, zboară mai sus de bătaia puştii. Mă vei întreba: dacă e aşa, cum le dobori? Uite cum, frăţui: aceste dihănii pier ca şi noi, prin slăbiciunea lor! Când apele sunt străvezii, le place să se privească în luciul lor şi zboară jos de tot. Aşa că, dintr-o pândă, le împuşti uşor. Înţelegi acum pentru ce toată această osteneală?

Marea întindere de apă, vibrând ca argintul viu în lumina lunii şi înconjurată de maluri tainice, mă făcea să cred că un nou potop înecase lumea şi că noi eram singurele fiinţe rămase în viaţă. Un val de fericire mă năpădi, o nevoie de-a striga, de-a plânge sau chiar de-a mă arunca în apă.

Tremurând de emoţie, apucai mâinile lui Codin care râdea, arătându-şi dinţii săi frumoşi, şi-i spusei:

— Te iubesc, Codine!

— Ştiu că mă iubeşti, Adriene!... Şi sunt mâhnit că te aud spunându-mi-o.

— De ce mâhnit, Codine?

— Mâhnit, fiindcă n-ai cinci sau zece ani mai mult, ca să ne facem fraţi de cruce.

— Dar ai un frate de cruce, pe Alexe. Codin oftă din greu şi faţa i se întunecă:

— Alexe nu-i un adevărat frate de cruce... Am făcut asta din prostie, dar n-are nici o valoare. Alexe e ca şi ceilalţi, care se tem de mine şi fac pe mâţa blândă, fiindcă sunt puternic. Dacă mâine n-aş mai fi, hei! m-ar scuipa în obraz. Alexe cel dintâi. L-am ales pe el de ciudă, din disperare şi fiindcă ştie să cânte frumos. El m-a ales din mândrie, ca şi frumoasa Irina, căreia îi place să se ă iubita lui Codin, dar, dacă nu i-ar fi aşa frică de el, l-ar înşela chiar în noaptea asta! Îşi ridică faţa către discul argintat de pe cer, care i-o lumină, şi vorbi cu amărăciune. Prietene Adrian!... Un frate de cruce este altceva!... Ceva care poate nici nu există!... Un frate de cruce este *cineva prin el însuşi,* nu prin altul, şi atunci dragostea sa e mare, dezinteresată,

scumpă inimii noastre! Căci vezi, făcând servicii, este uşor să te faci iubit. Dar, iată, am ajuns să mă întreb: acest *cineva prin el însuşi* poate el să iubească cu o dragoste puternică? Codin îşi şterse faţa cu mâna, apoi îşi aprinse o ţigare. Era încurcat, neştiind dacă înţeleg. Îmi spuse. Îţi voi explica, cum se întâmplă între oameni. Ai auzit spunându-se că am omorât un om, acum doisprezece ani, în sălciile din faţa Ghecetului: acela fusese fratele meu de cruce, înainte de a fi duşmani de moarte, ne-am iubit... Eu, mai ales, eram pentru întâia oară iubit de un prieten. Aveam şaptesprezece ani, ieşeam dintr-o copilărie de câine huiduit. Sunt fiul a două râme!... Părinţii mă băteau şi mă trimiteau să fur lucruri de nimic: o traistă de grâu din port sau o găină de la vecini, în loc să-mi mulţumescă îmi spuneau că sunt aşa de urât că aş putea să fac să lepede o femeie borţoasă. În stradă, copiii mă mângâiau la fel dar asta nu ţinu decât până ce împlinii eu paisprezece ani apoi fu rândul meu să-i mângâi în felul meu! Atunci sângele mi se otrăvi cu veninul tuturor şerpilor de pe pământ! De îndată ce vreunul mai îndrăznea sa vorbească de urâţenia mea, pe loc îi rupeam coastele. Cred că tata a murit de mâna mea. Atunci se ivi Tănase în drumul meu şi mă iubi din primul moment. Era frumos ca Alexe, însă puternic şi mărinimos. Amândoi aveam optsprezece ani. Ah, frate Adrian, ce mare lucru e să te iubească un om! Când, pentru prima oară, primii sărutul său de prieten, lumea parcă îşi schimbă înfăţişarea. Nu mă mai băteam aproape deloc, răbdam să mi se spună că sunt ât! Ne făcurăm fraţi de cruce şi ne iubirăm fără interes - nu, nu mai încape îndoială. Dar, opt luni mai târziu, gelozia pe care o şimţi din cauza voiniciei mele, îi tulbură sângele. Tănase căpătă ochi pizmuitor. Nu mă mai săruta. N-am spus nimic, l-am iertat. Ca să-l fac să-şi revină, îl iubeam mai mult şi mă feream să par mai tare decât el. Căci din pricina aceasta mă ura. Cu toate astea, din zi în zi se depărta mai mult, până ce, odată, mi-aduc aminte cu groază, buzele acelea pe care le sărutam cu sfântă iubire de prieten, de frate, mi-au spus: „Bot de maimuţă”. Am plâns atunci pentru întâia oară în viaţa mea. Iertai, totuşi. Dar Tănase aluneca, aluneca mereu. Acum nu mai era nimeni care să ştie să râdă de urâţenia mea mai cu haz decât el. În cele din urmă, încercă să mă bată. Mă stăpâneam.

Şi iată că fratele meu Tănase veni într-o noapte, întovărăşit de trei ticăloşi, să mă surprindă dormind în desişul din sălcii şi să mă omoare. L-am omorât eu.

Ascultă acum judecata oamenilor: m-au achitat şi, cu toate

astea, eram un ucigaş, pentru că aş fi putut rupe o cracă dintr-un pom şi să-l gonesc! Dar *am vrut,* am vrut cu tot dinadinsul să-l omor pe Tănase, şi l-am omorât! Dimpotrivă, domnii judecători m-au găsit vinovat, doi ani mai târziu, când am ucis pe omul pe care l-am prins în aşternutul iubitei mele! Ehei!... Aş fi omorât atunci chiar şi pe Dumnezeul ăsta care cârmuieşte lumea aşa de rău. Tu, Adrian, oare nu ştii ce este suferinţa iubirii înşelate, să ştii că ea e mai rea decât foamea care-ţi sfâşie maţele, mai rea decât arsura fierului roşu, mai rea decât moartea!... Eu eram cel ucis atunci, şi tot pe mine m-au trimis la ocnă! Să-ţi intre asta în cap, Adrian, şi să-ţi aduci aminte totdeauna: oamenii nu pot să iubească; oamenii nu ştiu să facă dreptate!...

— Eu pot să te iubesc, Codine, spusei. Vreau să fiu fratele tău de cruce!

Codin îmi mângâie părul. Părea dureros de mişcat, rămase multă vreme fără grai, pe urmă zise:

— Şi eu cred, Adrian, că numai tu ai putea să iubeşti un ocnaş şi să faci dintr-un ucigaş un om bun; dar eşti prea mic, ca să-ţi legi cuvântul. Afară de asta, ştii că fraţii de cruce îşi fac cu cuţitul o cruce mică pe braţul stâng şi fiecare soarbe sângele care vine din inima fratelui său. Îl pedepsesc cu moartea pe fratele care mă trădează, după ce mi-a băut sângele.

— Ei bine, Codine, voi bea din sângele tău şi mă vei pedepsi cu moartea, dacă te voi trăda.

Codin sări ca o fiară sălbatecă, făcând să se cutremure insula noastră! Câinele lătră. Stând jos, îl văzui că-şi ridică braţele către cer. Crezui că mâinile lui vor atinge luna. Se bătu peste frunte cu putere:

— Dumnezeule atotputernic! tună el, deschizând braţele. Tot face să fii om, chiar când ai un bot de maimuţă, dacă poţi să te faci iubit într-atâta de un copil!

Tăbărând pe mine, îmi strivi umerii cu palmele lui grele, îmi luă capul între mâini şi mă privi drept în ochi.

Mă privi şi îl privii - şi niciodată n-am văzut un om mai frumos decât era Codin în clipa aceea...

— Prietene! strigă el, vei avea curajul să mă laşi sa-ţi zgârii braţul, pentru ca să gust sânge nevinovat?

— Da!... Uite, taie! Şi întinsei braţul stâng; eram nespus de fericit. Se piti în faţa mea şi, fără să mă slăbească din ochi, scoase cuţitul... îl ţinu o clipă în aşa fel, încât crezui că mi-l înfige în piept...

Oţelul luci sub ochii mei... Nu mişcam. Taie, Codine! Atunci, ţinându-şi răsuflarea, îşi scoase pălăria şi se închină de trei ori. Îmi luă mâna stângă, care ardea. Cu dreapta aşeză vârful cuţitului înăuntrul şi în mijlocul antebraţului şi aşteptă... Surâsei feţei lui, redevenită sălbatecă: Râzi, Codine, râzi tare şi taie!

El râse cu toată minunea dinţilor săi, de albeaţa porţelanului. Şi, în timp ce ochii stăteau înfipţi într-ai mei, ţii pe braţ o mică arsură, o uşoară tăietură făcută în cruce. Mâinile lui Codin căzură tremurând, buza de jos începu şi ea să tremure, ochii noştri se opriră asupra rănii: o cruce neregulată care sângera uşor. O privi ţintă, speriat...Pe urmă îşi înclină capul peste braţul meu, buzele începură să sugă, căldura lor îmi făcu rău...

Codin rămase aşa multă vreme... Nu mai mişca... părea adormit. Capul şi trupul său formau un morman inert. Atunci îl sărutai pe creştet, aşa cum deseori sărutam capul mamei. El se ridică, ochii îi luciră în întunericul care începea să se risipească. Aproape maşinal, luă cuţitul şi dădu două lovituri violente în antebraţul lui voluminos. Sângele ţâşni din tăietura în cruce. El apropie rana de buzele mele:

— Bea, frate, şi inimioara ta va şti ce este iubirea unui ocnaş - după cum a mea va duce cu ea în groapă iubirea unui copil...

Băui sângele lui Codin, în timp ce Tigruş ne privea cu ochii lui nerăbdători.

Frumoasa noapte se sfârşea.

La primele licăriri ale zorilor se iviră cârduri de raţe, zburând foarte jos. Codin trase câte două focuri în fiecare cârd, şi patru din ele se prăbuşiră în lac, de unde câinele se duse sa le aducă. Pe urmă veniră gâştele, dar acestea, rănite numai, scăpară. Nagâţii, care se apropiară cu zgomotul lor caracteristic, ne lăsară şase bucăţi. Soarele începea să dogorească, ţânţarii erau grozav de răi. Pe la zece ne întorceam în port, spetiţi, plini de noroi, băşicaţi, dar bogaţi de slavă şi de frăţie.

Era duminică, portul pustiu. O luarăm prin „Vadul Comorofcei”. Copiii ne recunoscură, şi Codin le arătă vânatul. Aceasta fu de-ajuns pentru ca toată hărmălaia să se ia după noi. Dar mie îmi era ruşine ca, duminica, să mă arăt atât de murdar în văzul tuturor, îl rugai pe fratele meu s-o luăm pe la abator. El se supuse, cu toate că pe drumul se găsea casa Irinei, frumoasa lui ibovnică. Aceasta, ca toată mahalaua, trebuia să fi ieşit în poartă.

— Dacă mă vede în zdrenţele astea, o să-i par şi mai urât

decât sunt, glumi Codin.

Atunci, un copil apropiindu-se de el, spuse în râsul tuturor: - Ştii, Codine? De cum s-a luminat, „Cotoiu” a venit să dea târcoale pe la ferestrele Irinei. Trebuie să mai fie şi acum p-acolo.

„Cotoiul” era porecla unui băiat de viaţă, veşnic îndrăgostit, haimana nocturnă şi înduioşător de caraghios. Trântelile pe care le mâncase în cariera lui amoroasă erau nenumărate, iar răbdarea cu care le încasa era proverbială. Irina, singură, temuta iubită a lui Codin, fusese până acum scutită de serenadele lui.

Mă gândii să nu se întâmple ceva:

— Codine, îl rugai, făgăduieşte-mi că nu-l vei bate!

— Ah, oftă el, îţi făgăduiesc, frăţioare! Dar să ştii că prin femeie are să piară Codin. Uite cum mi s-e urcă sângele la cap...

Îl strânsei de mână:

— Nu uita că acum suntem fraţi de cruce! Nu trebuie să mai ucizi!

Când ne apropiarăm, Codin depărtă copiii şi aruncă o privire asupra locului. Casa Irinei era a treia din colţ, aceea unde dusesem biletul la prima noastră întâlnire. Codin se îngălbeni: „Cotoiul” era acolo, împopoţonat ca un mire, cu pălăria pe o ureche şi, acompaniat de lăute, cânta:

Foaie verde de salcâm,
Nu-mi place omul bătrân,
Nici voinicul ce bea apă,
Nici să merg vara la sapă,
Ci seara şi dimineaţa
Să mă ţie puiu-n braţe.

Prin „bătrân”, „Cotoiul” înţelegea pe Codin, care nu mai era ca el, flăcău.

Din trei salturi de cimpanzeu, Codin fu la spatele lui şi-i înhaţă de ceafă, pe el şi pe ţigan. Acesta din urmă se zbătea din toate puterile, ca să se smulgă din mâinile lui Codin, rugându-se să-i dea drumul.

— Ţie nu-ţi voi face nici un rău! strigă Codin. Ba chiar am să te şi cinstesc, ca să-i cânţi, acuşi, acelaşi cântec!

Şi-i târî pe-amândoi în curtea lui. Priveam prin gard. Cu biciul în mână, Codin îl silea pe „Cotoiu” să se dezbrace. Acesta era

deja în cămaşă şi izmene şi se ruga să nu-l facă de râs, dar Codin îl biciuia:

— Haide, gura!... Aş fi putut face să-ţi aduni măselele din ţarină, dar ai noroc!

Când „Cotoiul” fu în pielea goală, Codin luă un pepene verde, cam de un kilogram, şi i-l legă cu o sfoară de organele genitale. Pe urmă, îl scoase pe maidanul Comorofcei. „Cotoiul” mergea înainte, cu pepenele bălăbănindu-i între picioare. Codin îl urma cu biciul în mână, pe când lăutarul cânta:

Foaie verde de salcâm,
Nu-mi place omu' bătrân...

— Până la casa Irinei şi înapoi! urlă Codin.

Mahalaua nu încetase bine să râdă de această păţanie, când iată că, într-o bună dimineaţă a acestei luni de august, se răspândi un zvon năprasnic: un om mort în ajun, fu declarat „mort de holeră”!

Se institui carantina. Curtea holericului fu izolată, în zilele următoare, medicul şi internul care veneau să inspecteze mahalaua, ridicară câţiva suspecţi. Înainte de sfârşitul săptămânii, doi oameni căzură în plină zi. După trei zile, încă unul. Pe urmă veni catastrofa: toată fu contaminată şi, curând, întregul oraş. Serviciul sanitar abia putea pridìdi: aduna holericii, morţi sau bolnavi, îi târa la spital şi-i îngropa înecaţi în var. Un îngrozitor furgon negru umbla de dimineaţă până noaptea. Lua din greşeală pe beţivii care, pentru a „ocoli” boala, nu găseau altceva mai bun de făcut, decât să se îmbete.

Când molima fu generală, carantina căzu de la sine şi emigrările începură, după pilda celor bogaţi, care fugiră cei dintâi. Călătoria săracilor nu era prea lungă. Cei din Comorofca se duseră la un kilometru în dosul abatorului, să-şi întindă corturile pe un mare platou sterp.

Codin dădu semnalul plecării şi avusei cinstea de a trece înaintea Irinei şi chiar a lui Alexe. În seara aceea, trei corturi (al meu cu mama, al lui Codin cu Irina şi al lui Alexe), la iuţeală înjghebate din prăjini şi ţoale, erau instalate sub cerul frumos de august, în locul cel mai adăpostit al platoului. Codin ridicase toată tabăra.

În ziua următoare mai mult de douăzeci de corturi se instalau în jurul nostru. Codin le sili să se aşeze cât mai departe de noi.

Cu toate că împrejurările erau tragice, glumele se ţineau strună, şi cea mai cu haz fu spusă de Codin. Dat fiindcă mama lui rămăsese în Comorofca, el spuse într-o zi:

— Veţi vedea! Holera o să se sperie de mama şi o să dea peste noi. Aş fi făcut mai bine s-o iau aici, ca sperietoare.

Avea dreptate.

Într-o dimineaţă - a patra sau a cincea zi de la instalare - îl întovărăşeam pe Codin în inspecţia pe care o făcea zilnic taberei: găsirăm două femei şi un copil cuprinşi de vărsături şi diaree. Rudele lor îi ascundeau, se rugau lui Dumnezeu şi îşi frecau nasul cu cocoloşul de camfor cristalizat, atârnat de gât, talisman contra holerei. Codin se răsuci în loc, ca muşcat de viperă, strică într-o clipă cele

corturi şi iată-ne din nou, încărcaţi ca nişte catâri, în căutarea unui alt loc, ferit de holeră.

Alexe avea căruţa lui, cu care lucra în port. Aruncarăm, claie peste grămadă, tot avutul nostru şi ne duserăm, de data asta, până la marginea platoului, la patru kilometri de oraş, unde se găsea o pădurice de sălcii care se oglindea în Dunăre.

În acest adăpost, unde totul părea sălbatic, uitai pe loc şi de holeră, şi de usturoiul pe care trebuia să-l mănânc, şi de camforul pe care-l purtam la gât, şi de oţetul cu care mă frecam. Păduricea de sălcii, cu păsările ei, îmi părea un colţ de rai; priveliştea scumpei mele Dunări, în nopţile calde, înstelate şi cu lună plină, toate la un loc împlineau un vis al copilăriei mele: o viaţă sub un cer blând, o colibă, o pătură şi o oală pe foc... adică un trai haiducesc, aşa cum citisem în cărţi.

Şi iată că, deodată, mama se moleşeşte, se întristează, are greţuri şi dureri de cap. Codin, mai galben ca mine, îşi trage două palme şi strigă Irinei:

— Dezbrac-o goală, ca pe mama Eva. Freac-o până la sânge. Dar să nu dea dracul să văd că nu faci decât s-o gâdili, că atunci uit că sunt bărbat şi-mi aduc aminte numai că ea este mama lui Adrian al meu! Vă voi arăta cum se freacă un holeric!

Stăteam afară în faţa perdelei cortului şi plângeam cu hohote, în timp ce Codin, aruncând înăuntru priviri furişe abia îşi stăpânea nemulţumirea. În cele din urmă, spuse:

— Mamă Joiţo, dacă nu vrei să laşi pe Adrian singur pe lume, acoperă-ţi ce crezi că e ruşinos şi lasă-te în grija labelor mele!

Fără să mai aştepte răspunsul, dădu perdeaua la o parte şi, un

ceas întreg, mama ţipă în mâinile lui Codin, ca din gură de şarpe.

— Bucură-te, Adrian! Se încălzeşte! Se încălzeşte! Sângele dă năvală sub piele! E scăpată!...

A doua zi, mama sta jos, nu mai avea greţuri, dar era slabă, căsca mereu şi era încă năucită. Codin o mai frecă o dată zdravăn cu oţet şi-i puse hainele la fiert. Apoi, încălecând pe calul lui Alexe, plecă la oraş, să aducă merinde.

N-aveam voie să intru la mama şi s-o ating. Prin perdeaua dată puţin la o parte, îi văzui capul şi picioarele roşii ca focul, îmi surise şi se rugă lui Dumnezeu „să scape toată lumea". Plecai să hoinăresc puţin prin crâng. Coborâi povârnişul şi o luai de-a lungul fluviului. Deodată, într-un tufiş, găsii o batisă pe care o recunoscui - era cu iniţialele Irinei. În locul acela iarba era răvăşită şi se vedeau mici rămurele frânte. Surâsei, când mă gândii la mutra pe care o va face Codin, când îi voi arăta batista: dovadă că, deşi bântuia holera, ştia să găsească un loc în care să-şi mai uite de griji.

Dar, când ieşii din crâng, cu batista în buzunar, ceea ce văzui îmi dovedi că eram alături de adevăr: într-o râpă mică, ascunsă sub sălciile de pe muche, Irina şi Alexe se sărutau cu foc.

Rămăsei împietrit!... Deci nu cu Codin venea Irina în crâng, ci cu fratele lui de cruce!... Repede, dusei batista la loc şi plecai fără să fiu văzut.

Sfârşit, cu inima grea de presimţiri negre, urcai povârnişul şi venii să mă aşez în faţa cortului. Mama mă linişti puţin, spunându-mi că se simte mult mai bine. Aş fi voit sa plec numaidecât; să nu mai rămân în acest loc, unde erau de prevăzut nenorociri atât de mari.

Irina şi Alexe se iviră, fiecare venind pe alt drum. Ah, feţele lor! Ce prost ascundeau taina! Uitându-mă în ochii lui Alexe, pierdui orice încredere în sinceritatea fraţilor de cruce.

Abia se întorseseră, când un galop nebun, ce se apropia, ne înştiinţa de întoarcerea grăbită a lui Codin. Cu răsuflarea tăiată, sări jos de pe cal şi strigă:

— Serviciul sanitar „umflă" pe bolnavii din primul lagăr!... Suntem denunţaţi că am fugit aici, şi ambulanţa poate să sosească dintr-un moment în altul! Eu o ascund pe mama lui Adrian şi boarfele ei... Dacă sanitarii vin în lipsa mea, să le spuneţi că suntem trei inşi în toată firea şi un copil, toţi zdraveni!... Înţeles? Nici o vorbă de prisos! Că ăştia descoase ca judecătorii de instrucţie! Şi, intrând în cortul nostru: Ei, mamă, spuse el râzând. Ai auzit? Poţi

avea prilejul să faci cunoştinţă cu furgonul!

Cum te şimţi?

Mama, în loc de orice răspuns, se sculă în picioare.

— Bun! strigă el. Cu toate astea, ca să ocolim îndatoritoarea profilaxie a groapei cu var, vom face amândoi o scurtă călătorie şi vom încerca să ne apărăm cu mijloacele noastre.

Spunând acestea, o ridică în braţe ca pe un copil şi începu să coboare povârnişul platoului, în timp ce eu îl urmam, purtând în spate hainele încă ude ale mamei.

Cine poate ghici cât de mare îmi fu spaima, când văzui pe Codin îndreptându-se către tufişul cu batista? La gândul numai că bănuiala ar putea intra în inima lui

Codin, mă îngrozii, încercai să-l abat:

— Pe-aici, pe-aici! Uite un loc dosit!

— Nu, mânzule, acolo e noroi. Şi apoi, avem în faţa noastră crângul acesta însorit.

Şi intră. Alergai înainte să văd dacă batista mai era acolo. Din fericire, nu mai era. Dar Codin văzu iarba călcată şi coji proaspete jupuite de pe o ramură de salcie, Ridică una, pipăi coaja umedă, rămase pe gânduri, aruncă în jurul lui priviri bănuitoare şi spuse, uitându-se la mine, tulburat:

— Cineva a fost aici de curând... N-ai fost tu?

Răspunsei nu, fără să mă gândesc, dar numaidecât regretai de a nu fi spus da.

— Ştii? făcu el către mama. E foarte bine aici, dar culcuşul e deja cunoscut, şi voi şti în curând de cine. Lupul nu vine numai o dată la stână.

Era gata s-o ia pe mama din nou în cârcă, pentru a o duce în altă parte, când, deodată, ochii lui se pironiră pe iarbă. Se aplecă şi ridică dovada neîndoielnică a trădării: Irina, în frământarea ei amoroasă cu Alexe, pierduse gogoloiul de camfor pe care îl purta la gât, prins de un fir de lână roşie. Codin, înlemnit, ţinea ghemuşorul între degete, cu un gest şi cu o privire care păreau că spun: „Luaţi! Luaţi asta!... Mă frige!” Pe urmă, ochii lui se îndreptară către coji, luă câteva, cu greutatea cu care ar fi ridicat o grindă, şi le vârî în buzunar.

Întorşi la corturile noastre, Codin se apropie de iubita lui, care vorbea cu Alexe, şi îşi plimbă privirea de mai multe ori de la gâtul gol al Irinei la mâinile lui Alexe, care învârtea o ramură de salcie jupuită. Codin, foarte liniştit, întrebă pe Irina:

— Unde ţi-e ghemotocul de camfor? - L-am pierdut, Codine.

Sanitarii trecură în dimineaţa aceea şi constatară că, în adevăr, toate patru persoane care se aflau acolo erau sănătoase tun.

— Acum, Adriene, putem s-o readucem pe mama ta, spuse Codin, vesel.

— Viu şi eu să văd unde-ai ascuns-o? zise Irina, luându-se după noi.

Codin, privindu-mă ca un mucalit, răspunse fără să-şi arate faţa:

— Ei, de ce nu? Ai putea să vii chiar şi matale, frate Alexe. Codin mergea alături de mine, fumând, tăcut. Jos, la capătul povârnişului, Alexe ne urmă de aproape, în timp ce Irina, încetinind pasul, dispăru în crâng. Codin se prefăcu că nu vede nimic, dar, întorcându-se cu mama, care mergea acum fără sprijin, strigă:

— Ei, Irino!...

— Ce e? răspunse ea din tufişul cu pricina. Căuta pesemne camforul.

Codin mă privi, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Ai văzut cum se întoarce lupul la stână?” şi întrebă din nou, oprindu-se:

— Ce faci acolo?

— Ei asta-i, fac treabă mică, dacă vrei să ştii!

— Dar tu, Alexe, nu-ţi vine şi ţie să faci treabă mică?... Alexe râse prosteşte şi nu înţelese nimic. Aci se mărgini cercetarea lui Codin în ziua aceea.

Nu ştiam ce să cred. La prânz, mâncarăm cu toţii împreună, cum făceam din când în când. Codin, căruia de obicei nu-i ajungea un kilogram de fleici, mâncă fără poftă. Se ferea să mă privească şi ne spunea năzbâtii. Ne făcea chiar să râdem şi reuşi să-i adoarmă pe cei doi vinovaţi, care aveau cel mai mare interes să fie treji. Cu toate astea, pe mama n-a putut-o înşela, iar pe mine şi mai puţin.

— Adrian, aici se-ncurcă iţele, îmi zise mama. Codin coace gânduri negre!... Îndată ce mă voi şimţi mai bine, voi pleca la Baldovineşti. Şi Dumnezeu să-i aibă pe aceşti trei nenorociţi în paza lui!!....

Mama lăsa totdeauna în grija lui Dumnezeu să descurce lucrurile încurcate, dar eu, frate de cruce cu Codin, gândeam altfel. Mă hotărâi să nu-l părăsesc pe Codin.

I-ar fi plăcut, cu toate acestea, să se depărteze de mine. Se duse singur la umbra unei sălcii bătrâne, unde ne făceam în fiecare zi siesta împreună. De obicei, mă chema: mă dusei acum, fără să

aştept să mă strige: nu eram oare fraţi de cruce?

L-am găsit liniştit, pe gânduri. Râse, ştiind că îmi place râsul lui.

— Ai făcut bine că ai venit. Glasul îi era schimbat.

— Voiam tocmai să te întreb ce crezi tu despre acest camfor pierdut şi despre aceste coji găşite în crâng?

Scoase din buzunar camforul cu aţa şi o coajă de salcie pe care o înfăşură în jurul degetului, ca pe-o panglică

— Cred, îi spusei, că Irina şi-a pierdut camforul.

— Ei! Asta-i bună! Din moment ce-l am în mână şi după ce ea a mărturisit că l-a pierdut, nu e greu să ghiceşti. Dar despre cojile astea, alături de camfor ce spui tu, hai?

— ?...

— Cojile frate, cojile nuielei jupuite, care e în mâna lui

Alexe... Ai văzut nuiaua?

— Da...

— Şi ce zici de apropierea asta?

Nu mai putui să rabd fierbinţeala ochilor lui sfredelitori

şi, ca să fug de ei, mă întorsei cu faţa în jos, pe iarba moale. Codin făcu la fel, îşi aşeză capul pe braţele încrucişate şi, cu nasul în iarbă, mă rugă:

— Spune-mi, frăţioare, ce gândeşti tu de această întâmplare, şi te voi crede.

— Dar, Codine, ce vrei să gândesc? Uite, s-au plimbat împreună...

— Ca nişte cocoşei, hai?...

— Da, de ce nu?

— Şi s-au dus în tufiş, au răvăşit iarba, au pierdut camforul, fără să bage de seamă nimic. Şi le-au făcut toate astea, frăţui, aşa, ca nişte prieteni?

— ?...

— Spune-mi, dragul meu... Răspunde... Fă-mă să cred că, ceea ce gândesc eu, nu e adevărat! Şi... uşurează-mă, dacă poţi, dar nu cu prostii!

Vorbea, ţinându-şi mereu faţa vârâtă în iarbă. Nu departe de noi, sub frunzişul care presăra pete de umbră şi de soare, se odihneau mama, Alexe şi Irina, fiecare întins lângă cortul său. Pe pulpele goale şi bronzate ale Irinei, descoperite până la genunchi, sclipeau valuri de argint viu. Codin, ridicându-şi capul şi rezemându-l pe bărbie, îşi ţinti ochii-i de fiară pe pulpele acestea

nemişcate, şi faţa începu să i se descompună, îmi fu frică, o frică nebună, şi-i atinsei braţul:

— Codine, frate, ce faci?.... La ce te gândeşti?

Se sculă, ca trezit dintr-un vis urât. Stătea acum jos, cu spatele la priveliştea tulburătoare. Şi, cu înfăţişarea îndobitocită, mormăi:

— Adriene... Iaca, eu zic c-ar fi mai bine să rupem legământul nostru. Da...

— Care legământ, Codine?

— Acela pe care l-am făcut în baltă

— Să nu mai fim fraţi de cruce, Codine? - Da... Să nu mai fim...

— De ce? strigai eu, rănit.

— Fiindcă nu există iubire frăţească pe pământ... Hai, dezleagă-mă! Mă voi duce în curând sa trăiesc cu lupii!

Trăsăturile feţei i se liniştiră, dar era palid. Se ridică sprinten, îl urmai ca un câine. Se îndreptă către Alexe, cu pas iute, şi îi strigă vesel:

— Frate Alexe!... Ia înhamă calul! E atâta vreme de când n-am mai băut un pahar la Anghelina!

Alexe se ridică încet:

— E din pricina holerei...

— Ei, Alexe! Holera nu e răul cel mai mare de care suferă biata lume!

În timp ce Alexe înhăma, Codin se învârtea în jurul Irinei, care sta întinsă pe iarbă, cu faţa în sus, şi îl privea pe sub genele ei mari. Pe urmă, el se aplecă, deodată, şi îi jucă deasupra nasului aţa cu camforul. Un val de sânge năvăli în ograjii fetei, apoi se făcu albă ca varul. Codin, spuse, rânjind:

— O recunoşti, scumpo?

Ea întrebă cu glasul gâtuit:

— Unde ai găsit-o?

— Acolo unde ai pierdut-o.

La chemarea lui Alexe, care sta în picioare în căruţa gata de plecare, Codin lasă să cadă camforul peste faţa Irinei:

— Păstrează-l, iubito! Poate să-ţi slujească împotriva holerei şi... ca să semene moartea!

Irina îşi acoperi ochii cu braţul. Codin alergă către căruţă, sări şi-l cuprinse pe Alexe de mijloc. Sării şi eu şi-l cuprinsei, la rândul meu... Cu toţi trei în picioare, calul porni la trap.

Nici un copil la joacă, nici un om pe stradă, nici o femeie la poartă. Jale... Holera...

Căruţa se opri în faţa cârciumii. Înăuntru nimeni, afară de un măturător de vagoane, pe care holera nu voia să-l scape nici de viaţă, nici de ţuică.

Era răcoare. La tejghea, Anghelina, cam galbenă, cam tristă, nepăsătoare, ca de obicei. Lângă dânsa, pe un scaun, bătrâna ei mamă cârpea, ca întotdeauna.

Ne aşezarăm în mijlocul cârciumii, în jurul unei mese rotunde. Se aduse vin. Mi se turnă şi mie, dar eu nu obişnuiam să beau. Ochii mei nu se desprindeau de Codin, care golea pahar după pahar. Alexe bea şi el, dar mai puţin.

Primii litri trecură în tăcere şi în nemişcare. Codin întrebă:

— Unde e băiatul?

— Holera... răspunse Anghelina.

Acest cuvânt era de-ajuns, ca să arate locul unde se găsea cineva.

Revăd toată scena, aşa cum s-a petrecut.

Măturătorul, având păhăruţul pe jumătate gol în faţa lui, moţăie cu capul pe piept. Alexe, crezând că va înveseli pe Codin, împroaşcă cu vin pe bătrân, care mormăie şi-şi şterge faţa. Codin nu râde; dimpotrivă, se întunecă şi mai . Alexe râde pentru toţi şi, ca să arate că este într-adevăr câinele stăpânului său se duse la căruţă şi se întoarce cu nuiaua de salcie adusă cu noi.

Codin era cu spatele la uşă şi nu-l vedea pe Alexe. Acesta se întoarce la masa bătrânului adormit şi trânteşte o lovitură în masă. Toţi tresărim speriaţi, dar cel mai zguduit e Codin. Ochii săi cad pe vergeaua de salcie. Faţa i se îngălbeneşte. Voind să ia paharul să bea, îl răstoarnă. Alexe, cu nuiaua în mână, se tulbură.

— Ţi-a făcut atât de rău... când am lovit în masă?

— Foarte rău... m-ai lovit în inimă!... răspunde Codin cu un glas cavernos.

Şi cu o privire care nu putea să mă înşele nici pe mine, nici pe Alexe, nici chiar pe nepăsătoarea Anghelina, Codin apucă mâna prietenului său, o sileşte să pipăie cicatricea mare pe care o avea la ceafă şi spune:

— Vezi, Alexe?... Nuiaua cu care ai lovit în masă, mi-a făcut mai mult rău decât ciomagul, care m-a trăsnit aici, în ziua în care te-am scăpat de la moarte.

Alexe, în picioare, îşi priveşte prietenul cu uimire şi nu ştie ce

să răspundă, dar, când îl vede pe Codin că se ridică şi-l domină cu talia lui de uriaş, frăţiorul de cruce îşi pierde cumpătul. Ochii lui se plimbă de la mine la Anghelina şi de la Anghelina la mine, ca şi cum ar fi vrut să ne întrebe: „Ştie?”

— Cu ce cuţit ai jupuit coaja sălciei, frate Alexe? întreabă Codin, ţinând piciorul pe scăunel.

— Cu acesta, îngână Alexe, scoţând cuţitul de la brâu. - Nu-i făcut să se scalde în sânge, ci în zeamă de ceapă!... Dacă vrei să faci din el o unealtă de temut, trebuie să-i otrăveşti vârful şi, iată, priveşte în ce venin!

Îşi suflecă mâneca şi îşi înfige de un deget cuţitul în braţ.

Eu ţip, Anghelina ţipă, iar Alexe:

— Frate Codine!.... Ce ai?

— Ah, frate Alexe! răspunde acesta, dându-i cuţitul înapoi şi lăsând sângele să curgă - ah!... ah!... M-a muşcat o năpârcă azi-dimineaţă!... Anghelino, dă-ne să bem!... Iar tu, Alexe, cântă-ne ceva, cântă, frate!... Aşează-te pe scaunul acesta... Îmi place să te văd stând. Cântă, bunăoară, *Drumul de la Pângăraţi.*

Pe faţa asudată a lui Alexe trecu un fulger de fericire: cântecele lui îl îmblînzeau totdeauna pe Codin.

— De ce tocmai cântecul acesta trist? îndrăzni el să întrebe. - Uite aşa, frate... Ca să-mi aduc aminte de lucrurile uitate. În timp ce fratele său de cruce se plimbă ca un leu în cuşcă, în jurul scăunelului, Alexe se aşează şi începe cu o voce tremurândă:

Drumul de la Pângăraţi
E bătut de dorobanţi,
Tot ducând la condamnaţi.
Când îi vezi legaţi în fiare,
Îţi face mai mare jale
Regină, măria-ta,
Uşurează-le osânda.
....

Codin, cu faţa aprinsă, ca în ziua neuitatei încăierări, se apropie pe la spate, răstoarnă capul lui Alexe şi-i spune cu o înfricoşătoare duioşie:

— Ah!... frate Alexe! Îmi place cântecul tău!... Dar cine dracu te-a pus azi-dimineaţă să tai o nuia de salcie? Răspunde, frate?

În toate dimineţile tăiai tu nuiele de-astea, în timp ce eu mă duceam după merinde?

Răspunde!

Cu capul răsturnat pe braţele lui Codin, ochi în ochi, Alexe spune cu voce stinsă:

— Nu înţeleg, Codine

— Nu înţelegi, Alexe? Dar cojile astea le cunoşti?

O zguduitură străbate tot trapul lui Alexe, Codin a scos din buzunar cojile de salcie şi ochii-i s-au roşit de sânge.

Atunci, Codin dă deodată drumul capului şi, ca ars, face o săritură înapoi. Alexe, beat de vin şi copleşit de grele presimţiri, cade cu fruntea pe masă. În clipa aceasta de tăcere, mi-aduc aminte că mama cârciumăresei vorbi ca pentru ea:

— Doamne!... Iartă-mă!... Am uitat că mâine e vineri, zăpăcită ce sunt!... Şi către fiica ei: N-am aprins candela pentru milostiva Sfânta Vineri!

Dă fuguliţa alături şi se întoarce cu candela, îi mai adaogă untdelemn, schimbă iasca, aprinde şi se pune pe închinat.

Ochii lui Codin se opresc asupra candelei. El stă rezemat de perete, încovoiat şi cu mâinile în buzunare. Privirea lui sângeroasă se plimbă de la candelă la umerii lui Alexe. Scoţându-şi pălăria, se închină şi el de trei ori. Pe urmă punându-şi din nou pălăria pe cap, strigă:

— Cântă Alexe! Cântă! Şi tu, Adrian, du un pahar de ţuică bătrânului...

Anghelina toarnă, iau paharul din mâna ei şi-l duc măturătorului, în timp ce bătrâna duce candela la locul ei, sub icoană.

Atunci, tot ce-am auzit, a fost un geamăt scurt. Pun paharul pe masa bătrânului şi când să mă întorc, îl văd pe Codin acoperind cu masa trupului său spatele lui Alexe şi, strivindu-l, îl ţinu un timp aşa, îmbrăţişat, apoi îi şopti la ureche, cu glas răguşit:

— Cântă, Alexe! Cântă, frate!

La început nu înţeleg nimic; văd numai trupul lui Alexe, zbătându-se. Cum nimeni nu spune o vorbă, mă apropii, Codin mă respinge cu totul şi, repede, face un salt înapoi.

În clipa asta, sub ochii mei, un val de sânge ţâşni din umărul stâng al lui Alexe, care se rostogoli pe podea!...

Văd încă şi acum, ca printr-o ceaţă, pe Codin sărind în căruţa lui Alexe şi făcându-se nevăzut; pe Anghelina, mută, întorcând

spatele celui ucis, iar bătrâna, luând candela Sfintei Vineri, o aşeză domol la capul mortului, pe duşumea, şi îngenunche alături.

Noiembrie îneca pământul cu ploaia lui de gheaţă. Mahalaua, scăpată de molimă, îşi dezmorţea picioarele murdare, înotând prin noroiul maidanului.

Eram singur şi mâhnit, cu privirea pierdută deasupra unei cărţi, sub lumina lămpii, când, pe la opt seara, un toc-toc ce abia se auzi în geamul negru şi ud dinspre stradă mă făcu să las cititul şi să ies.

Mama nu era acasă. În curte, întuneric şi potop. Ploua cu găleata. Târându-mi galenţii, şi cu un sac pe cap, străbătui cu greu până la poartă... dar mă dădui înapoi: Codin, încovoiat, sta în faţa mea!...

Nu zăream nimic în obrazul lui; statura însă îmi ajungea. Un val de durere îmi umplu inima.

— Taci!... Vino până la mine!... şopti el, răspândind o duhoare de mahorcă şi de rachiu.

În acelaşi timp, mă luă de mână. Mâna lui, mai rece ca a unui mort, îmi îngheţă sângele. Dacă n-ar fi fost marea milă care-mi cuprinsese sufletul, n-aş fi avut prea mare chef să urmez un om căutat de poliţie şi atât de puţin asemănător cu Codin al meu din vara trecută. Ajuns în curte, spuse:

— Vin din baltă... Din baltă, unde am trăit cu lupii!... Dar lupii au cojoc, iar eu nu. Sunt mort de frig şi mai slut ca niciodată. Nu te speria!... Ce vrei?... Toată viaţa am fugit de sluţenia mea, m-am războit cu ea, dar degeaba. Acum ne-am împăcat, trăim în bună tovărăşie.

Intrarăm în odaia lor. Mama Anastasia stătea pe vine şi scormonea în focul din vatră. Când îl văzu, se dădu peste cu o smucitură atât de caraghioasă, că ai fi zis că-l vede pe dracu în persoană, într-adevăr, cu barba lui de două luni, înecat în noroi şi acoperit de zdrenţe, Codin, aşa beat şi răguşit cum era, nu mai semăna a om.

Din prag, rânjind ca o fiară sălbatică, mi-o arătă pe mama lui:

— Ia te uită la stârpitura asta! N-am spus eu bine că şi holera o să fugă de ea? Şi-mi mai face acum ocara să se sperie de mine, când mă vede! Scorpia dracului!

Spunând acestea, se aruncă, în halul în care se găsea, pe patul de scânduri din tindă, în timp ce mama Anastasia îşi reluă locul la vatră.

— Închide uşa şi stai pe scăunel, spuse el. N-am să te ţin mult... Nici nu te-aş fi supărat, dacă amintirea ta nu m-ar fi urmărit mereu... Dar... înainte de a mă preda judecăţii oamenilor, mi-am zis că poate... mai am încă dreptul pe pământ să strâng mâna unui copil, unui frate! Dă-mi mânuţa ta, Adriene... lasă-mă să simt căldura sângelui tău!... Ah, sângele ăsta!... Picătura de sânge pe care am băut-o în noaptea când am vânat în baltă - ţi-aduci aminte? N-a slujit la nimic... Ea n-a putut nimici veninul pe care l-am primit în vinele mele de la năpârca asta!... Te rog, Adriene, să te gândeşti totdeauna cu milă la bietul Codin. Căci, deşi viaţa mi-a fost ticăloasă, să ştii că totdeauna am căutat să fac binele... Dar n-am întâlnit decât răutate!

Tăcu o clipă. Pleoapele lui grele se luptau din greu să stea deschise. Reluă, vorbind mai mult cu ochii închişi:

— Acum, ascultă ce vreau să-ţi spun: închipuieşte-ţi, mi-am pus în cap să mai trăiesc... Să trăiesc, dar altfel... Sunt tânăr... Treizeci şi doi de ani... Ştiu Crima mea e grea, dar cu bani, boierii vor fi mai de înţeles. Totul este să pot aduce de la Bucureşti unul sau doi avocaţi mari, să-i plătesc gras şi să-i pun să latre juraţilor! Ce Dumnezeu! Juraţii sunt şi ei oameni, au mici hatâruri de . Atunci se pun să învârtească codul şi răspunsurile. Mâine, în zori, am să pun genunchiul în gât şerpoaicei ăsteia, care îşi prăjeşte bucile la foc... Şi, Doamne sfinte! O să-mi dea nu numai banii pe care îi păstrează pentru popii ei, dar şi laptele pe care l-a supt la mă-sa!... Pe urmă... om vedea... De-acum în zece ani, n-o să fim bătrâni!... Poate că mă duc la vreo mănăstire, la Sfântu Munte ori în altă parte. Trăieşti bine acolo... În sfârşit!... Vorba e... de... e vorba să... să...

Codin dormea dus. Îndată începu să sforăie năprasnic,cu gura căscată, o gură mare cât o cană şi năvălită de păr lung.

Atunci, o văzui pe mama Anastasia ridicând capul cu asprime. Privirea ei, furişe de obicei, se opri mai întâi asupra gurii lui Codin, apoi asupra mea, plină de dispreţ, începu să umble de colo până colo, luă o oală, o lăsă, înteţi focul şi căuta ceva pe sub pat, fără să se teamă că-l deşteaptă pe Codin. La urmă mă privi cu neruşinare şi-mi spuse, mai mult din ochi:

— Ce faci tu aici? Ia şterge-o!

Mă ridicai, aruncând o ultimă privire asupra lui Codin: n-ai fi putut, într-adevăr, să înnoptezi în aceeaşi încăpere cu dihania asta cu gura căscată, care sforăia atât de năprasnic. Mă întorsei acasă, străbătând încă o dată noroiul, ploaia şi întunericul.

Trecuse un ceas. Un ceas plin de simţiri nelămurite: păreri de

rău, milă, teamă, suferinţe, amintiri din vara aceea dureroasă. Aveam să-i fac unele mustrări. N-am putut, din pricina stării de beţie în care se găsea.

Era aproape zece şi mama nu se întorsese încă. Ploaia încetase. Atunci, liniştea nopţii fu săgetată de un răcnet înspăimântător de fiară înjunghiată, urmat de un alt răcnet, tot aşa de fioros apoi nu se mai auziră decât horcăituri groaznice.

Trecui în bucătărie, cu gândul să ies în stradă, ca să văd ce s-a întâmplat. Ah, ce fior cumplit îmi străbătu inima! Horcăiturile, din ce în ce mai slabe, nu veneau din stradă, ci din curte. Mă fulgeră gândul că mama Anastasia l-a omorât pe Codin, cu securea. Nu era cu putinţă! De unde atâta putere şi curaj la stârpitura aia?

Îmi luai repede galanţii şi sacul, şi deschisei uşa. Glasuri de bărbaţi şi de femei, ţipete de groază. Curtea era plină de lume, printre care şi proprietăreasa noastră. Toţi intrau şi ieşeau de la Codin, printr-o spărtură a gardului:

— Ce s-a întâmplat? întrebai.

— Vai, băiatule fugi, mamă! spuse proprietăreasa, ascunzându-şi faţa în mâini. Cineva spuse:

— Mama Anastasia l-a opărit pe Codin cu două kilograme de untdelemn clocotit.

Mă năpustii spre spărtura gardului, dar un om care era acolo, mă opri să trec şi-mi spuse cu bunătate:

— Nu intra, micule, nu intra, e îngrozitor de văzut!

Poţi să te îmbolnăveşti!

Împleticindu-mă, ca un om beat, cu inima încleştată; cu capul vâjâind, intrai la Codin pe poarta de la stradă. În curte, toţi mă împiedicau să văd. Mă urcai atunci pe gard. De acolo zării numai sacul cu care acoperiseră bustul lui Codin, pe jumătate azvârlit afară din odaie. Sacul nu mai mişca.

Alături, pe prispă, mama Anastasia se ghemuise lângă cadavrul fiului ei, cu o lumânare de cinci parale în mână, îl privea cum priveşti o râmă. Flacăra luminării pâlpâia în adierea vântului rece.

III KIR NICOLA

La căldura înăcrită a unui de plăcintărie - cuptorul lui kir Nicola - simţi Adrian pentru întâia oară, la început nelămurit, pe urmă cu deplină înţelegere, crescând în el iubirea pentru prietenie. Avea atunci abia paisprezece ani.

Pentru mahalagiii din strada Griviţei, kir Nicola era când turc, când grec, când albanez, numai pentru că îl auziseră vorbind aceste trei limbi, aparţinând acestor trei neamuri. Dar cumetrele se înţelegeau mai repede când îl numeau „venetic”.

Venetic, bineînţeles, ca orice străin care vine şi se stabileşte în altă ţară. Pentru această clevetire ar fi nedrept să-i învinuieşti numai pe brăileni, aşa de asemănători cu locuitorii oricărei alte ţări din Apus. Şi unii, şi alţii, de altfel, primesc cu braţele deschise pe venetici, de îndată ce aceştia se îmbogăţesc. Ba le mai dau şi fetele. O slăbiciune de-a lor. Kir Nicola n-avea să se teamă de ea, mai întâi, fiindcă nu era nici bogat şi nici tânăr, şi al doilea, fiindcă era foarte murdar. Adrian - de câteva zile vecinul plăcintarului - fu izbit de această murdărie.

Kir Nicola era un bătrânel scund, cărunt, cu barba şi cu mustăţile îngălbenite de tutun. Nu puteai să-i ghiceşti vârsta. Semăna cu dugheana lui joasă, prăfuită, adâncită în pământ de un metru - dugheană care era, în acelaşi timp, şi cuptor şi prăvălie, şi care văzuse trei generaţii de plăcintari frecându-i zidurile şi tocindu-i piatra din prag. Ca şi cuptorul său - uriaşă locomobilă turtită, lipită cu lut şi ocupând trei sferturi din prăvălie - ca şi uneltele sale: lopeţi, scânduri, tăvi, kir Nicola era în întregime îmbibat cu untură şi tăvălit în făină, începând cu papucii scâlciaţi şi pantalonii lustruiţi, nedespărţita lui haină a cărei culoare nu se mai cunoştea, fiind ascunsă sub o coajă groasă de cocă scorojită, prăjită la foc - şi sfârşind cu căciuliţa, atât de unsuroasă, încât la căldură grăsimea se topea şi se scurgea pe frunte.

Aceasta nu împiedeca tineretul mahalalei să-şi lingă degetele, după ce mânca de cinci sau zece bani din vestita lui plăcintă.

Îi plăcea şi lui Adrian plăcinta. Dar, tânăr şi setos de a cunoaşte viaţa, era ceva care îi plăcea şi mai mult: atmosfera plăcintăriei şi a plăcintarului însuşi - o lume pe care o descoperea prin propriile lui mijloace.

Soarta omului nu e altceva decât propria lui personalitate şi ea se arată din leagăn, în zadar se spune că mediul social înrâureşte şi ciopleşte fiinţa omenească, *el nu schimbă nimic.* Acela care este sortit să conducă o băcănie, va rămâne cu suflet şi cu pricepere de băcan, chiar dacă se va fi născut în purpură şi va fi avut dascăl pe vreun Fénelon, şi chiar dacă mediul social îl împinge la cârma unui regat. Dimpotrivă, un altul care a venit pe lume pe un morman de gunoi şi care a trăit numai printre haimanale, poate să rămână neştiutor de carte toată viaţa, va fi totdeauna un gânditor şi un focar de lumină, dacă tainicele cuptoare ale concepţiunii l-au făurit cu comori de gândire şi cu simţăminte înalte.

Dintr-un geniu bun, mediul social nu va face niciodată un geniu rău şi nici o lichea. Din omul-păpuşă va putea face, după voie: un negustor de vin sau un searbăd avocat. Asupra acestei păpuşi, mediul social îşi va putea exercita toate influenţele. Faţă de celălalt însă, va fi . Şi, astfel, nimic nu va fi schimbat, nici într-un caz, nici în altul.

Locuitorii acestei mahalale, care egala în murdărie mahalalele vechiului Cairo sau ale vechiului Alep, îl învinuiau pe kir Nicola de a fi murdar. Şi era, într-adevăr. Dar ceea ce silea pe ştrengarii şi pe fetiţele din partea locului să nu prea treacă pragul simigeriei, era faima lui de satir. Să recunoaştem că kir Nicola avea şi aerul.

Adrian ceru părerea mamei sale. Aceasta, foarte încurcată, îi spuse:

— Dragul meu copil, hoţul e cu un păcat şi păgubaşul cu o sută. Nu-l cunosc pe kir Nicola decât de o săptămână, dar am încredere în el. I se citeşte bunătatea în ochi... şi eu cred în ochii omului. Omul poate să mintă, cum vrea cu vorba, nu poate însă să ascundă nimic cu privirea.

Şi iată-l pe Adrian stând pe banca plăcintăriei, cu o carte pe genunchi, aşa cum făcuse şi înainte de a cere sfatul mamei sale. Părăsise, după un an de trudă, viaţa de rob pe care o duce un băiat de prăvălie, şi acum, setos de citit şi de libertate, fără să se împrietenească cu nici un băiat de vârsta lui, îşi câştiga timpul pierdut, citind, hoinărind şi cercetând în marea carte a vieţii: inima omenească.

Fără îndoială, lumea e plină de inimi, dar mai toate seamănă cu buruienile acelea netrebuincioase care cresc la marginea drumurilor; mai mult preţuieşte un cartof. Când, iată că se ivi kir

Nicola, cu inima lui... Şi atunci fu cu totul altceva.

Ca toată vecinătatea, kir Nicola auzise şi el că o văduvă, spălătoreasă, împreună cu copilul ei, a închiriat două odăi în casa alăturată simigeriei sale.

Îndată, cumetrele răspândiră vestea că noua vecină a trăit cu un grec şi că băiatul ei era deci un caţaon. Copiii, maimuţărind pe părinţi, începură să fredoneze după Adrian, de cum îl zăriră:

Grec, grec, parpalec,
Dă-mi spinarea sa ţi-o frec,
Cu cenuşă După uşă,
Cu smoală După oală.

Plăcintarul fu foarte mirat să constate că „parpalecul” îşi vedea de drum, fără să răspundă la ocară aruncând cu pietre, cum era obiceiul. Uimirea fu şi mai mare, când băgă de seamă că Adrian avea totdeauna o carte la el, că se ducea cu ea la câmp, se înapoia, că îi spunea bună-ziua după ce isprăvea de mâncat bucata de plăcintă şi se uita drept în ochii omului, spre deosebire de ceilalţi băieţi, care întorceau privirea, ca şi cum ar fi avut ceva de ascuns. Aşa că era mulţumit când îl vedea uneori, aşezându-se pe banca prăvăliei şi stând ceasuri întregi.

Pe de altă parte, lui Adrian îi plăcea sa vorbească greceşte cu kir Nicola.

— Dar, spunea el, kir Haralambe - era numele stapânului de la care plecase - m-a făcut să plătesc scump limba lui. Cred că palmele pe care le mâncam de la el, într-o singură zi, întreceau numărul cuvintelor greceşti pe care le învăţam în ziua aceea. Şi doar kir Haralambe se simţea mândru, ştiindu-mă fiu de grec.

Kir Nicola exclama:

— Ei! More Adrian! Greci, turci sau tătari, nu suntem decât nişte bieţi oameni. *Naţiunea* este un cuvânt cu care se împăunează două feluri de oameni: şireţii şi proştii. Din păcate, se mai găsesc şi câţiva oameni de bună-credinţă, şi numai mulţumită lor se mai menţin hotarele. Altfel, cuvântul *naţiune* ar fi pierit demult.

— Atunci, kir Nicola, tu nu crezi în patrie? întrebă Adrian. - Ba da, *pedaki-mu,* cred, noaptea când lucrez singur, îmi aduc aminte că aici sunt „ticălosul de albanez”. Atunci ă gândesc la munţii frumoşi în care m-am născut şi unde am petrecut o copilărie blajină

şi tristă... Şi, în clipele acelea, cânt sau plâng; dar niciodată nu m-apucă pofta de-a strânge vreun om de gât, gândindu-mă la patria mea.

Pe când vorbeau, femei şi copii intrau şi ieşeau fără încetare. Veneau să coacă o pâine, un dovleac, o bucată de carne pe varză călită. Oamenii mai cu stare aduceau cozonaci, lipovencile seminţe de floarea-soarelui, pe care le vindeau ca să câştige un ban. Pentru fiecare coacere şi după importanţa ei, kir Nicola lua un gologan sau doi. Se întâmpla uneori să fie nemulţumiri şi certuri: fie că mâncările erau prea coapte, fie că nu erau îndeajuns. Plăcintarul era învinuit, de multe ori, că a şterpelit untură sau felii de slănină ce se aflau în tavă.

Trei sferturi din femeile care veneau la cuptor erau sărace şi veşnic însărcinate. Ele nu aduceau la copt decât dovleci. Cu vestmintele murdare, rupte sau cârpite, cu părul încâlcit, cu gâtul nespălat, cu picioarele goale şi crăpate, femeile astea nu scăpau niciodată prilejul de a fi cu burta mare, şi abia şi-o goleau, că le vedeai iarăşi cu ea la nas. Fiecare nenorocită era totdeauna întovărăşită de o droaie de ţânci, agăţaţi de fustele ei, aproape goi, cu mucii la gură, cu burta umflată de pepeni, ori de ciorbă lungă. Cum le luceau ochii ţâncilor după plăcintă! Le lăsa gura apă: copiii înghiţeau în sec, iar mamele scuipau în lături. Privind pântecul gogonat al bietei femei, kir Nikola lua gologanul pentru coacerea dovleacului şi-i dăruia o bucată de plăcintă, care făcea doi gologani. Femeia împărţea plăcinta cu „dracii” ei, apoi, lingându-şi degetele, mulţumea:

— Să te răsplătească Domnul înzecit! Şi explica: Nu eu poftesc aşa, ci plodul din mine... Cât despre şerpii ăştia, de, ce să le fac? Sunt băieţi şi, dacă poftesc prea tare, ar putea să le cadă... ouşoarele!

Unele din aceste femei plecau deseori fără să dea gologanul, făcând pe uitatul. Kir Nicola le lăsa:

— Ce vrei, bre Adriani, spunea el, mai bine pierd gologanul, decât să le chem şi să le fac de ruşine. Asta mi-ar face mai mare supărare!

Cu toate astea, aceeaşi femeie, a doua zi, stând în poartă, ţipa vecinei:

— Afurisitul ăsta de albanez, s-a îmbogăţit de când ţine plăcintărie în mahalaua noastră!

Câteodată, cumetre mai îndrăzneţe spuneau cu tâlc - mai ales

de când kir Nicola căpătase învoirea să vândă plăcintă şi covrigi soldaţilor de la cazarma de cavalerie.

— Îţi merge, tătucule, îţi merge! o para de ici, o para de colo, s-adună! Trebuie să ai căptuşeala bunzii garnisită cu bumăşti de o mie; se vede că d-aia n-o dezbraci niciodată!

De câte ori Adrian auzea vorbindu-se astfel, deschidea ochii mari. Bănuia şi el că plăcintarul o fi strâns ceva bani, dar nu credea să aibă avere, aşa cum pretindea lumea. Kir Nicola, citind întrebarea în ochii micului său prieten, se dezvinovăţea:

— Ah, *cardia-mu*!... În viaţă, nu ştii niciodată cum să faci, ca să fie bine! Când n-aveam un ban chior şi-mi târam pe străzi sărăcia de trei covrigi în coş, toţi îmi ziceau „păduchiosul”. Azi, când după douăzeci de ani de trudă, am ajuns să agonisesc un ban, sunt pizmuit, lumea nu mă mai scoate din „ticălosul de albanez”. Şi nu ştiu dacă nu mă simt mai ruşinat acum decât înainte!

— Kir Nicola, îi spunea Adrian, sărac ori bogat, cred c-ai fost totdeauna bun şi, deci, nu trebuie să te simţi ruşinat de nimic...

Văzându-l pe Adrian fără lucru, citind mereu, kir

Nicola îi zise într-o zi:

— Ia spune, *file-mu,* dac-ai veni la mine să-mi ajuţi, crezi că asta n-ar fi pe placul mamei tale? Te-aş privi ca pe copilul meu, te-aş hrăni şi ţi-aş da cincisprezece lei pe lună.

Ce ai de spus?

Adrian, care era mâhnit de a o vedea în fiecare zi pe mama lui istovindu-se la albia de rufe, prevăzuse această ofertă, în zilele când stăteau de vorbă, el şi cu mama sa - fiind înţeleşi amândoi, asupra cinstei plăcintarului - izbutise să capete dinainte încuviinţarea ei.

— Sunt gata să viu când vei voi, spuse el binevoitorului kir Nicola. Eu m-am gândit demult la asta, iar mama e mulţumită şi nu se împotriveşte; ea ştie că n-ai să mă baţi. Şi sper că-mi vei da voie să şi citesc în clipele de răgaz.

— Ne-am înţeles!... Aşa are să fie... Dar, ia spune-mi, *psihi-mu,* ce-i cu cititul ăsta de dimineaţă până seară?

Râvneşti oare să te faci „dascalos”?

— Nu. Nu citeşte cineva numai ca să ajungă profesor, îmi plac cărţile, atâta tot!

— Totuşi, ai isprăvit şcoala.

— Am isprăvit şcoala primară; în cărţile acestea însă, găsesc lucruri mult mai frumoase.

— Ah, da! înţeleg, sunt poveşti de dragoste şi cu întâmplări

nemaipomenite.

Adrian protestă:

— Nu, eu nu mă înnebunesc după aşa ceva. Sunt şi lucruri mai bune de citit!

— Ce anume?

— Ei bine, *lucruri foarte serioase!*

Kir Nicola oftă:

— Ei, *pulaki-mu!...* Lucrurile serioase nu cred să se găsească în cărţi. Eu cred că le întâlneşti numai în viaţă. Cărţile nu ne învaţă cum să facem ca să trăim mulţumiţi

şi, chiar dacă ne-ar învăţa, tot nu ne-am lua după ele.

— Te înşeli, kir Nicola, în cărţi găseşti frumosul şi adevărul.

— Frumosul şi adevărul! Nu astea te ajută să trăieşti! - Pe mine astea mă fac să trăiesc - şi să trăiesc fericit!

— Dar eşti sărac, trebuie să-ţi câştigi pâinea!

— Asta nu face nimic; voi da burţii numai atât cât îi trebuie, iar ceea ce-mi va mai rămâne din câştig, voi da pe cărţi.

Plăcintarul era cu adevărat mişcat.

— Ah! încăpăţânatule! Nu vrei să mă crezi... Am să-ţi povestesc atunci ceva de pe la noi. Familia noastră, în Albania, este încrucişată cu sânge grecesc. Mama mea avea doi fraţi mai mari, barba Spiro şi barba Vangheli. Copilăria mea a fost strâns legată de ei, şi iată ce-am văzut şi auzit... Părinţii lor erau înstăriţi. Cum au văzut că barba Spiro, cel mai mare dintre fraţi, avea darul învăţăturii, au hotărât să-l trimită la şcoli înalte, în Atena. Acolo, acest rufian a ieşit întâiul. Asta îi făcu pe părinţi să-şi piardă capul. Cu jertfe mari l-au trimis în Germania, apoi în Franţa, încredinţaţi că odorul lor va ajunge un Socrate. A ajuns, este adevărat, un mare „dascalos” de filozofie la Atena, a scris cărţi, a făcut să se vorbească mult despre el şi s-a retras, încă tânăr, în satul nostru, unde a cumpărat pământ, şi scrie mereu. Nu mi-am vârât niciodată nasul în cărţile lui, dar cunoscătorii pretindeau că se găsesc în ele lucruri „ frumoase şi adevărate”. Asta se prea poate. Numai, şi aici e întrebarea: la ce folosesc „ frumosul şi adevărul”? La ce servesc? O! da, bineînţeles, i-au folosit lui barba Spiro, dar numai lui! Ducea o viaţă retrasă, cu nevasta bogată pe care o luase. Nici un sărac nu îndrăznea să bată la uşa lui. Toată ziua în halat de mătase şi în papuci cusuţi cu fir, nu făcea decât să fete veşnic „adevăr şi frumos”. Pe noi ne sfida şi nu-şi ascundea dispreţul faţă de ţăranii care-l salutau, când ieşea în trăsură, tolănit ca un paşă.

Durerea de a-l vedea atât de nepăsător la tot ce nu era el, a omorât pe bieţii lui părinţi. Au murit în acelaşi an, ăsând pe mama mea şi pe barba Vangheli într-o sărăcie neagră. Şi, când acesta, într-o zi de supărare, îi spuse fratelui său că e un „egoist" şi că a ajuns acolo unde este, cheltuind toată averea părintească, barba Spiro porunci slugilor să-l dea afară, strigându-i: „Cei săraci cu duhul trebuie să se mulţumească cu ce le dă Dumnezeu".

În vreme ce el ajunsese mare filozof, mama se căsătorise cu un mic negustor de brânză, şi o ducea greu. Barba Vangheli se făcu cojocar, se însură, din dragoste, cu o fată din sat, săracă dar cinstită, pe care o învăţă meşteşugul lui, şi munciră împreună până ajunseră aproape să-şi piardă vederea. Au îmbătrânit înainte de vreme. Cei doi copii ai lor au fost seceraţi încă de mici, apoi soţia lui s-a dus şi ea după ei, şi barba Vangheli a rămas singur.

L-am cunoscut după ce a rămas văduv. Citea şi el, atât cât îi îngăduiau ochii, în nopţile când somnul îl părăsea. Scria şi el deseori, dar... ca să răspundă unor nepoţi nevoiaşi, plecaţi departe de ţara lor, iar scrisorile lui erau totdeauna întovărăşite de un mic mandat poştal. După moartea care îi răpise tot ce avusese mai scump pe lume, veni lipsa, aproape sărăcia, dar, cu toate suferinţele şi necazurile, sufletul lui rămăsese bun.

Când, la nouăsprezece ani, am fost nevoit să-mi părăsesc ţara şi să-mi încerc norocul aiurea, mama, văduvă, mi-a pus într-o pungă tot ce avea, dar era prea puţin. Atunci m-am dus să văd pentru cea din urmă oară pe cei doi unchi ai mei. Barba Spiro, mirosind frumos a cosmetic, se juca în grădină cu cei trei copii ai lui, învăţându-i să arunce cu discul şi cu suliţa. Nu-şi ascunse nemulţumirea ce-i produceam, îmi dărui cu mărinimie o oca de brânză de capră şi un şal vechi, apoi îmi depuse pe frunte o sărutare, rece ca inima lui. Am plecat de la el plângând. Ieşind afară, am aruncat peste zidul proprietăţii lui şalul şi brânza şi am frecat cu iarbă locul unde mă sărutase.

Barba Vangheli mă primi cu dragoste, cu surâsul lui stoic pe buze. Îşi scoase ochelarii, îmi dădu un scaun să stau şi-mi vorbi despre multe, îmi povesti unele păţanii din viaţa lui şi-mi spuse tot ce trebuia să ştie un copil care pleacă în lume, fără bani şi fără pricepere. Apoi, scoase din dulapul lui o pungă, mi-o puse între mâini şi, strângându-mi-le tare, îmi spuse: „Iată, *matia-mu*, asta e tot ce pot să-ţi dau. Cheltuieşte cu chibzuială, dar nu fii nici zgârcit, nici hain. Mai bine să înduri sărăcia, decât să stai nepăsător la foamea

aproapelui tău. Dumnezeu să te aibă în pază, adio! Eu nu te voi mai revedea”. Şi mă strânse în braţe. Nu mult după aceea muri.

Iată, Adriani... Cărţile nu-i fac buni, pe cei care le scriu. Adrian rămase uimit. Se îndoia.

— Kir Nicola, e adevărat tot ce mi-ai povestit?

— Îţi jur pe lumina ochilor mei, că nu ţi-am spus decât adevărul!

— Dar cum se poate să scrii cărţi pentru oameni, fără să-i iubeşti?

— Foarte bine: pentru a câştiga bani şi...

— Se câştigă bani, scriind cărţi?

— Mulţi, uneori; dovadă, barba Spiro; şi apoi, glorie.

— Ce glorie? Nu există glorie, dacă ai inimă de piatră! În seara aceea, culcându-se, Adrian începu să se îndoiască de ceea ce iubea el mai pătimaş, după libertate: slova dumnezeiască, nepreţuita slovă tipărită, fraza cuprinzătoare de iubire şi de adevăr, care înfioară inima şi uimeşte gândul - slăvita zeiţă, Literatura! Citea tocmai *Crimă şi pedeapsă*, de Dostoevskii. Luă cartea şi pătrunse cu privirea numele autorului pe care îl preţuia cel mai mult, ca şi cum ar fi voit să-i smulgă taina vieţii. Se întrebă: „Dostoevskii să fi avut oare sufletul tot aşa de hain ca profesorul de filozofie?”

A doua zi, dis-de-dimineaţă, îndată după plecarea mamei sale, se duse să dea târcoale prin faţa liceului Bălcescu, cercetând pe elevii care intrau. Adrian opri unul, cel mai bun coleg al lui din clasele primare, fost vecin de bancă, şi îi spuse aşa, deodată:DostoevskiiCunoşti tu vreo *Biografie* a lui Dostoievski?

— Nu, nu cunosc nici una, răspunse cel întrebat.

— Ce învăţaţi voi, atunci, la şcoală? se miră Adrian.

— Ehei, şefule, dacă îţi închipui că ne pierdem vremea cu aşa ceva, te înşeli!

— Crezi că îţi pierzi vremea, citind vieţile oamenilor mari? - Astea sunt fleacuri!... Aici înveţi să-ţi deschizi cu uşurinţă drum în viaţă. Dar, dacă vrei, pot să-ţi caut hârţoaga în biblioteca liceului şi să ţi-o dau la prânz.

— Ţi-aş fi foarte recunoscător... Voi veni s-o iau.

Întinzând lui Adrian o mână moale, tânărul care se gândea deja la o *viaţă uşoară*, dispăru pe poarta liceului.

Întristat, Adrian o luă de-a lungul bulevardului Cuza, vorbind cu el însuşi: „H â r ţ o a g a... Astea sunt fleacuri... Iată unul care va ajunge profesor de filozofie... în felul lui barba Spiro. Îi e frică să

nu-l trimită tat-su să păzească porcii în baltă”.

La ora când ies elevii din fabrica de „vieţi uşoare”, printre băieţii de toate vârstele, Adrian îşi văzu prietenul coborând treptele, cu un coleg dintr-a şasea, un tânăr înalt cu figura distinsă, foarte slab, fiul unui popă cinstit care-şi făcea din meseria lui un apostolat.

De departe încă, cel dintâi spuse celuilalt, arătându-l pe Adrian:

— Acesta e amicul care se ocupă cu vieţile oamenilor mari! Mama lui e spălătoreasă, el e slugă şi se prăpădeşte după vieţile oamenilor mari. E locul să spui: „Ce-i lipseşte chelului? Tichie de mărgăritar!”

Băiatul popii fu indispus de această grosolănie, mai ales când îl văzu pe Adrian roşind până în vârful urechilor, mulţumit totuşi de a avea cartea atât de mult dorită. Spuse tovarăşului său aceste cuvinte, care fură pe placul lui Adrian:

— Judeci rău, Alexandre, e mai lăudabil să te preocupe vieţile oamenilor mari, decât vieţile marilor bandiţi. Şi, îndreptându-se către cel ruşinat: Nu citeşti decât cărţi de acestea, prietene?

— Da, domnule.

— Faci foarte bine. Continuă.

Cartea era *Amintiri din Casa Morţilor* şi debuta cu o splendidă biografie a lui Dostoievski, douăzeci de pagini, semnate Georg Brandes.

Nerăbdător, ca un copil care a primit o prăjitură, începu să citească, în drum spre casă, şi văzu cât de dureroasă a fost viaţa nefericitului scriitor, îi ceru iertare plângând, că se îndoise de el, şi blestemă pe toţi profesorii de filozofie din lume.

Cu cartea în mână, intră ca o vijelie la kir Nicola,

— Ei, babacule, acum să te ţii bine la ce-o să-ţi spun!

Află că unchiul tău Spiro şi-a greşit meseria, trebuia să se facă brânzar, nu scriitor. Uite aici viaţa unui scriitor... Şi, gâfâind, cu glasul sugrumat de emoţia celui care triumfă, Adrian citi plăcintarului biografia revelatoare, silindu-se să scoată în relief paginile dureroase. Bietul om ascultă până la capăt, nu pricepu mare lucru şi rămase cu convingerile lui.

Aşa se întâmplă totdeauna în viaţă: cei care îţi sunt mai dragi, nu înţeleg nimic din ceea ce tu iubeşti mai cu patimă.

Chiar de a doua zi, Adrian începu să ajute cu râvnă pe stăpânul său-prieten, kir Nicola, dar, timp de o săptămână, fu obiectul de batjocură al mahalalei. Mama sa se prefăcu că nu ia în

seamă această răutate, totuşi suferi. Adrian însă nici nu se sinchisi. Primea cu dispreţ huiduielile băieţilor, care veneau să-l batjocorească până sub ferestrele plăcintăriei. Apoi, nu mică îi fu surpriza când se văzu linguşit de foştii lui prigonitori, lacomi de o bucăţică de plăcintă.

Aceştia se opreau, numeroşi, în faţa prăvăliei, pândind clipa cea mai potrivită pentru a cerşi câteva fărâmiţe. Cele mai adesea, intrau cu toţii în urma unuia dintre ei, care cumpăra. Acesta era numaidecât înconjurat, rugat să-şi aducă aminte de zilele când şi el gustase din „cinstea altuia".

— Nu uita, stăruia câte unul, că şi eu am împărţit totdeauna cu tine!

Dar, de regulă, fericitul posesor al plăcintei se făcea că n-aude şi se îndopa singur, pe când ceilalţi scuipau printre dinţi.

Cum plăcinta nu se vindea cu cântarul, ci „după ochi", kir Nicola căuta să fie cât mai drept, deşi uneori avea şi el toane, favorizând şi nedreptăţind, la întâmplare. Când înfigea cuţitul lui lătăreţ, micul cumpărător împingea cu umărul în vânt, ca să iasă bucata mai mare, dar nu era niciodată mulţumit. Băieţii îl învinuiau pe „albanez" că e mai darnic cu fetele, pe care le lua câteodată de mijloc, cu o foarte îndoielnică dragoste părintească. Căci kir Nicola nu era bătrân. Şi când vreo ştrengăriţă cu ochii îndrăzneţi, cu pulpele goale până peste genunchi, cu sânii frumoşi şi tari sub cămăşuţa străvezie, se rezema de pervăzul uşii, cerşind din ochi o bucată de plăcintă, în kir Nicola se aprindea un foc mai tare decât cel din cuptor. O lua de bărbie şi-i spunea:

— Ce vrei, mititico?

— Ah! Mor de poftă să mănânc o bucăţică!

— Şi n-ai parale?

— Nu... n-am... Dar dacă eşti bun, dă-mi, te rog, coaja aia, care atârnă la margine. Mă usuc de poftă!

Albanezul înfigea în ochii micuţei privirea lui scăpă- rătoare, începea apoi să fluiere un cântec din ţara lui, lua cuţitul şi tăia o bucată. Fetiţa se înduioşa într-atâta, încât nu mai putea să refuze nimic unui om atât de darnic. Dar kir Nicola nu era satir, îşi înăbuşea dorinţele şi se mulţumea ă mângâie părul pofticioasei copile, în timp ce aceasta muşca cu zgârcenie din plăcintă, ca s-o facă să dureze mai mult. Simigiul îi spunea, mai mult ca să vorbească singur, decât ca s-o convingă.

— Fetiţa mea... Frumuşico! Să nu fii sclava unei pofte! Cu un

altul în locul meu, bucăţica asta de plăcintă ar fi putut să te coste fecioria! Şi, mai târziu, când vei fi poate „una prima donna”, sărbătorită de oameni care vor bea şampanie din pantoful tău, îţi va părea rău că ai dat, pentru o fărămitură de plăcintă, o „marfă” care putea să-ţi aducă o moşie! Apoi, întorcându-se către Adrian şi vorbindu-i în greceşte, o schimba: Nu-i deloc adevărat, more Adriani! Când „marfa” fetelor e bună, ele o dau totdeauna pe-o bucată de plăcintă sau de alviţă, fiindcă atunci e dispreţuită de prinţi, care n-o preţuiesc, decât după ce a trecut prin mâinile... plăcintarilor!

Kir Nicola trăia, de altminteri, în concubinaj cu o femeie mult mai tânără decât el, altădată zglobie şi fermecătoare, acum roasă de tuberculoză, trăindu-şi ultimele zile, dar trăindu-le cu patimă, bătându-şi joc de sfaturile doctorului, fumând, bând, benchetuind - fără teamă de moartea care bătea la uşă - şi amestecând lacrimile de bucurie cu cele de părere de rău.

Lelea Zinca fusese lucrătoare la Regie, în Bucureşti, de unde un om cu stare o scosese pentru a o lua de nevastă. Dar îl părăsise după un an, fugind cu kir Nicola la Brăila, unde înmormântă nu numai amintirea unui soţ searbăd şi ţâfnos, ci şi tinereţea ei, repede ofilită de lipsa de cumpătare.

„N-aveam decât şaptesprezece ani când l-am cunoscut pe Nicola, povestea ea lui Adrian, cu care se împrietenise iute. Dar, parşivul de plăcintar, deşi motan bătrân, îmi plăcu grozav când într-o zi îndrăzni să-mi spună mie, madam Vasilescu, îmbrăcată numai în mătasă şi clientă bună a plăcintăriei lui: ”Ah! porumbiţo! Aş sta zece ani în ă, numai să-ţi pot săruta ochii tăi ca murele!„ înţelegi, Adrian? Zece ani de ocnă pentru un sărut, asta îţi place mult, când ai şaptesprezece ani! Aşa că îl lăsai să mă sărute; şi, în loc să-l trimit la ocnă, îi cerui alte săruturi, căci cu cât primeam, cu atât doream mai multe. Pe urmă, uite aşa, m-am purtat şi eu ca una care nu e defel cucoană mare: l-am lăsat baltă pe slutul meu, cu mătăsurile lui cu tot, şi am fugit cu craiul care era gata să facă zece ani de ocnă pentru un sărut. Vezi! Nu-mi pare rău de nimic, decât de viaţa mea care se duce!”

De o curăţenie rară, împinsă până la manie, lelea Zinca, veşnic ghemuită pe divanul ei, striga oricăruia care voia să intre:

— Ei!... Şterge-ţi picioarele!

În fiecare sâmbătă, zi de mare curăţenie - ca să mai schimbe puţin înfăţişarea modestei sale odăi - muta mobilele, opintindu-se

singură să ducă patul în locul bufetului, bufetul acolo unde se găsea înainte scrinul, şi aşa mai departe. Pe urmă, din nou, după câteva săptămâni, mobilele îşi reluau locul, după ce făcuseră înconjurul încăperii. Seara, când venea acasă, spălat şi ferchezuit, şi vedea schimbările, kir

Nicola scotea o exclamaţie scurtă şi cântată:

— *Alta modo*, more Zincuţa mea!

Vorba aceasta, veşnic aceeaşi, plăcea Zincuţei sale şi o mai îmbuna puţin. Căci, cu toată bunătatea tovarăşului ei de viaţă, biata femeie, din pricina suferinţei, se făcuse rea ca o zgripţuroaică şi se certa cu toată lumea. Kir Nicola n-o contrazicea niciodată şi se silea să-i împlinească toate voile. Acestea, uneori, mergeau până la destrăbălare.

Astfel, în toate duminicele, lelea Zinca aduna „prieteni şi prietene" sub umbrarul din grădină, dându-le o masă copioasă, cu curcan, rachiuri şi vinuri din belşug, de unde nu lipsea niciodată armonica sau „pianul". Atunci se îmbăta, până ce-şi uita de ea. Dădea semnalul petrecerii, cântând romanţe, acompaniată de ţipetele armonicei, pe care le înstruna, încetinându-le sau iuţindu-le, cu un deget isteţ, şi sfârşea pe la două dimineaţa cu cântece obscene, lacrimi şi ocări pentru toată lumea, începând cu bărbatul şi terminându-şi săpuneala pe capul bietului muzicant.

Explozia debuta aproape totdeauna cu învinuirea pe care i-o aducea lui kir Nicola, de-a nu lua parte destul de vie la veselia generală:

— Ia uitaţi-vă la parşivul ăsta de albanez! izbucnea ea, arătând către kir Nicola - bolocanul ăsta rebegit, care n-a deschis gura toată seara decât ca să înghită friptură de pui şi ca să râdă ca un nătărău, pe câtă vreme cu javrele lui turceşti ştie să cânte şi să toarne la glume! Ticălosule, tu m-ai nenorocit! Păduchios nelegiuit! Haimana fără Dumnezeu! Am avut orbul găinilor, când m-am amorezat de tine! Şi iată că acum trebuie să mă maimuţăresc, să-mi scot sufletul, să scuip sânge, ca să-l înveselesc pe mocofanul ăsta... ca şi pe voi, haită de flămânzi şi linge-talere, care vă îndopaţi la masa mea, dar care nu daţi niciodată un prânz altora! Ieşiţi afară, nespălaţilor, nu mai vreau nici să vă aud de nume! Şi băgând de seamă că muzicantul ascultă şi râde pe înfundate: Şi tu, cerşetor de răspântie! Ce faci acolo? Ce stai să tragi cu urechea la ce nu te priveşte? Ia fă bine şi închide uşa pe dinafară, şi să nu te mai prind pe-aici, golanule!

La început ofticoasa fu foarte aspru judecată pentru firea ei urâcioasă. Mai târziu, fiecare înţelese cum stau lucrurile. Oaspeţii spălau putina, de îndată ce izbucnea furtuna, lăsându-l pe kir Nicola să-i ţină singur piept. Apoi, făceau pe supăraţii până pe la mijocul săptămânii următoare. De cum venea joia, lelea Zinca, cea dintâi, nu mai putea să rabde singurătatea, să-şi depene gândurile negre, să privească fumul de ţigare şi să asculte motanul care toarce - toate astea sfârşeau prin a o scoate din sărite.

Atunci, trimitea câte o fetiţă s-o cheme pe cea mai supărăcioasă dintre prietene, şi aceasta, fără să aştepte prea multe ploconeli, venea, o îmbrăţişa şi se însărcina să le împace şi pe cele îmbufnate, invocând - argument fără replică! - starea bolnăvicioasă a lelei Zinca. Cumetrele, la rândul lor, ştiau atât de bine să-şi înduplece bărbaţii, că duminica următoare îi găsea pe toţi strânşi sub umbrarul din grădină.

La ceaiul care se lua după-amiază, înainte de a începe petrecerea de seară, bolnava avea lacrimi de părere de rău şi se scuza indirect:

— Ce să fac, gândiţi-vă şi voi! Sunt atât de nenorocită! Şi nu pentru că am să mor în curând, asta nu mă înspăimântă, ci pentru că omul ăsta al meu mă lasă prea singură. Acum nu mai însemn nimic pentru el: un biet trup secătuit, bun de băgat între patru scânduri. Boscorodeşte toată ziua cu compatrioţii lui, nespălaţi ca şi el şi nu mă vede decât la prânz şi seara în pat, când se ţine cât mai departe de mine. Nu mi-au mai rămas decât ţigara şi motanul.

— Da, e foarte dureros, biată lele Zinca! Încheiau prietenii milostivi.

Şi toată lumea se îmbrăţişa.

Dar în clipa aceea se ivea kir Nicola, primenit, spălat, cu barba pieptănată, cu mersul drept, cu privirea aprinsă de levantin, şi atunci lelea Zinca schimba numaidecât tonul, îl lua de mână, îl aşeza lângă dânsa şi îi spunea:

— Nu, frate dragă, nu pe tine sunt supărată. Dar, uite, viaţa... , Viaţa asta care îţi făgăduieşte atâtea la început şi care-şi ţine atât de puţin făgăduielile! Nu mai poţi bea un pahar, fără să găseşti fiere la fund... . Pe urmă, ştii, sunt cu un picior în groapă şi, orice s-ar spune, aste nu-mi face deloc plăcere... n-am decât treizeci şi doi de ani! Ţi-aduci aminte, când, la Bucureşti, tânără şi frumoasă, îmbrăcată în mătase, mi-ai spus pentru întâia oară: „Ah, porumbiţo, ş sta zece ani în ocnă, numai ca să-ţi sărut ochii tăi ca murele!”?

Cum trece vremea! Ai spune că era ieri! Şi poate că la primăvară o să-mi cânte ciocârlia deasupra gropii! Pe urmă, privindu-l cu dragoste, îl arăta prietenilor. Ia uitaţi-vă la el, cât este de fericit! Mi-aş pune mâna în foc, că iar a pipăit sânii vreunei târfe, dornică de o bucată de plăcintă! Mi-e ciudă pe el şi l-aş strânge de gât, când, singură în odaia mea, mă gândesc la toate astea, dar recunosc că, în locul lui, aş face la fel! Aşa-i viaţa: roata se învârteşte şi vai de acela pe care-l prinde dedesubt!

Când începea să se întunece, după ce se termina cu ceaiul, poarta de la stradă se deschidea încetişor, parcă ar fi fost împinsă de o mână de copil, tânărul cu armonica, alungat cu opt zile în urmă, îşi vâra capul în curte. Şi lelea

Zinca îi striga totdeauna:

— Intră repede, derbedeule, şi închide poarta, că te văd vecinii.

Cu acest mediu - în care vieţuiau bucuria şi ticăloşia omenească - făcu Adrian cunoştinţă în vara aceea de muncă la kir Nicola.

O altă lume, tot atât de nouă şi de bogată, se deschise ochilor lui dornici de a cunoaşte: cazarma regimentului 11 de Cavalerie, la doi paşi de plăcintărie, unde kir Nicola vindea multă plăcintă şi covrigi cu susan. Acolo, de asemeni, se petreceau multe lucruri, pe care cei mai mulţi nu le ştiau sau le ştiau prost. Adrian le descoperi şi le rumegă.

Ca toţi băieţii de vârsta lui, ştia că „o cazarmă este locul unde se găsesc soldaţi” şi că „soldaţii sunt nişte militari”. Cazarmă! Aşa se chema curtea aceea întinsă, bine închisă, unde furnicau oameni şi cai, unde trompetele sunau mereu, unde era un du-te-vino neîncetat - dar pe porţi deosebite - de bricuri care aduceau ofiţerii şi căruţele de încărcate cu paie ori cu bălegar, în mijlocul acestei curţi se înălţau clădiri mari, tot atât de întunecate ca şi închisoarea preventivă cu care se învecina.

Cât despre ceea ce se petrecea înăuntrul acestei curţi, Adrian nu ştia mai mult decât ceilalţi băieţi, dar, spre deosebire de ei, cum nu uita niciodată nimic din ceea ce văzuse sau auzise, îi plăcea să pună faţă-n faţă legenda şi adevărul. Astfel, judecata lui, atât de timpuriu coaptă, vedea câtă depărtare e de la cântecul şcolăresc: *„Ce frumoasă este viaţa de soldat... "* până la ceea ce făceau şi spuneau soldaţii, sub ochii lui. Cântecul acesta, răsuflat, nu-l auzise Adrian în gura nici unui soldat, nici la recrutare, nici în timpul serviciului, nici

după, ci numai la copii. Numai copiii spuneau că viaţa de soldat e frumoasă, soldaţii însă nu.

Adrian îi văzuse făcând şi îi auzise spunând altceva; şi, în această privinţă, o icoană rămăsese vie în negura amintirilor lui de copil. Avea şapte ani pe atunci, într-o seară, se întorcea acasă, după ce făcuse cu mama lui o plimbare prin împrejurimile oraşului. Mergeau de-a lungul grilajului care încercuia cazarma regimentului 3 de artilerie, când un soldat îi strigă din dosul gardului. Se apropiară. Tânărul le ceru „puţin tutun”. Mama alergă să-i cumpere un pachet de zece bani, în timp ce Adrian rămase cu ochii ţintă la artilerist, care avea o rană largă pe obraz:

— Cine te-a rănit? întrebă copilul.

— Sergentul meu, răspunse cel întrebat.

— Şi pentru ce?

— Când ai să fii şi tu soldat, ai să vezi de ce...

Adrian nu uită această scurtă scenă, care îi venea în minte ori de câte ori vedea soldaţi adunându-se şi când la cârciuma din mahala îi auzea strigând:

— Am făcut un „cot”, îmi mai rămân doi!

Iar un altul:

— Nu mai am, fraţilor, decât şase luni, din cei trei ani de puşcărie!

Apoi îi auzea pe recruţi, în fiecare toamnă:

— Fraţilor! Trei ani de tinereţe pierduţi!

— Adio, perişorul meu frumos!

— Ah, iubito, când te voi mai revedea?

— Prieteni, vom îmbrăca haina statului, haina dracului; adio libertate!

În fine, marinarii, care făceau cinci ani de serviciu, treceau cântând:

Cine a scornit armata,
Dumnezeu să-i dea răsplata,
Să nu aibă parte-n lume,
Să-şi mai câştige o pâine!

Era vorba deci de „puşcărie”, de „tinereţe pierdută”, de

„haina dracului” şi de blesteme pentru cel care „a scornit armata”. Unde sunt aşa-zişii soldaţi care cântă: „Ce *frumoasă este*

viaţa de soldat!?"

Înarmat cu cele ce ştia, Adrian se duse să vadă mai de aproape „viaţa de soldat”.

Se ducea numai duminica, zi de exerciţii pentru călăraşii cu schimbul, când clienţii erau mai numeroşi. După ce-şi încredinţa "prăvălia unui compatriot, kir Nicola venea în ajutorul vânzătorului său obişnuit de la cazarmă. Acesta era un pungaş! Simigiul se certa cu el, de câte ori făceau socotelile.

— Am fost furat, ştii bine că soldaţii mă fură! striga vânzâtorul în fiecare seară.

Kir Nicola se supăra puţin, primea cât era, pe urmă îi spunea lui Adrian:

— Ştiu bine că soldaţii fură, dar ştiu de asemenea că furtul lor este un noroc pentru el, care mă fură şi mai ârtos. Dar asta nu-i nimic: îi e mai greu lui să mintă în fiecare zi, decât mie să pierd zilnic câţiva bani.

— Ar fi mai bine să-i măreşti leafa, spunea Adrian, pentru ca să nu te mai fure.

— Ei, da, prietene, am făcut asta o dată, judecind ca şi tine, dar, după o săptămână... soldaţii au început iar să fure!

Adrian putu însă să se convingă că aceste furturi erau, în parte, reale. Soldaţii îi înconjurau pe plăcintari, de îndată ce-şi puneau „tanturul” pe trepied. Ei se împărţeau numaidecât în trei feluri de oameni. Erau întâi muşteriii cinstiţi, care, cu banii în mână, cereau un covrig cald sau o bucată de plăcintă, plăteau şi plecau. În jurul lor roiau însă cei mulţi, şi fără bani. Aceştia aveau două feluri de-a „lucra”; unii, folosindu-se de o clipă de neatenţie, şterpeleau marfa, fără să fie văzuţi; alţii, fiinţe josnice, adevărate brute, ocnaşi înnăscuţi, care erau numiţi „gâtoşi”, se apropiau cu neruşinare şi cereau o bucată de cinci sau zece bani. Kir Nicola recunoştea pe tâlhar, dar nu îndrăznea să nu-i dea, de teamă să nu-şi vadă marfa răsturnată în ţărână. După ce-l servea, îl supraveghea. Omul, mâncând domol, se depărta tiptil.

Atunci patronul striga:

— Măi, tu ăla... nu mi-ai plătit! Pungaşul se întorcea, obraznic:

— Ce mă, albanezule? Ai uitat ce ţi-am aruncat banii înainte? Ori vrei să te plesnesc?

Kir Nicola tăcea, îl privea lung pe Adrian şi îi spunea pe greceşte:

— Vezi omul acesta? Ei bine, atâta vreme cât se vor găsi astfel de bestii, lumea va avea nevoie de puşcării!

În sfârşit, a treia categorie era formată din aceia care n-aveau bani şi erau cinstiţi. Cu aceştia priveliştea nu mai avea nimic hazliu, aşa cum se întâmpla cu copiii, ci mai curând era dureros să vezi feţele bărbăteşti şi sfrijite ale ţăranilor - mistuiţi de o poftă tot atât de mare ca şi

— lungindu-se, crispându-se, devenind tragice, tot uitându-se ţintă la bunătăţi.

— Mama ei de plăcintă! Că bine mai miroase, mă!

Şi, după această izbucnire, întorceau spatele şi plecau, scuipând vârtos. Câteodată, un caporal „în uniformă particulară” cumpăra o bucată mare, se întorcea către cei nemâncaţi şi începea să înfulece cu poftă. Pe urmă, bâgând de seamă că un recrut căsca gura şi scuipa mereu, îi întindea prăjitura, „ca să muşte o dată”.

— Ţine, şefule, pari să fii cel mai pofticios!

Ţăranul, naiv, lungea botul către bucată, dar, în aceeaşi clipă, o palmă dată în plin obraz îi zvârlea chipiul la pământ.

— Cojan puturos! Nu, zău, credeai că o să te las să muşti? Apoi, ştergându-şi mâinile cu batista, „gradatul” se apropia de omul înşelat şi bătut, căruia îi sclipeau ochii de o ură neputincioasă, şi îi spunea în râsul tuturor:

— Acum, ştii, putem să ne înţelegem. Dacă mă laşi să mă duc astă-seară la muierea ta, îţi plătesc o jumătate de kilogram de plăcintă!

Omul înghiţea batjocura şi nu îndrăznea să răspundă nimic. Atunci, peste măsură de indignat, kir Nicola tăia o felie mare, o dădea nenorocitului şi-i spunea:

— Mănâncă asta, băiete, şi dacă vrei să te plângi superiorilor tăi, sunt martor că te-a bătut degeaba!

Bietul om răspundea:

— Hm! Să mă plâng... Corb la corb nu-şi scoate ochii! Încredinţat de acest adevăr, kir Nicola se jelea pe greceşte, către Adrian:

— Ah! nefericitul! Chiar dacă un om intră cu simţăminte alese în această fabrică de nenorociri, nu poate să iasă dintr-însa decât criminal!

Fabrică de nenorociri! Adrian îşi dădea singur seamă, cât era de adevărat acest lucru.

În cazarma aceea imensă, băiatul pătrundea în voie unde

vroia: la manej, la infirmerie, la ateliere, la grajduri. Kir Nicola, întocmai ca un Mentor, nu pierdea prilejul să-şi trimită micul său Telemac, pretutindeni unde era ceva de învăţat.

— Du-te de vezi ce se petrece pe-acolo!

Şi acolo, în colţul unei clădiri pustii, Adrian vedea un trompet major învăţând câţiva elevi-trompeţi.

Flăcăii suflau: - Ta ta-ra ta...

Nu era bine. Vânăt de mânie, sergentul se repezea în om, îi „muta" fălcile din loc, apoi îi smulgea instrumentul din mâini şi sufla în el:

— Ta ta-ra ta ta!... Uite aşa, cădelniţa mă-ti! Din ce curvă blestemată ai ieşit, mă? Pune limba cum îţi arăt. Şi suflă scurt şi tare, că de-aia ţi-a dat Dumnezeu bojoci!

Adrian se uita la recruţii cu obrajii umflaţi, cu ochii în lacrimi şi se îndepărta zicându-şi:

„Auzi! Cică Dumnezeu ne-a dat plămâni, ca să suflăm în trompete!"

La potcovărie, Adrian îl vedea pe meşter croindu-şi ajutoarele cu fierul roşu peste rinichi, ori de câte ori era nemulţumit de ceva. De multe ori, zdreanţa cu care era îmbrăcat soldatul lua foc.

La manej, văzu însă cele mai grozave cruzimi. Acolo, recrutul nu ştia nici să încalece destul de repede, nici să se ţină pe cal cum trebuie, nici să-l mânuiască după poruncă şi, cu atât mai puţin, să învârtească sabia grea cu care trebuia să descrie în aer fel de fel de mişcări foarte iscusite.

În mijlocul manejului, călare şi el şi cu sabia scoasă din teacă, un sublocotenent instructor, slab ca o scândură şi furios, n-aştepta decât o greşeală, pentru ca, dintr-o săritură, să ajungă la cel neîndemânatec şi să-l pedepsească, lovindu-l în spate cu latul săbiei. Adrian a numărat într-o zi zece lovituri de sabie date aceluiaşi om, într-un singur ceas de exerciţii, şi se întreba, în ce hal trebuie să fie spinarea nenorocitului căruia poetul închinase cântecul *Ce frumoasă este viaţa de soldat!*

Aceste privelişti îl făcură să vadă limpede despre ce fel de „frumuseţe" era vorba. Indignarea lui atinse culmea, când, într-o zi, citi în ziare că un ofiţer de cavalerie străpunsese cu sabia trupul unui soldat. Aşa că nu fu deloc surprins când, opt ani mai târziu, află că soldatul Ispăşoiu din Craiova - pedepsit cu treizeci de zile închisoare, pentru că a avut îndrăzneala să se ducă să se plângă Regelui Carol - a descărcat toate gloanţele din arma lui într-un grup

de ofiţeri adunaţi în curtea cazărmii, omorând pe unii şi rănind pe alţii.

În timpul zilei, kir Nicola se arătă faţă de Adrian un prieten de fiecare clipă şi, totdeauna, vesel. Noaptea însă, când rămâneau numai ei singuri, albanezul devenea un om aproape misterios. Se întâmpla chiar ca Adrian să se sperie uneori, dar iubirea lui curată îl ajuta să pătrundă adevărata fire a lui kir Nicola.

Meseria de plăcintar, deşi era plină de farmec pentru Adrian şi-l făcea să nu mai atârne de nimeni, avea şi părţile ei anevoioase. Dacă ziua se scurgea în trăncăneli şi desfacerea mărfii, care era mai mult o petrecere, apoi noaptea, dimpotrivă, nu mai era loc de joacă. Trebuia să te scoli la patru dimineaţa şi să te pui pe lucru. E drept, kir Nicola nu-i cerea băiatului să se scoale atât de devreme, dar Adrian o făcea bucuros, împins de dragostea pe care o nutrea pentru bătrânul lui prieten.

Simigeria se închidea după cină şi se culcau cam pe la nouă, după ce se plămădea aluatul. La douăsprezece noaptea, kir Nicola se scula şi se ducea să frământe, timp de un ceas, cincizeci de kilograme de făină, apoi se culca din nou, pentru mai dormi încă trei ore. În fine, la ora patru începea prepararea plăcintei şi a covrigilor, în acelaşi timp, Kir Nicola depunea atunci o sârguinţă, ce-l făcea de nerecunoscut. Cele şaptezeci de kilograme de cocă, din care a treia parte era întrebuinţată la plăcintă, iar restul la covrigi, trebuiau să fie prefăcute în marfă gata de vânzare înainte de şapte dimineaţa, fiindcă, altfel, era primejdie de-a se duce pe gârlă toată munca. Vânzătorul sosea la ceasul cinci şi încălzea cuptorul. Un ceas mai târziu, truda era sfârşită. Plăcinta şi covrigii ieşeau cu duiumul din cuptor, umplând simigeria cu mirosul lor plăcut şi mângâind ochiul cu culoarea lor rumenă.

Era, cu adevărat, cea mai plăcută clipă. Sute de lucrători treceau în cete şi dădeau iama în bunătăţile încă fierbinţi. După aceasta urma odihna, o vânzare potolită şi taifasul cu compatrioţii la un pahar cu vin.

Laboratorul, unde Adrian îşi trăia orele cele mai duioase, îl forma odaia din dosul prăvăliei. Venea apoi depozitul de făină şi de unelte şi numai după aceasta, adică tocmai în fundul curţii, se afla locuinţa plăcintarului, unde lelea Zinca lâncezea între pisoi şi ţigările ei, cufundată într-o veşnică mâhnire.

Astfel, departe de lume, învăluit în beznă, kir Nicola se reîntorcea în fiecare noapte la firea lui adevărată, redevenea aşa cum

îl plăzmuiseră munţii Albaniei, aşa cum fusese înainte de a-l fi rănit oamenii şi de a-i fi îngenuncheat viaţa. Figura lui nu mai era surâzătoare şi îndatoritoare, spinarea nu se mai încovoia pentru temeneli, căci nu mai erau muşterii care să ceară de două ori restul, nici cumetre care să râvnească la averea lui, nici vreo brută care să-l ameninţe că-i răstoarnă tanturul, nici vreun ofiţer, care dintr-o privire, să-i aducă aminte să-i ducă acasă cuvenita plăcintă cu unt. Nu mai era nici lelea Zinca, pentru a-l învinui de boala ei şi de veselia lui. Scăpat de tot şi de toţi, kir Nicola se regăsea pe el însuşi.

Era atunci frumos de văzut.

Cu capul gol, cu trunchiul despuiat până la brâu şi cu faţa aprinsă, braţele lui muşchiuloase păreau prinse într-un vârtej. Bucăţi mari de cocă grea, smulse, dintr-o smucitură, din covată, se muiau ca nişte cârpe în mîinile lui vânjoase. Pe masa de frământat, ele se prefăceau cu repeziciune în suluri lungi ca nişte şerpi, care la rândul lor, erau transformate în o sută, două sute, trei sute de cocoloaşe de mărimea unei lămâi. Câteva mişcări dibace pentru fiecare cocoloş şi, curând, covrigi după covrigi, în şiruri neîntrerupte, după ce descriau o curbă în aer, se duceau să cadă în cazanul cu apă clocotită, unde Adrian îi lăsa să fiarbă un timp. Apoi îi scotea, îi subţia şi îi presăra cu susan. Nu mai rămânea acum decât să-i înşire pe lopată, pentru a-i zvârli în cuptor. Aceasta era partea searbădă a muncii, partea care nu-i prea plăcea lui kir

Nicola: fabricarea vulgarilor covrigi!

Dar după aceştia, venea la rând stăpâna dughenii, mândra cea numai din bunătăţi făcută şi pe care toate gurile o doreau - delicioasa plăcintă!

Aici, stop!... Opreşte-te o clipă, scriitoraşule obişnuit să îndrugi la fleacuri! Acum e vorba să te atingi de chiar sufletul lui kir Nicola. Ei bine, începe, dar cu smerenie, de nu, dracu te ia!

Adrian acoperă cazanul şi deschide uşa ca să iasă aburii. Kir Nicola îşi şterge fruntea, se aşează pe un teanc de saci

şi răsuceşte o ţigare:

— Adriani... scumpul meu... S-a isprăvit cu blestemaţii ştia de covrigi!

— S-a isprăvit, kir Nicola... Acum e rândul plăcintei! - Plă-cin-ta... îngână kir Nicola şi trage în piept cu putere fumul de ţigare. Priveşte drept în faţă noaptea pe care zorile încep s-o fulgere, iar cu gândul se întoarce către iubiri trecute, toate iubirile lui, de la barba Vangheli până lelea Zinca. Da, Adriani, plăcinta... ea cuprinde toată

viaţa mea. Haide!

Se coboară scândura îmbibată de untură, pe care se întinde foaia de plăcintă şi care are o suprafaţă de patru metri pătraţi. Iat-o, la rândul ei, pe jumătate acoperită cu lungi suluri de coca, moi şi albe, ca nişte braţe de femeie. Kir Nicola le ciopârţeşte, le preface în zeci de cocoloaşe cât portocala. Adrian stă acum în picioare, lângă stăpânul său. Coatele lor aproape se ating. Sunt cu faţa către auroră, înainte de a începe frământarea cocoloaşelor, kir Nicola ciuleşte urechea. Prin uşa deschisă, aude chinuitoarea tuse care o zguduie în toate dimineţile pe ofticoasă. Câinii latră.

— Închide uşa, Adriani!...

Adrian închide uşa şi, cu coada ochiului, se uită furiş la faţa lui kir Nicola, care e liniştită şi galbenă; gura o ţine întredeschisă, nările sunt dilatate, ochii lui sticlesc aproape cu duşmănie. Iată că mâinile plăcintarului apucă fiecare câte un cocoloş de cocă. Le frământă şi le rotunjeşte cu mişcări ritmice. Adrian le trece prin untură şi le aşează în rânduri strânse.

Deodată, cele două mâini care frământă se înţepenesc în cocă, pieptul se umflă şi din el izbucneşte un şuvoi de sunete metalice, care fac să se zguduie geamurile. Glasul lui puternic modulează armonios un cântec sălbatic. Îşi uită de el. Sub apăsarea puternică a plămânilor, gâtul se umflă, se învineţeşte, coardele vocale sunt gata să se rupă, pe când mâinile se înverşunează să frământe maşinal, la nesfârşit, aceleaşi două cocoloaşe.

Adrian, vibrând din toată fiinţa lui, cercetează discret, faţa aceea sfâşiată de nebănuite deznădejdi, ochii aceia întunecaţi de durere, gura aceea strâmbată, şi se îndepărtează, respectuos.

În ce limbă cântă kir Nicola? Greceşte? Turceşte?

Albaneză? Şi ce spune?

Din vârful muntelui,
Unde a văzut lumina zilei, Un tânăr coboară la vale.
Nu merge la plimbare
Nu se duce la târg de vite.
Plecarea lui va fi poate fără întoarcere,
Ah, da, nu va reveni poate niciodată!
Şi multă vreme îl urmăreşte
Privirea scăldată în lacrimi a unei mame scumpe:
— Dragul meu copil, se jeleşte dânsa,
Numai o mamă poate să ştie ce e durerea
Care nu se uită niciodată!

Să dea Domnul să nu mai rămână în viaţă
Mamele care şi-au pierdut copilul,
Copilul care a intrat în pământ,
Sau care a plecat pe meleaguri străine,
Unde graiul lui va fi batjocorit
Unde durerile şi bucuriile lui vor fi neînţelese,
Şi unde fiecare îl va striga: „Veneticule"!

Kir Nicola se opreşte... Îşi priveşte mâinile şi vede cele două cocoloaşe care, frământate şi răsfrământate, sunt acoperite cu băşici ce se sparg. Le zvârle într-un colţ - şi atunci începe fabricarea acelei diafane foi de plăcintă, cunoscută numai în Orient, care cere multă îndemânare plăcintarului, ca să fie reuşită, şi multă simţire celui care o gustă, ca să trădeze câte suferinţi ascunde în cutele ei.

Cocoloaşele sunt înăclăite în untură şi lăsate să se frăgezească. Apoi sunt apucate, două câte două, şi întinse, fiecare deosebit, până ce se fac de mărimea unei farfurii, încă puţină untură şi, iată-le, una peste alta, cu marginile lipite. Acum vine operaţia cea măiastră - întinsul.

Talerul de cocă este înhăţat cu brutalitate, învârtit în aer şi plesnit de masă, apoi pe loc smuls, din nou învârtit

şi iar izbit de masă, până ce se lărgeşte, se subţiază, se întinde, văzând cu ochii, cât o faţă de masă.

În clipa aceea, kir Nicola priveşte triumfător foiţa străvezie şi pare nemulţumit, pe când Adrian îl admiră ca pe un viteaz care luptă cu nenumăraţi duşmani. În mâinile neştiutoare, foaia, mai subţire decât cea mai subţire mică, s-ar fi rupt de mult în mii de bucăţi. Dar kir Nicola, care n-o găseşte niciodată destul de subţire, o smulge de pe masa lipicioasă, o răsuceşte pe deasupra capului, cu un gest de sfidare şi o trânteşte pentru ultima oară, cu un zgomot de cearşaf ud.

Ea acoperă acum o suprafaţă de doi metri pătraţi. E împăturită în opt.

Printre straturi, pe măsură ce stăpânul lui împătureşte, Adrian întinde un amestec de ouă, brânză albă şi zahăr. Iat-o gata pentru cuptor, gustoasa plăcintă românească. În Orient, grecii îi zic *bugaţo*. La kir Nicola, ea are forma dreptunghiulară şi cântăreşte aproape o jumătate de kilogram. Toată lumea îi preţuieşte gustul. Nimeni nu ştie câte dureri zac în ea.

O, voi, cei care mâncaţi plăcinta din Orient! Fiţi milostivi faţă de bieţii plăcintari soioşi, care răspund cu un surâs smerit la nobila voastră trufie!...

Acum, când tăvile nu aşteaptă decât clipa în care să fie vârâte în cuptor, kir Nicola şi Adrian se odihnesc şi sorb o bună cafea turcească:

— Kir Nicola!... De ce eşti tu noaptea atât de nefericit? Cel întrebat nu răspunde numaidecât. Fumează şi cată îndelung la iscoditorul băiat. Ochii lui, gura lui, s-au îmblânzit iarăşi. Surâde:

— Bietul meu Adriani!... Tu vrei să ştii prea multe... Nu poţi să spui tot ce simţi... Îngăduie, mai bine, lui Kir Nicola să sărute pe micul lui prieten, care are un suflet atât de bun!

Când tu vei fi mare, eu n-am să mai fiu decât o amintire pentru tine. Află deci un lucru: străinul este o umbră care-şi poartă ţara în spinare. Aceasta nu e pe placul patrioţilor, de aceea el e pretutindeni un om de prisos. Dar, ceva şi mai rău. Se întâmplă ca străinul să nu mai placă nici chiar acelora care l-au iubit, şi asta e mai trist decât orice.

Pe vremea când am cunoscut-o pe biata mea Zincuţa, tot ce făceam, tot ce spuneam, era farmec pentru ea. Stângăciile mele, prostiile mele, româneasca mea stricată, până şi boscorodelile mele cu străinii - totul îi plăcea, orice o făcea să râdă. De îndată însă ce se iviră cele dintâi semne ale boalei, nu mai fusei pentru iubita mea decât „o naţie spurcată”.

Ei!... *More* Adriani! Tu n-ai de unde şti cât e de greu pentru un om bun să vadă cum se strâmbă de ură faţa care i-a fost dragă şi să audă ocările ieşind potop din gura care altădată n-avea pentru el decât cuvinte de alintare. Toate astea cad pe inima noastră, cum cade apa fiartă pe un trandafir. Şi dacă tulpina trandafirului mai poate să se ridice după o asemenea opăreală, apoi floarea lui nu va mai fi niciodată ceea ce a fost.

Am iertat şi eu cât am putut, dar mi-a fost greu să uit că însăşi prietena mea se întovărăşea cu cele mai josnice fiinţe, pentru ca, neavând ce vorbi, să scuipe peste tot ce un străin are mai sfânt: locurile unde a văzut lumina zilei şi unde a trăit clipele cele mai duioase! Duioase, chiar atunci când erau nenorocite!... Cu cât batjocorea amintirile mele scumpe, cu atât mă simţeam mai legat de oamenii din ţara mea, care mi le răscoleau. La începutul legăturii noastre, aş fi lepădat bucuros pielea mea de albanez şi m-aş fi vârât sub a ei, dar, curând, nu-mi mai rămase - şi nu din vina mea - decât o pătimaşă dorinţă să retrăiesc durerosul meu trecut, să mă îmbăt cu compatrioţii mei şi s-aduc în simigeria mea un colţ de Albanie.

În vremea asta, ce de bani aruncaţi pe fereastră, adică pe

doctori, pe leacuri şi chefurile scumpei şi nenorocitei mele Zincuţa! Mii de kilograme de plăcintă, mii şi mii de covrigi frământaţi în nopţi de trudă, de aceste două mâini!

Când am venit la Brăila şi mi-am ales locul aici, am vrut să arăt vecinilor că nu eram un hrăpăreţ, în ziua când am deschis plăcintăria, am împărţit în mahala, la mici şi la mari, douăzeci de kilograme de plăcintă şi trei sute de covrigi, fără să primesc un gologan. Şi ai văzut cu ce m-am ales: „albanez spurcat". M-am făcut că nu bag de seamă, cu toate că mă durea. Şi am continuat, după cum vezi, să rămân prietenul micilor puşlamale, îngăduitor cu cei care mă fură când pot şi mă înjură cât le place.

La cazarmă, la fel, m-am purtat ca un om de treabă. Cu toate că plătisem la casa regimentului taxa care se cuvenea, am vrut să las să mai treacă de la mine. Astfel, l-am înştiinţat pe colonel că, ori de câte ori mă va vesti că se pregăteşte un banchet ofiţeresc sau vreo masă mare în familie, sunt gata să-i aduc o frumoasă plăcintă, de cea mai bună calitate. Şi cum am fost răsplătit? Astăzi, banchetele şi mesele mari sunt născocite la fiecare cincisprezece zile. Dacă uneori mă las greu, mi se porunceşte, ca şi cum ar fi vorba de o datorie, şi nu de un dar. Până şi sergenţii, şi instructorii vin să se îndoape la tanturul meu, amână plata „la soldă" şi niciodată solda pe care o primesc, nu este aceea din care trebuie să mă plătească. Şi dacă, dezgustat de abuzuri, mă împotrivesc, sunt numit „albanez ticălos", care „încurcă lumea", mă alungă de la un escadron la altul, uită că am plătit o taxă cerută de regulamente şi că am dobândit un drept de vânzare.

În faţa tuturor acestor nedreptăţi, tac, mă aplec şi caut o mângâiere în tovărăşia compatrioţilor mei. Mă îmbăt uneori ca un porc şi cheltuiesc într-o singură seară tot câştigul dintr-o săptămână.

Dar acest soi de mângâieri îmi aduc dezamăgiri cumplite. De câte ori, în toiul chefului, n-am fost uşurat de toţi banii ce-i aveam asupra mea! A doua zi, îmi aduceam aminte care „bun prieten" mă compătimise şi mă pupase prea cu foc. Vezi tu, dragul meu băiat, eu ştiu să ajut omul la nevoie - căci nu poţi să ai suflet şi să rămâi nepăsător la durerile celorlalţi - dar, aş vrea mai bine să mor, decât să văd cum un prieten abuzează de sentimentele mele!

Iată care este durerea mea! Pentru prieteni, sunt de cele mai multe ori o gâscă bună de jumulit. Pentru cei de la cazarmă, o vacă de muls. Pentru mahala, „un albanez ticălos"! Pentru biata mea Zincuţa, o „naţie spurcată".

Şi eu aş vrea să fiu un frate pentru toată lumea, dar nimeni nu mă vrea. Nimeni nu vrea să ajute unui om, care s-a născut bun, să rămână bun şi, cu atât mai puţin, nu-l ajută să devie, atunci când n-a avut norocul să se nască, bun.